

**ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ
КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ
АДМІНІСТРАЦІЇ**

**Регіональна доповідь про стан навколишнього
природного середовища Кіровоградської області
у 2016 році**

2017 рік

ЗМІСТ

Регіональної доповіді про стан навколишнього природного середовища Кіровоградської області у 2016 році

	Вступне слово	6
1	Загальні відомості	7
1.1	Географічне розташування та кліматичні особливості області	7
1.2	Соціальний та економічний розвиток області	8
2	Атмосферне повітря	12
2.1	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря	12
2.1.1	Динаміка викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами	12
2.1.2	Динаміка викидів найпоширеніших забруднюючих речовин в атмосферне повітря у містах	14
2.1.3	Основні забруднювачі атмосферного повітря (за галузями економіки)	17
2.2	Якість атмосферного повітря в населених пунктах	19
2.3	Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря	21
2.4	Заходи, спрямовані на поліпшення якості атмосферного повітря	21
3	Зміна клімату	23
3.1	Тенденції зміни клімату	23
3.2	Національна система оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів	24
3.3	Політика та заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату	25
4	Водні ресурси	26
4.1	Водні ресурси та їх використання	26
4.1.1	Загальна характеристика	26
4.1.2	Водозабезпеченість територій області	27
4.1.3	Водокористування та водовідведення	28
4.2	Забруднення поверхневих вод	30
4.2.1	Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод	30
4.2.2	Основні забруднювачі водних об'єктів (за галузями економіки)	33
4.3	Якість поверхневих вод	33
4.3.1	Оцінка якості вод за гідрохімічними показниками	33
4.3.2	Гідробіологічна оцінка якості вод та стан гідробіоценозів	37
4.3.3	Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію	37
4.3.4	Радіаційний стан поверхневих вод	38
4.4	Якість питної води та її вплив на здоров'я населення	38
4.5	Заходи щодо покращення стану водних об'єктів	40
5	Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, розвиток природно-заповідного фонду та формування національної екологічної мережі	42

5.1	Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі	42
5.1.1	Загальна характеристика	42
5.1.2	Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття	42
5.1.3	Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття	43
5.1.4	Формування національної екомережі	44
5.1.5	Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами	45
5.2	Охорона, використання та відтворення рослинного світу	46
5.2.1	Загальна характеристика рослинного світу	47
5.2.2	Охорона, використання та відтворення лісів	49
5.2.3	Стан використання природних недеревних рослинних ресурсів	53
5.2.4	Охорона та відтворення видів рослин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України	53
5.2.5	Адвентивні види рослин	62
5.2.6	Охорона, використання та відтворення зелених насаджень	63
5.2.7	Використання та відтворення природних рослинних ресурсів на території природно-заповідного фонду	64
5.3	Охорона, використання та відтворення тваринного світу	65
5.3.1	Загальна характеристика тваринного світу	65
5.3.2	Стан і ведення мисливського та рибного господарств	71
5.3.3	Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України	74
5.3.4	Інвазивні види тварин	80
5.3.5	Заходи щодо збереження тваринного світу	81
5.4	Природні території, що підлягають особливій охороні	84
5.4.1	Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду Кіровоградської області	86
5.5	Стан рекреаційних ресурсів та розвиток курортних зон	88
5.6	Природно-культурна спадщина	88
5.7	Туризм	89
6	Земельні ресурси і ґрунти	91
6.1	Структура та використання земельних ресурсів	91
6.1.1	Структура та динаміка змін земельного фонду Кіровоградської області	91
6.1.2	Господарська освоєність земельних угідь	93
6.2	Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси та ґрунти	94
6.3	Стан ґрунтів	95
6.3.1	Якість ґрунтів сільськогосподарського призначення	95

6.3.2	Забруднення ґрунтів	97
6.3.3	Деградація земель	98
6.4	Оптимізація використання та охорона земель	99
7	Надра	101
7.1	Мінерально-сировинна база	101
7.1.1	Стан та використання мінерально-сировинної бази	101
7.2	Система моніторингу геологічного середовища	104
7.2.1	Підземні води: ресурси, використання, якість	105
7.2.2	Екзогенні геологічні процеси	106
7.3	Геологічний контроль за вивченням та використанням надр	109
7.4	Дозвільна діяльність у сфері використання надр	110
8	Відходи	112
8.1	Структура утворення та накопичення відходів	112
8.2	Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення)	114
8.3	Транскордонне перевезення відходів	118
8.4	Державне регулювання в сфері поведінки з відходами	118
9	Екологічна безпека	120
9.1	Екологічна безпека як складова національної безпеки	120
9.2	Об'єкти, що становлять підвищену екологічну небезпеку	120
9.3	Радіаційна безпека	121
10	Промисловість та її вплив на довкілля	125
10.1	Структура та обсяги промислового виробництва	125
10.2	Вплив на довкілля	126
10.2.1	Гірничодобувна промисловість	126
10.2.2	Металургійна промисловість	127
10.2.3	Харчова промисловість	127
10.3	Заходи з екологізації промисловості виробництва	127
11	Сільське господарство та його вплив на довкілля	130
11.1	Тенденції розвитку сільського господарства	130
11.2	Вплив на довкілля	131
11.2.1	Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження	131
11.2.2	Використання пестицидів	132
11.2.3	Екологічні аспекти зрошення та осушення земель	133
11.2.4	Тенденції в тваринництві	134
11.3	Органічне сільське господарство	136
12	Енергетика та її вплив на довкілля	138
12.1	Вплив енергетичної галузі на довкілля	138
12.2	Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики	140
13	Транспорт та його вплив на довкілля	142
13.1	Структура та обсяги транспортних перевезень	142
13.2	Вплив транспорту на довкілля	142
13.3	Заходи щодо зменшення впливу транспорту на довкілля	144

14	Державне управління у сфері охорони навколишнього природного середовища	147
14.1	Регіональна екологічна політика	147
14.2	Удосконалення системи управління та нормативно-правового регулювання у сфері охорони довкілля та екологічної безпеки	148
14.3	Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства	149
14.4	Виконання цільових екологічних програм	154
14.5	Моніторинг навколишнього природного середовища	155
14.6	Державна екологічна експертиза	156
14.7	Економічні засади природокористування	157
14.7.1	Економічні механізми природоохоронної діяльності	157
14.7.2	Стан фінансування природоохоронної галузі	159
14.8	Технічне регулювання у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки та раціонального природокористування	160
14.9	Дозвільна діяльність у сфері природокористування	162
14.10	Екологічний аудит	162
14.11	Участь громадськості в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля	163
14.11.1	Діяльність громадських екологічних організацій	167
14.12	Екологічна освіта та інформування	172
	Висновки	176

ВСТУПНЕ СЛОВО

Кожна свідома людина повинна обов'язково мати загальне уявлення про особливості сучасного екологічного стану та про основні напрямки державної політики в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки.

Однією з умов сталого економічного і соціального розвитку області та України в цілому є охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів та збереження екологічної безпеки життєдіяльності населення.

Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід'ємна умова сталого економічного та соціального розвитку Кіровоградщини. Кіровоградська область здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на поліпшення стану навколишнього природного середовища шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку області для гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем.

Основна мета Доповіді – це висвітлення та ознайомлення широкого загалу державних та громадських органів, підприємств, установ, організацій і громадськості з інформацією про стан природного середовища в області, його проблеми та перспективи подальшого розвитку та використання.

У звітній доповіді “Про стан навколишнього природного середовища у Кіровоградській області у 2016 році” наведено систематизовані офіційні дані щодо стану навколишнього природного середовища в області з характеристиками стану довкілля області, використання, охорони і відтворення природних ресурсів, державної політики та контролю у галузі охорони природи та природокористування, впровадження еколого-економічних програм, екологічного моніторингу навколишнього середовища, результатів державної екологічної експертизи, поводження з відходами, екологічної та радіаційної безпеки, громадських екологічних організацій і об'єднань, наукових досліджень у сфері екології, впливу якісних складових довкілля на здоров'я населення і демографічну ситуацію; охарактеризовані ключові проблеми області та визначено пріоритети регіональної екологічної політики на наступний рік.

Турбота про довкілля – ознака цивілізованого суспільства, тому формування екологічної культури є вирішальним чинником у гармонізації відносин суспільства та природи. Сподіваємось, що спільна праця в екологічній сфері при розбудові Кіровоградщини сприятиме об'єднанню зусиль органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, науки, освіти, бізнесу та громадськості заради ефективного та комплексного вирішення екологічних проблем нашого регіону.

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

1.1. Географічне розташування та кліматичні особливості області

Площа Кіровоградської області становить 24,6 тис. км. кв. (4,1 % від території України). Протяжність області з півночі на південь становить майже 148 км, із заходу на схід – 335 км.

Сприятливими факторами географічного розташування області є безпосереднє сусідство з розвинутими в промисловому відношенні Придніпров'ям і Донбасом, наявність густої мережі транзитних залізниць та автомагістралей, газопроводів та нафтопроводів, вихід до Дніпра (пристань у Світловодську). Кіровоградщина лежить у межах двох фізико-географічних зон – лісостепової і степової (більша частина).

Область має порівняно великі запаси деяких мінеральних ресурсів. З паливних ресурсів тут є поклади бурого вугілля в м. Олександрії. Вагоме енергетичне значення мають значні (світового масштабу) поклади уранових руд.

За походженням рельєф Кіровоградської області переважно ерозійний, тобто вироблений талими водами, річками та тимчасовими водотоками. Основними й найпоширенішими формами рельєфу є вододільні плато, річкові долини, яри та балки. З інтенсивною господарською діяльністю пов'язане виникнення техногенних форм рельєфу – кар'єрів, вуглерозрізів, котлованів, гребель, штучних зрошувальних систем, а також курганів, городищ, земляних фортечних валів. Антропогенні форми рельєфу порушують природну рівновагу в екосистемах та активізують негативні природні процеси – ерозію, зсуви, підтоплення, заболочення. Ґрунти області мають високу родючість. Ґрунтовий покрив області характерний для перехідної зони від південного лісостепу до північного степу. Для південно-східних районів найбільш поширеними ґрунтами є чорноземи звичайні, середньо - та малогумусні, а в південній частині - чорноземи звичайні малогумусні.

Клімат області помірно-континентальний. Зима м'яка, з частими відлигами, а літо спекотне. У другій половині літа на території Кіровоградщини часто встановлюється антициклонний тип погоди з високими температурами повітря до + 38 °С та тривалими посухами.

Опади випадають найчастіше влітку і восени у вигляді дощів. За теплий період (червень-жовтень) випадає в середньому 280-335 мм, за холодний (листопад-березень) – 125-140 мм. У той же час у степовій зоні мають місце бездощові періоди тривалістю 30-40 днів.

Клімату Кіровоградщини властиві і небезпечні явища погоди – такі, як сильні зливи, град, ожеледь, пилові бурі тощо. Нерідким явищем у степовій зоні є пилові або чорні бурі та суховії до 25-30 м/с, характерні для осінньо-літнього періоду, які завдають великих збитків господарству зменшенням або повною загибеллю врожаю.

На просторах нашого краю протікає 438 річок загальною довжиною 5,6 тис. км, серед яких найбільші – Інгулець, Синюха, Велика Вись, Інгул,

Ятрань. Річки області належать до систем Дніпра і Південного Бугу. Значущі притоки Дніпра – Тясмин, Інгулець і Цибульник, Південного Бугу – Інгул, Синюха і Синиця. Водні ресурси Кіровоградщини представлені річками, водосховищами, ставками та підземними водами. Протяжність по території області р. Дніпра - 68 км, Південного Бугу – 84 км. За кількістю водосховищ та ставків область займає третє місце серед областей України, але має найменші запаси природних підземних вод.

1.2. СОЦІАЛЬНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Дата утворення	- 10 січня 1939 року;
Територія, км ²	- 24587,8;
Відстані: від м. Кропивницького до м. Києва:	
залізницею	- 362 км
автошляхом	- 302 км
Кордони: межує з Вінницькою, Дніпропетровською, Миколаївською, Одеською, Полтавською, Черкаською областями	
Кількість міст	- 12;
з них: обласного підпорядкування	- 4;
Кількість селищ міського типу	- 27;
Кількість сільських населених пунктів	- 991;
у тому числі: кількість сіл	- 975;
кількість селищ	- 16;
Чисельність населення, тис. осіб	- 965,7;
Щільність населення, тис. осіб на 1 км ²	- 0,039.

Чисельність населення

Таблиця 1

	Кількість наявного населення на 01.01.2017р. тис. осіб			Площа, км ²	Щільність наявного населення, тис. осіб/км ²
	всього	у тому числі			
		міське	сільське		
Міста обласного значення					
м. Кропивницький (міськрада)	238,2	238,2	х	103,3	2,306
м.Знам'янка (міськрада)	28,2	28,0	0,2	20,9	1,349
м.Олександрія (міськрада)	90,8	88,7	2,1	68,1	1,333
м.Світловодськ (міськрада)	53,0	53,0	х	44,7	1,186
Усього	410,2	407,9	2,3	237,0	1,731
Міста районного значення					
м.Благовіщенське	6,0	6,0	х	–	–
м.Бобринець	10,9	10,9	х	–	–

	Кількість наявного населення на 01.01.2017р. тис. осіб			Площа, км ²	Щільність наявного населення, тис. осіб/км ²
	всього	у тому числі			
		міське	сільське		
м.Гайворон	14,8	14,8	х	–	–
м.Долинська	19,3	19,3	х	–	–
м.Мала Виска	10,8	10,8	х	–	–
м.Новомиргород	11,3	11,3	х	–	–
м.Новоукраїнка	17,0	17,0	х	–	–
м.Помічна	9,0	9,0	х	–	–
Усього	99,1	99,1	х	–	–
Райони					
Благовіщенський	22,6	6,0	16,6	700,8	0,032
Бобринецький	25,8	10,9	14,9	1496,3	0,017
Вільшанський	12,5	4,7	7,8	645,1	0,019
Гайворонський	37,8	21,3	16,5	695,0	0,054
Голованівський	30,8	12,0	18,8	992,1	0,031
Добровеличківський	33,8	14,7	19,1	1296,5	0,026
Долинський	34,1	20,5	13,6	1275,9	0,027
Знам'янський	22,7	х	22,7	1327,9	0,017
Кіровоградський	37,1	х	37,1	1557,0	0,024
Компаніївський	15,4	4,6	10,8	967,5	0,016
Маловисківський	43,1	20,5	22,6	1248,0	0,035
Новгородківський	15,5	5,8	9,7	996,6	0,016
Новоархангельський	24,5	6,2	18,3	1205,8	0,020
Новомиргородський	28,4	13,8	14,6	1032,2	0,028
Новоукраїнський	41,7	17,0	24,7	1667,8	0,025
Олександрівський	27,1	11,1	16,0	1158,9	0,023
Олександрійський	35,2	10,0	25,2	1842,0	0,019
Онуфріївський	18,2	8,6	9,6	889,1	0,020
Петрівський	24,0	8,1	15,9	1194,9	0,020
Світловодський	12,2	х	12,2	1219,0	0,010
Устинівський	13,0	3,5	9,5	942,4	0,014
Усього	555,5	199,3	356,2	24350,8	0,023
Усього по Кіровоградській області	965,7	607,2	358,5	24587,8	0,039

Зовнішньоекономічна діяльність

У 2016 р. обсяг експорту товарів склав 425,1 млн.дол. США, імпорту – 182 млн.дол. Порівняно з 2015 р. експорт збільшився на 4,6%, імпорт – в 1,7 разу. Позитивне сальдо становило 243,1 млн.дол. (у 2015 р. – 301,1 млн.дол.).

Коефіцієнт покриття експортом імпорту у 2016 р. склав 2,34.

Зовнішньоторговельні операції проводились з партнерами 116 країн світу.

У цілому область експортувала товари до 109 країн світу.

У 2016 р. обсяг експорту товарів до країн ЄС становив 115,5 млн.дол. (27,2% загального обсягу експорту) та збільшився на 28,7% порівняно з 2015 р.

Імпорт товарів здійснювався з 67 країн-партнерів. У 2016р. обсяг імпорту товарів із країн ЄС становив 74,1 млн.дол. (40,7% загального обсягу) та збільшився в 1,8 раза проти 2015р.

У 2016р. загальний обсяг експорту послуг склав 26,9 млн.дол. США, імпорту – 17,4 млн.дол. Порівняно з 2015 р. експорт послуг зменшився на 3,5%, імпорт – на 23%. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі послугами становило 9,5 млн.дол. (у 2015 р. – 5,2 млн.дол.).

Підприємства та організації області у 2016 р. здійснювали зовнішньоторговельні операції послугами з партнерами 85 країн світу.

У 2016 р. обсяг експортних операцій з країнами ЄС порівняно з 2015 р. збільшився на 10% і становив 4,6 млн.дол. (17,2% загального обсягу експорту послуг). Імпорт послуг з цих країн зменшився на 38,9% і склав 8,7 млн.дол. (50,1% загального обсягу імпорту області).

Обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), вкладених в економіку області з початку інвестування, на 31 грудня 2016 р. склав 59,1 млн.дол. США, що на 12,6% більше за обсяги інвестицій на початок 2016 р., та у розрахунку на одну особу населення склав 61,3 дол.

У 2016 р. в економіку області іноземними інвесторами вкладено 9,9 млн.дол. прямих інвестицій (акціонерного капіталу). Зменшення капіталу на 3,3 млн.дол. відбулося переважно за рахунок курсової різниці.

Інвестиції надійшли з 35 країн світу, з них 15 – країни Європейського Союзу.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу та боргових інструментів) на 31 грудня 2016 р. становив 60,8 млн.дол.

Внутрішня торгівля

Обіг роздрібної торгівлі (включає роздрібний товарообіг підприємств, які здійснювали діяльність із роздрібною торгівлі, розрахункові дані щодо обсягів продажу товарів на ринках та фізичними особами-підприємцями) за 2016 р. становив 24545,5 млн.грн, що на 3,7% більше обсягу 2015 р.

Обсяг роздрібного товарообігу підприємств, які здійснювали діяльність із роздрібною торгівлі, за 2016 р., становив 9598,6 млн.грн, що в порівнювальних цінах на 1,2% більше за обсяг 2015 р.

Промисловість

За підсумками 2016 р. індекс промислового виробництва становив 118,5%, зокрема у добувній промисловості та розробленні кар'єрів – 117,8%, на

підприємствах переробної промисловості – 120,1%, постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 109,5%.

Реалізація сільськогосподарської продукції.

Середні ціни продажу аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами (крім малих) за всіма напрямками реалізації у 2016 р. порівняно з 2015 р. збільшилися на 15,6%, у т.ч. на продукцію рослинництва – на 16,1%, на продукцію тваринництва – на 6,9%.

Діяльність підприємств

Фінансовий результат до оподаткування (сальдо) підприємств області у 2016 р. склав 6980,1 млн.грн прибутку проти 4187,2 млн.грн збитку у 2015 р.

Прибутковими підприємствами, частка яких у загальній кількості становила 83,5%, отримано 8643,6 млн.грн прибутку, що на 17% менше, ніж у 2015 р.

Частка збиткових підприємств становила 16,5%, що на 0,2 % більше порівняно з 2015 р., загальний обсяг збитку склав 1663,5 млн.грн, що на 11,4% більше ніж у 2015 р.

Доходи населення

За попередніми даними у 2016 р. номінальні доходи населення області порівняно з 2015 р. зросли на 17,3% і становили 40559 млн.грн.

Витрати населення у 2016 р. становили 42942 млн.грн, що на 19,8% більше ніж у 2015 р.

За 2016 р. розмір середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників підприємств, установ, організацій (юридичних осіб та відокремлених підрозділів юридичних осіб) із кількістю найманих працівників 10 і більше осіб становив 3974 грн., що на 21,1% вище, ніж за 2015 р.

Найбільш оплачуваними в економіці області у 2016 р. були працівники фінансової та страхової діяльності, добувної промисловості і розроблення кар'єрів, транспорту, лісового господарства та лісозаготівлі, де заробітна плата у 1,4–2,5 рази перевищила середній показник по області.

У 2016 р. порівняно з 2015 р. спостерігалось збільшення реальної заробітної плати найманих працівників на 7,1%.

2. АТМОСФЕРНЕ ПОВІТРЯ

2.1 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря

Забруднення атмосферного повітря — один з основних типів антропогенного забруднення. Полягає у викиді в атмосферу хімічних речовин, твердих частинок і біологічних матеріалів, здатних викликати шкоду для людини та інших живих організмів. Часто ефект забруднювачів є непрямим та проявляється лише через тривалий час, наприклад, певні речовини здатні зменшувати товщину озонового шару, впливаючи таким чином на більшість земних екосистем.

Світове господарство щорічно викидає в атмосферу більше 15 млрд. тонн вуглекислого газу, 200 млн. т оксиду вуглецю, понад 500 млн. т вуглеводнів, 120 млн. т золи та ін. Загальний обсяг викидів забруднюючих речовин в атмосферу становить більше 19 млрд. т.

Основними забруднюючими речовинами, які надходять в атмосферу при спалюванні палива, є тверді частинки (зола, сажа), оксиди сірки (SO_2 і SO_3), оксиди азоту (NO і NO_2). При неповному згорянні палива в газоподібних викидах можуть накопичуватися оксиди вуглецю (CO), вуглеводні типу CH_4 , C_2H_4 , поліциклічні ароматичні вуглеводні, бензапірен ($\text{C}_{20}\text{H}_{12}$), а також п'ятиокис ванадію (V_2O_5). Останні дві сполуки належать до класу надзвичайно небезпечних. Діоксид (SO_2) і триоксид (SO_3) сірки є головними компонентами забруднення природного середовища при спалюванні палива.

Промисловий пил утворюється в результаті механічної обробки різних матеріалів (дроблення, розмелювання, підривання, заповнення, розрівнювання), теплових процесів (спалювання, прожарювання, сушка, плавлення), транспортування сипучих матеріалів (навантаження, просіювання, класифікація).

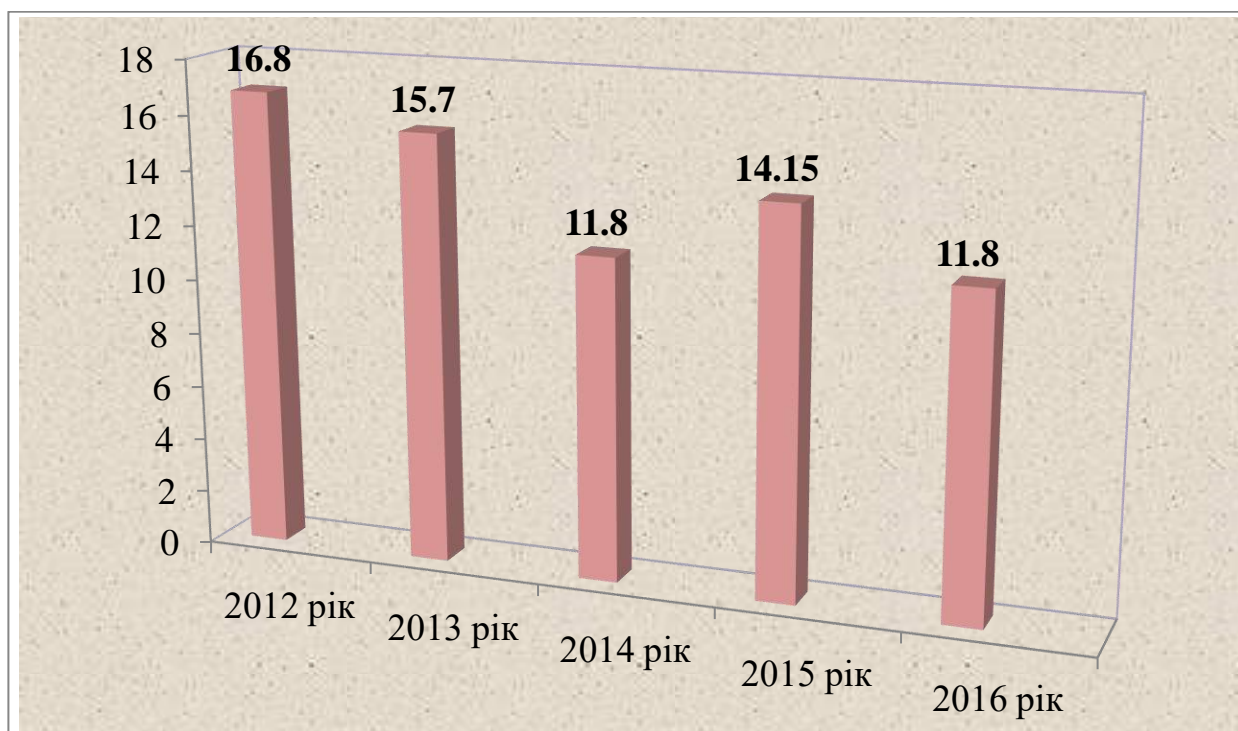
Рідкі забруднюючі речовини утворюються при конденсації пари, розпиленні і розливі рідин (кольорова металургія, виробництво цементу).

Більш ніж актуальним питання зменшення рівня забрудненості атмосферного повітря є і для України та окремих її територій.

2.1.1 Динаміка викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами

За даними Головного управління статистики у Кіровоградській області, в 2016 році у повітряний басейн області надійшло від стаціонарних джерел викидів підприємств та організацій 11,8 тис. т забруднюючих речовин, що на 2,35 тис. т (на 16,6 %) менше, ніж у 2015 році (Діаграма 2.1.1.1).

*Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від
стаціонарних джерел забруднення (тис. т)*

Діаграма 2.1.1.1

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря

Таблиця 2.1.1.1

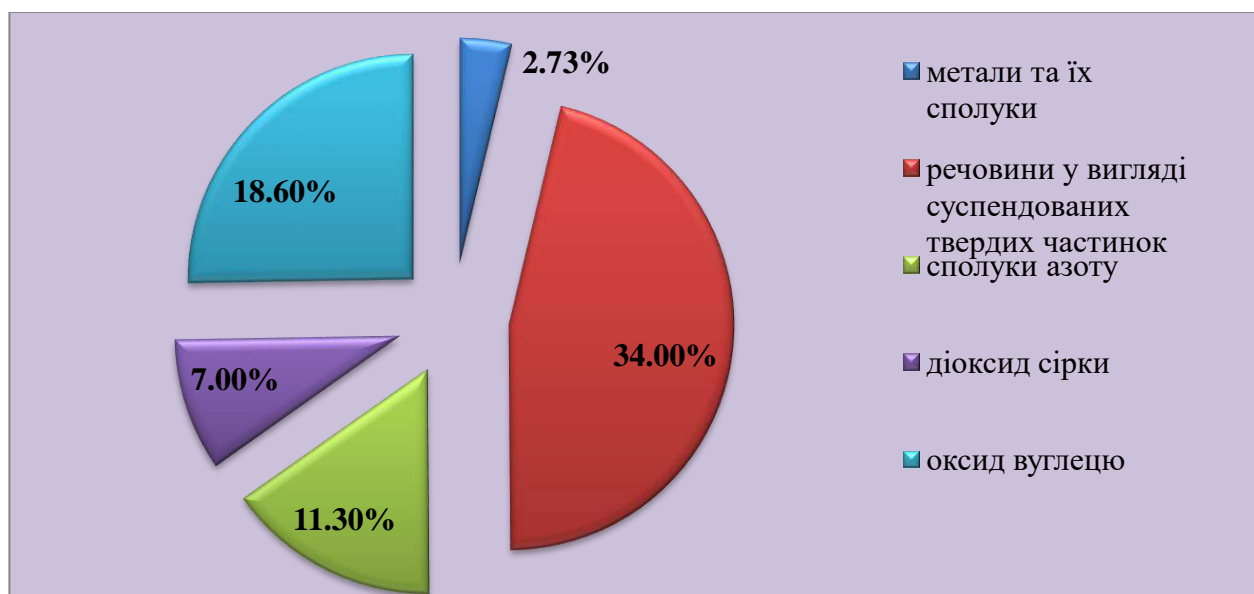
Роки	Викиди в атмосферне повітря, тис. т.		Щільність викидів у розрахунку на 1 кв. км, тонн	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг	Обсяг викидів на одиницю ВРП	
	Всього	у тому числі				
		стаціонарними джерелами	пересувними джерелами			
1	2	3	4	5	6	7
2011	73,9	15,2	58,7	3,0	73,4	20041 млн.грн
2012	73,8	16,8	57,0	3,0	73,8	22056 млн.грн
2013	73,8	15,7	58,1	3,0	74,7	25313 млн.грн
2014	64,0	11,8	52,2	2,6	65,3	22300 млн.грн
2015	61,64	14,15	47,49	2,5	63,1	16000 млн.грн
2016	**	11,8	**	**	**	*

*- відповідно до плану статистичних спостережень інформація буде надана II кварталі 2018 р.

** - дана інформація не передбачена Планом державних статистичних спостережень (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України 16 березня 2017 року № 175-р).

Хімічний склад викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел забруднення в 2016 році наведено в Діаграмі 2.1.1.2.

*Хімічний склад викидів забруднюючих речовин
від стаціонарних джерел забруднення у 2016 році*

Діаграма 2.1.1.2

Із загального обсягу викидів забруднюючих речовин викиди метану та оксиду азоту, які належать до парникових газів, склали 3,206 тис.т. Крім того, в атмосферу надійшло 1,017 млн. т діоксиду вуглецю, який також має парникову дію.

2.1.2 Динаміка викидів найпоширеніших забруднюючих речовин у містах області

Найбільший обсяг викидів забруднюючих речовин області надійшов до атмосферного повітря від підприємств Голованівського району (28,9%), м. Кропивницького (19,9%), Олександрівського району (9,5%) Новоукраїнського району (7,64 %) та Світловодського району (5,86 %).

Порівняно з 2015 роком збільшилися обсяги викидів забруднюючих речовин у м. Знам'янці (на 47,6%), Вільшанському (на 43,1%), Олександрівському (на 27,7 %), Олександрійському районах (на 12,8%) та у м. Кропивницькому (3,0%). (Таблиця 2.1.2.3).

Динаміка викидів від стаціонарних джерел забруднення у регіоні за окремими населеними пунктами, тис. т

Таблиця 2.1.2.1

Найменування населеного пункту	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
м. Кропивницький	2,3	2,3	2,4	2,3	2,35
м. Олександрія	0,1	0,2	0,17	0,19	0,17
м. Знам'янка	0,2	0,1	0,07	0,08	0,11
м. Світловодськ	0,3	0,3	0,07	0,2	0,21
Всього:	2,9	2,9	2,71	2,77	2,84

Обсяги викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря в розрізі районів та міст області у 2016 році, т

Таблиця 2.1.2.3

	Обсяги викидів, тонн		Обсяги викидів у 2016 р. до 2015 р., %	Збільшення / зменшення викидів у 2016 р. проти 2015 р, т	Викинуто в середньому одним підприємством, т
	2016 р.	2015 р.			
м. Кропивницький	2345,812	2276,411	103,0	69,401	40,445
м. Олександрія	167,729	186,337	90,0	-18,608	10,483
м. Знам'янка	113,643	76,968	147,6	36,675	7,576
м. Світловодськ	213,964	220,649	97,0	-6,685	13,373
Благовіщенський район	4,988	13,464	37,0	-8,476	1,663
Бобринецький район	5,845	108,666	5,4	-102,821	1,948
Вільшанський район	4,463	3,119	1,344	6,9194	4,463
Гайворонський район	99,971	104,521	95,6	-4,550	11,108
Голованівський район	3415,509	3887,702	87,9	-472,193	683,102
Добровеличківський район	76,343	466,353	16,4	-390,01	12,724
Долинський район	107,709	214,995	50,1	-107,286	17,952
Знам'янський район	35,303	40,193	87,8	-4,890	8,826
Кіровоградський район	220,03	236,318	93,1	-16,288	20,003
Компаніївський район	571,659	1169,079	48,9	-597,420	142,915
Маловисківський район	140,693	350,015	40,2	-209,322	15,633
Новгородківський район	13,518	44,18	30,6	-30,662	4,506
Новоархангельський район	48,221	97,809	49,3	-49,588	12,055
Новомиргородський район	103,941	360,246	28,9	-256,305	20,788
Новоукраїнський район	902,964	928,237	97,3	-25,273	112,871
Олександрівський район	1120,497	877,24	127,7	243,257	86,192
Олександрійський район	708,412	627,887	112,8	80,525	39,356
Онуфріївський район	0,584	0,868	67,3	-0,284	0,584
Петрівський район	679,593	741,728	91,6	-62,135	97,085
Світловодський район	692,652	1095,91	63,2	-403,258	115,442
Устинівський район	19,873	23,237	85,5	-3,364	9,937

2.1.3 Основні забруднювачі атмосферного повітря (за галузями економіки)

Основними забруднювачами довкілля області є підприємства металургійного виробництва (28,8 % від загального обсягу забруднюючих речовин) наземного і трубопровідного транспорту (18,7 %) та виробництва харчових продуктів (17,1 %). Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря в розрізі економічної діяльності наведені в таблиці 2.1.3.1

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за видами економічної діяльності у 2016 році

Таблиця 2.1.3.1

№ з/п	Види економічної діяльності	Обсяги викидів по регіону	
		тонн	у % до підсумку
1	2	3	4
	Усі види економічної діяльності	11813,9	100
	у тому числі:		
1	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	723,1	5,4
1.1	Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	723,1	5,3
1.2	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	584,4	4,9
1.3	Розведення свиней	124,7	1,1
1.4	Допоміжна діяльність у рослинництві	12,3	0,1
2	Лісове господарство та пов'язані з ним послуги	1,5	0,1
3	Добування інших корисних копалин та розроблення кар'єрів	1084,5	9,2
3.1	Добування піску, гравію, глини і каоліну	1027,1	8,7
3.2	Добування інших корисних копалин та розроблення кар'єрів, н.в.і.у.	53,5	0,5
4	Добування металевих руд	816,5	6,9
4.1	Добування залізних руд	592,1	5,0
4.2	Добування уранових і торієвих руд	224,4	1,9
5	Виробництво харчових продуктів, напоїв та цукру	2021,3	17,1
5.1	Виробництво олії та тваринних жирів	1474	12,5
5.2	Виробництво м'ясних продуктів	21,1	0,2
5.3	Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості	50,9	0,4
5.4	Виробництво цукру	438,8	3,7
5.5	Виробництво какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів	18,9	0,2
5.6	Виробництво напоїв	5,4	0,05
6	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	34,1	0,3
6.1	Виробництво фанери, дерев'яних плит і панелей, шпону	30,4	0,3
7	Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	131,8	1,1
7.1	Виробництво фарб, лаків і подібної продукції, друкарської фарби та мастик	129,2	1,1
8	Виробництво гумових та пластмасових виробів	5,2	0,044

1	2	3	4
9	Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	494,3	4,2
9.1	Виробництво цегли, черепиці та інших будівельних виробів із випаленої глини	474,8	4,0
10	Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	3399,9	28,8
10.1	Виробництво інших кольорових металів	3371,4	28,5
10.2	Лиття чавуну	28,5	0,2
11	Виробництво готових металевих виробів, крім машин та устаткування	14,9	0,13
11.1	Виробництво машин та устаткування, н.в.і.у.	74,4	0,6
11.2	Виробництво електричного устаткування	15,9	0,13
11.3	Виробництво інших транспортних засобів	0,1	0,0008
12	Виробництво меблів	54,6	0,5
13	Виробництво та розподілення електроенергії, газу та пари та кондиційованого повітря	174,0	1,5
14	Будівництво будівель	13,2	0,11
15	Оптова та роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	18,6	0,2
15.1	Роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	49,4	0,4
16	Наземний та трубопровідний транспорт	2211,7	18,7
16.1	Вантажний залізничний транспорт	65,4	0,6
16.2	Трубопровідний транспорт	2146,2	18,2
16.3	Складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту	285,9	2,4
17	Операції з нерухомим майном	4,0	0,03
18	Інша професійна, наукова та технічна діяльність	4,2	0,036
19	Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	41,4	0,4
20	Освіта	66,8	0,6
21	Охорона здоров'я	37,2	0,3
22	Надання послуг із забезпеченням проживання	21,3	0,2

Основні забруднювачі атмосферного повітря

Таблиця 2.1.3.2

№ п/п	Підприємство-забруднювач	Відомча приналежність	Назва забруднюючої речовини	Всього викидів, т/рік	у % від загального обсягу по області
1	2	3	4	5	6
1	ТОВ "Побужський феронікелевий комбінат", Голованівський район, смт Побузьке, вул. Промислова, 13	Підприємства України, засновані фізичними особами	Всього, у т. ч.: метали та їх сполуки речовини у вигляді твердих суспендованих часток сполуки азоту сполуки сірки оксид вуглецю	3371,402 311,810 1480,681 241,180 278,783 1054,613	48,7 %

1	2	3	4	5	6
2	КС “Олександрівська”, Олександрівське ЛВУМГ, Олександрівський район, с.мт Олександрівка	Міністерство палива та енергетики	Всього, у т. ч.: сполуки азоту оксид вуглецю метан	1015,585 99,903 1,069 910,624	14,7 %
3	КС “Задніпровська”, Кременчуцького ЛВУМГ, Світловодський район, с. Павлівка	Міністерство палива та енергетики	Всього, у т. ч.: сполуки азоту оксид вуглецю метан	605,870 256,725 37,328 302,224	8,8 %
4	ПрАТ “Центральний гірничо- збагачувальний комбінат” (Петрівський рудник), Петрівський р-н, с.мт Петрове	Міністерство палива та енергетики	Всього, з них речовини у вигляді твердих суспендованих частинок сполуки азоту оксид вуглецю	592,110 573,169 5,445 12,978	8,6 %
5	ПАТ “Кіровоградолія”, м. Кропивницький, вул. Урожайна, 30	Міністерство аграрної політики	Всього, у т. ч.: речовини у вигляді твердих суспендованих часток сполуки азоту сполуки сірки оксид вуглецю неметановані леткі органічні сполуки	482,098 54,123 61,269 14,839 101,791 242,415	7,0 %
6	КС “Кіровоградська”, Олександрівське ЛВУМГ, Компаніївський район, с. Мар’ївка	Міністерство палива та енергетики	Всього, у тому числі: сполуки азоту оксид вуглецю метан	445,752 199,046 25,639 217,066	6,4 %
7	ПрАТ “Креатив”, м.Кропивницький, пр.Промисловий, 19, пр.Інженерів, 10А	Українські міжгалузеві об’єднання	Всього, у тому числі: сполуки азоту неметановані леткі органічні сполуки	407,790 18,634 197,935	5,9 %

2.2 Якість атмосферного повітря в населених пунктах

Контроль за якістю атмосферного повітря в населених пунктах проводить лабораторія спостереження за забрудненням атмосфери II групи Кіровоградського центру з гідрометеорології в м. Кропивницький відповідно до постів за інгредієнтами: пил, діоксид сірки, діоксид азоту, оксид азоту, сажа, оксид вуглецю, розчинні сульфати, формальдегід та в м. Олександрії за інгредієнтами: пил, діоксид сірки, діоксид азоту, сажа, розчинені сульфати. За станом забруднення атмосферного повітря м. Світловодська проводить спостереження Світловодська лабораторія спостереження за забрудненням атмосфери Кіровоградського центру з гідрометеорології за інгредієнтами: пил, діоксид сірки, розчинені сульфати, оксид вуглецю, діоксид азоту, оксид азоту, формальдегід. У м. Кропивницькому спостереження проводяться на трьох стаціонарних постах, розташованих по вул. В'ячеслава Чорновола, 4, вул. Андріївській, 89, вул. Пугачова, 2; у м. Олександрії один пост

спостереження по вул. Першотравневій, 17; у м. Світловодську один пост по вул. Леніна, 3а.

Лабораторія Державної установи “Кіровоградський обласний лабораторний центр МОЗ України” здійснює дослідження атмосферного повітря в місті Кропивницький.

Атмосферне повітря досліджується на пил, сажу, азоту діоксид, сірчистий ангідрид, вуглецю оксид. Протягом 2016 року проведено 1506 проб моніторингових досліджень атмосферного повітря, із яких всього 2 проби були з перевищенням ГДК - 0,13% (по 1 пробі за вмістом сірчистого ангідриду та вуглецю оксиду).

Причини забруднення атмосферного повітря домішками промислових підприємств пов'язані з порушенням норм та правил експлуатації установок очистки та пилу; більше половини доріг міста перебувають у незадовільному стані; місто оточене щільним кільцем приватного сектору, де продовжують спалювати листя та сміття весною та восени.

Великий вплив на забруднення повітря міста спричиняє його промислова зона.

Найбільші середні та максимальні концентрації забруднюючих речовин (в кратності ГДК) в атмосферному повітрі міст

Таблиця 2.2.1

Назва забруднюючої речовини	Місто	ГДК, мг/ м ³	Середня концентрація, мг/ м ³	Максимальна з разових концентрацій, мг/ м ³
Кропивницький				
Пил		0,5	1,9	1,2
Розчинені сульфати		-	0,4	0,1
Діоксид азоту		0,2	0,8	0,35
Оксид вуглецю		5,0	0,6	1,0
Формальдегід		0,035	1,4	0,3
Діоксид сірки		0,5	0,4	0,1
Оксид азоту		0,4	0,3	0,1
Сажа		0,15	0,7	1,3
Олександрія				
Пил		0,5	1,7	1,2
Розчинені сульфати		-	0,4	0,1
Діоксид сірки		0,5	0,4	0,1
Діоксид азоту		0,2	0,8	0,35
Сажа		0,15	1,2	1,3
Світловодськ				
Пил		0,5	0,47	0,6
Діоксид сірки		0,5	0,22	0,2
Оксид вуглецю		5	0,33	0,6
Діоксид азоту		0,2	0,07	0,7
Оксид азоту		0,4	0,66	0,4
Формальдегід		0,035	0,66	1,01

2.3 Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря

За результатами спостережень Кіровоградського обласного центру з гідрометеорології, значення радіаційного фону за останні роки не перевищують рівнів природного фону та становлять 10-16 мкР/год (при контрольному рівні природного гамма-фону 25 мкР/год).

*Середньорічне значення гамма-фону за населеними пунктами
Кіровоградської області, мкР/год*

Таблиця 2.3.1

№	Населений пункт	2014 рік	2015 рік	2016 рік
1	м. Кропивницький	0,014	0,014	0,014
2	м. Бобринець	0,012	0,011	0,013
3	м. Гайворон	0,011	0,011	0,011
4	м. Долинська	0,012	0,011	0,012
5	м. Знам'янка	0,012	0,012	0,012
6	м. Новомиргород	0,012	0,011	0,012
7	м. Помічна	0,013	0,012	0,013
8	м. Світловодськ	0,010	0,010	0,012

Радіоактивні випадки з атмосфери (метеостанція Бобринець)

Таблиця 2.3.2

показник	Щільність випадів, Бк/м ² - місяць												Сума за 2016 р
	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	
¹³⁷ Cs	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,4	0,2	0,2	0,1	0,2	2,5
⁹⁰ Sr	I кв-0,44			II кв-0,40			III кв-0,41			IV кв-0,41			1,66

2.4 Заходи, спрямовані на покращення атмосферного повітря

Для поліпшення екологічної ситуації в Кіровоградській області було проведено комплекс заходів, спрямованих на зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел підприємств, а саме:

На ТОВ “Побужський феронікелевий комбінат” триває розпочата у 2015 році реконструкція газоочисного обладнання третьої ступені ТОП 1,2; також реконструкція систем відділення крупного подрібнення, середнього подрібнення, перегрузки та реконструкцію шихтарника.

Інгульською шахтою державного підприємства “Схід ГЗК” зменшено викиди від шахтних робіт в атмосферне повітря завдяки збільшенню ступеню очищення викидів за рахунок проведеної реконструкції пилогазоочисного устаткування та зменшенню обсягів використання мазуту паливоспоживаючим обладнанням шахти.

ПАТ “Кіровоградолія” проведено заходи щодо зменшення викидів шляхом налагодження та очищення електрофільтрів, за рахунок чого було зменшено викиди речовин у вигляді суспендованих твердих частинок.

Для оптимізації стану атмосферного повітря необхідно впровадження нових прогресивних технологій виробництва, планування заходів зі зменшення

обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферу, переведення котелень на альтернативні види палива.

Ряд підприємств, відповідно до заходів щодо скорочення викидів забруднюючих речовин та терміну виконання, передбачених у дозволах на викиди, проводять модернізацію пилогазоочисних установок, встановлюють циклони, підвищують ступені очищення на джерелах викидів, здійснюють заміну пилогазоочисного обладнання, розробляють та встановлюють додаткові системи очищення.

Значний вплив на формування екологічної ситуації області мають такі підприємства: ТОВ “Побужський феронікелевий комбінат”, ПрАТ “Креатив”, ДК “Укртрансгаз” НАК “Нафтогаз України” Кременчуцьке ЛВУМГ УМГ “Черкаситрансгаз” КС “Задніпровська”, Філія “Управління магістральних газопроводів “Черкаситрансгаз” ДК “Укртрансгаз” НАК “Нафтогаз України” КС “Олександрівська” та КС “Кіровоградська”, ПАТ “Центральний гірничо-збагачувальний комбінат”, ПАТ “Кіровоградолія”, які були основними забруднювачами повітря у 2016 році.

3. ЗМІНА КЛІМАТУ

3.1 Тенденції зміни клімату

Глобальна зміна клімату – одна з найгостріших екологічних проблем, які стоять перед людством. Підписання Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату представниками 160 країн свідчить про те, що зміна клімату є нагальною загрозою екології Землі та економічному розвитку людства.

За даними NASA у 2016 температура поверхні Землі була найгарячіша з моменту початку ведення спостережень у 1880 році. Глобально, середня температура в 2016 році була на 0,99 градусів за Цельсієм вища, ніж в середині 20-го століття. Якщо спостерігати більший відрізок часу, середня температура поверхні планети піднялася на близько 1,1 градуси за Цельсієм з кінця 19 століття. Вчені вже не сумніваються, що ця зміна обумовлена в основному збільшенням концентрації вуглекислого газу та інших антропогенних викидів в атмосфері.

Основною причиною зміни клімату є використання викопного палива та неефективне споживання енергії, що виробляється. Парникові гази, що утворюються внаслідок діяльності людини, викликають посилення парникового ефекту. Надмірна кількість газів, які утворюються в результаті діяльності ТЕЦ, транспорту, сільського господарства, промисловості, а також лісових пожеж, утримують сонячне тепло у нижніх шарах атмосфери, не даючи йому повертатись до космосу.

У випадку, бездіяльності, за даними Світового банку, якщо не відбудеться кардинальних змін в економіці, способах виробництва і рівні споживання, середньорічна температура в Україні до 2100 року може підвищитись на 3,2-4,5°C.

Найбільш помітним наслідком зміни клімату буде не поступове потепління, а “надзвичайні ситуації” такі як сильні засухи, повені, шторми, урагани, надзвичайно спекотні дні, які відбуватимуться частіше.

Сьогодні зміну клімату та її вплив досліджують багато організацій, університетів і окремих науковців. Це дозволяє ретельніше виміряти саму зміну в теперішньому часі, а також спрогнозувати певні зміни в майбутньому. А це, в свою чергу, дає змогу до певної міри управляти кліматичною мінливістю та ризиками, пристосовуватися до них.

Національний екологічний центр України намагається відслідковувати діяльність Українського уряду та впливати на його рішення для скорішого впровадження кліматоохоронних програм. НЕЦУ бере участь у засіданнях Робочої групи неурядових екологічних організацій з питань зміни клімату.

Слід також визнати, що зміни глобального клімату, зумовлені людською діяльністю, загрожують здоров'ю населення серйозною небезпекою. Наприклад, у поступовому старінні населення України в найближчі 10-20 років збільшення кількості днів із температурою понад 30°C може негативно впливати на все більшу кількість людей похилого віку, викликаючи метеозалежні хвороби.

Для нашої країни глобальне потепління на даному етапі не несе таких загрозливих наслідків, як, наприклад, для багатьох країн Африки. Однак, дослідження Національного екологічного центру України й Екологічного департаменту Інституту проблем екології і енергозбереження підтверджують, що зміна клімату буде мати такі наслідки для України, як загальне зростання температури; збільшення природних катаклізмів (на заході – повені, на сході – проблеми з питною водою); розповсюдження малярії, переносників захворювань; економічні негативи (зокрема, в сільському господарстві – проблеми з урожайністю); соціальні негативи (зростання смертності, вразливі групи населення погано переноситимуть зміну клімату); поява кліматичних біженців (наприклад, з Азії та Африки).

Сприятливі адаптації до зміни клімату може метод управління кліматичними ризиками, який ґрунтується на систематичному використанні кліматичної інформації в плануванні та прийнятті рішень на всіх рівнях. Також основою зменшення негативного впливу кліматичних змін є зменшення викидів парникових газів у атмосферу.

Україна не входить до найбільш уразливих регіонів планети, проте кліматичні зміни відчуватимуться на більшій частині території нашої країни. Проте зміна клімату принесе Україні багато негативних наслідків, доведеться витратити більше зусиль для забезпечення людського існування. Попередити негативні впливи зміни клімату та зменшити ризики людство зможе лише всебічно та глибоко досліджуючи проблему зміни клімату.

3.2 Національна система оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів

Національна система оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів – це система організаційно-технічних заходів щодо спостереження, збирання, оброблення, передачі та збереження інформації, необхідної для оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів.

Функціонування національної системи здійснюється шляхом:

планування та проведення суб'єктами господарювання щорічної інвентаризації антропогенних викидів та абсорбції парникових газів (далі — інвентаризація);

узагальнення результатів інвентаризації;

складання національного кадастру антропогенних викидів та абсорбції парникових газів і контроль за його якістю;

забезпечення архівного зберігання інформації національного кадастру антропогенних викидів та абсорбції парникових газів і матеріалів до нього.

На жаль, дотепер відсутні механізми для вжиття достатніх заходів для реєстрації встановленої кількості викидів із джерел та абсорбції поглиначами парникових газів, а також створення національного електронного реєстру викидів із джерел та абсорбції поглиначами парникових газів.

У Кіровоградській області для адаптації та пом'якшення наслідків зміни клімату здійснюються заходи: зменшення вирубки лісів; насадження нових

лісових масивів; впровадження екологічно чистих технологій; підвищення ефективності використання енергоресурсів; застосування альтернативних джерел енергії.

3.3 Політика та заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптація до зміни клімату

На початку XXI століття світова спільнота визнала, що зміна клімату є однією з основних проблем світового розвитку з потенційно серйозними загрозами для глобальної економіки та міжнародної безпеки внаслідок підвищення прямих і непрямих ризиків, пов'язаних з енергетичною безпекою, забезпеченням продовольством і питною водою, стабільним існуванням екосистем, ризиків для здоров'я і життя людей.

На глобальному рівні вирішення питань, пов'язаних із зміною клімату, на цей час регулюється Рамковою конвенцією ООН про зміну клімату, Кіотським протоколом та Паризькою угодою.

Як сторона Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї Україна забезпечує виконання зобов'язань за цими міжнародними угодами, проте державна політика у сфері зміни клімату має фрагментарний характер і розглядається як складова виключно екологічної політики. Відсутність системного підходу до проблеми зміни клімату в цілому унеможливорює прийняття управлінських рішень щодо забезпечення запобігання зміні клімату та адаптації до неї в масштабах усієї економіки країни.

Водночас виконання нових завдань, спричинених ратифікацією Україною Паризької угоди та подальшою імплементацією її положень, потребує формування цілісної і послідовної державної політики у сфері зміни клімату відповідно до політики міжнародних організацій з урахуванням провідних світових технологій і практики, а також особливостей національних умов, можливостей, потреб і пріоритетів.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 932-р схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року.

Документом, зокрема, передбачається визначення підстав для розроблення проектів законів та інших нормативно-правових актів для різних складових державної політики у сфері зміни клімату.

Також акт визначає основні напрямки реалізації Концепції. А саме, зміцнення інституційної спроможності щодо формування і забезпечення реалізації державної політики у цій сфері, запобігання зміні клімату через скорочення антропогенних викидів і збільшення абсорбції парникових газів та забезпечення поступового переходу до низьковуглецевого розвитку держави, адаптація до зміни клімату.

Це - перший національний стратегічний документ у сфері боротьби зі зміною клімату. Він враховує основні положення Паризької угоди, де Україна є повноправною стороною.

4. ВОДНІ РЕСУРСИ

4.1 Водні ресурси та їх використання

4.1.1 Загальна характеристика

Більша частина області (63 %) розміщена в межах басейну річки Південний Буг, інша (37 %) – в басейні річки Дніпро.

На території області протікають дві великі річки – Південний Буг і Дніпро, 8 середніх річок: Синюха, Велика Вись, Чорний Ташлик, Ятрань, Інгул, Тясмин, Інгулець, Висунь та 428 малих річок.

Відрізок Дніпра, що протікає по території Кіровоградської області, перетворений на “штучні моря” – Кременчуцьке та Дніпродзержинське водосховища. Загальна протяжність берегової лінії Кременчуцького водосховища в межах області складає – 100,1 км, з яких 35,02 км – абразійні береги, Дніпродзержинського – 39,0 км, з яких 9,8 км береги, що розмиваються. Довжина р. Дніпро в межах області (по фарватеру) становить 68 км.

Південний Буг протікає на південному заході області. Його загальна довжина – 806 км, в межах області – 84 км. Найбільші притоки - Синюха, Велика Вись, Чорний Ташлик, Ятрань, Інгул. Південний Буг на території Кіровоградщини має ділянки звивистої каньйоноподібної долини з порогами та численними виходами гранітів.

В області нараховується 438 річок, загальною протяжністю 5558 км, із них малих річок – 428, довжиною 4666 км, в тому числі довжиною менше 10 км– 238, протяжністю 1239 км.

Характеристика водних об'єктів

Таблиця 4.1.1.1

Кількість річок				Довжина в межах області			
Загальна кількість, (шт.)	Великі, (шт.)	Середні, (шт.)	Малі, (шт.)	Всього, тис.км	Великі, тис.км	Середні, тис.км	Малі, тис.км
1	2	3	4	5	6	7	8
438	2	8	428	5,558	0,152	0,808	4,666

Озера			Ставки			Водосховища		
Загальна кількість, (шт.)	Площа дзеркала, га	Обсяг води при НПР*, тис.куб.м	Загальна кількість, (шт.)	Площа дзеркала, га	Обсяг води при НПР*, тис.куб.м	Загальна кількість, шт.	Площа дзеркала, га	Обсяг води при НПР*, тис.куб.м
9	10	11	12	13	14	15	16	17
9	119,0	1900	2795	17896,0	205051,0	85	9501,0	264340,0

* - НПР- нормальний підпертий рівень

4.1.2 Водозабезпеченість Кіровоградської області

Кіровоградська область – одна із найменш забезпечених місцевими водними ресурсами областей України, їх запаси майже вдвічі менші, ніж у середньому по Україні. Питне водопостачання області на 70 % забезпечується за рахунок поверхневих вод, які перекидаються із р.Дніпро водоводом Дніпро-Кіровоград. Якість води річки Дніпро є вирішальним чинником санітарного та епідемічного благополуччя населення.

Характерним негативним явищем для області є те, що водні ресурси розподілені нерівномірно. Найбільша кількість водних ресурсів зосереджена в річках Південний Буг та Дніпро у прикордонних районах області, де потреба у воді незначна, а віддаленість від промислових центрів області не дає змоги їх використовувати.

Місцеві водні ресурси середнього по водності року (P=50%) становлять 1,11 км³/рік. В маловодний рік (P=95%) вони зменшуються до 0,24 км³/рік.

Водозабезпеченість на 1 людину місцевим стоком в середній по водності рік становить 1097 м³, в маловодний рік – 239 м³. Сумарна водозабезпеченість на 1 жителя області становить 49,5 тис.м³ та значно більша у порівнянні з показниками в цілому по Україні, що пояснюється транзитним стоком річок Дніпра та Південного Бугу, вода яких практично не використовується в народному господарстві області, оскільки вона значно віддалена від промислових центрів.

Характеристика водозабезпеченості області та запаси підземних вод

Таблиця 4.1.2.1

Середньо багаторічний стік км ³ /рік		Стік багатоводного року 10% км ³ /рік		Стік маловодного року 95% км ³ /рік		Водозабезпеченість стоком на одну людину (з врахуванням кількості населення станом на 01.12.2015р.), тис.м ³ /чол		Прогнозні запаси підземних вод, млн. м ³	Експлуатаційні запаси підземних вод, млн. м ³
місцевий	сумарний	місцевий	сумарний	місцевий	сумарний	місцевий	сумарний		
1,11	48,61	2,1	94,3	0,24	30,74	1,10	48,5	146,659	52,35

Річковий стік регулюється 85 водосховищами загальним об'ємом 264,34 млн.м³, площею водного дзеркала 9,501 тис.га та ставками в кількості 2795 загальним об'ємом 205,05 тис.м³, площею водного дзеркала 17,896 тис.га.

Наявні водні ресурси не забезпечують у повному обсязі потреби населення та галузей економіки, оскільки водні ресурси по території області розподілені

нерівномірно. Покриття дефіциту водних ресурсів здійснюється шляхом забору води з річки Дніпро та її подачею в маловодні регіони. Протягом 2016 року каналом “Дніпро – Інгулець” для промивки р.Інгулець було забрано 125,22 млн.м³ води та водогоном ОКПВ “Дніпро-Кіровоград” для забезпечення питною водою жителів Кіровоградщини – 25,67 млн.м³.

Підземні води (прогнозні ресурси та експлуатаційні запаси)

Таблиця 4.1.2.2

Назва району	Запаси млн.м ³ /рік		Кількість свердловин, шт.	Водовідбір, млн.м ³ /рік (2016 рік)
	прогнозні	У т.ч. розвідані та затверджені		
1	2	3	4	
Кіровоградська область	146,659	52,36	728	17,13
Благовіщинський	1,934	1,934	29	0,265
Бобринецький	1,314	0	30	0,078
Вільшанський	0,510	0	49	1,634
Гайворонський	6,424	6,424	40	0,133
Голованівський	1,642	1,642	42	0,203
Добровеличківський	1,460	1,460	21	0,478
Долинський	1,825	1,825	18	0,012
Знам'янський	3,577	0	65	0,288
Кіровоградський	34,67	17,973	64	1,099
Компаніївський	1,460	1,460	21	0,103
Маловисківський	1,132	0	52	4,408
Новгородківський	0,548	0	29	0,31
Новоархангельський	1,570	0	35	0,286
Новомиргородський	8,286	8,491	28	0,871
Новоукраїнський	0,548	0	41	0,5
Олександрівський	50,954	0	28	0,142
Олександрійський	16,243	7,318	46	0,344
Онуфріївський	5,475	0	15	0,1
Петрівський	1,643	1,268	32	0,535
Світловодський	4,782	2,555	32	0,2
Устинівський	0,657	0	11	0,074
м. Кропивницький		17,973	53	4,178
м. Олександрія		-	14	0,197
м. Знам'янка		4,781	19	0,173
м. Світловодськ		2,555	22	0,543

4.1.3 Водокористування та водовідведення

За даними звітності 2-ТП (водгосп) водокористувачами області в 2016 році було забрано 200,8 млн. м³ води, що на 10,2 млн.м³, або 4,8 % менше, ніж у попередньому році. Із загального обсягу із поверхневих водних джерел забрано – 183,67 млн. м³ та із підземних – 17,13 млн.м³.

Протягом 2016 року використано всього свіжої води 50,3 млн.м³, в тому числі на виробничі потреби – 29,86 млн.м³, на питні та санітарно-гігієнічні

потреби – 18,9 млн.м³ води, зрошення – 1,508 млн.м³ та інші потреби - 0,031 млн.м³. Для перерозподілу стоку використано 125,22 млн.м³.

Фактичний скид зворотних вод в поверхневі водні об'єкти склав 42,0 млн.м³, з них забруднених – 1,429 млн.м³, нормативно-чистих без очистки – 18,28 млн.м³, нормативно очищених – 14,99 млн.м³, що пройшли очистку на біологічних та механічних очисних спорудах.

Скидання вод недостатньо очищених та без очистки, у порівнянні з попереднім 2015 роком зменшилось в 2,9 разу та складає 3,4 % від загального скиду зворотних вод.

Динаміка водокористування

Таблиця 4.1.2.2

Показники	Одиниця виміру	2014 рік	2015 рік	2016 рік
1	2	3	4	5
Забрано води з природних джерел, усього	млн. м ³	253,6	211,0	200,8
у тому числі:				
поверхневої	млн. м ³	235,3	185,30	183,67
підземної	млн. м ³	18,3	25,70	17,13
морської	млн. м ³	-	-	
Забрано води з природних джерел у розрахунку на одну особу	м ³	258,6	216,832	207,9
Використано свіжої води, усього	млн. м ³	92,82	40,99	50,3
у тому числі на потреби:				
господарсько-питні	млн. м ³	19,31	18,54	18,9
виробничі	млн. м ³	14,95	21,04	29,86
сільськогосподарські	млн. м ³	2,41	0,049	
зрошення	млн. м ³	1,33	1,356	1,51
Використано свіжої води у розрахунку на одну особу	м ³	94,66	42,132	52,09
Втрачено води при транспортуванні	млн. м ³	9,41	8,203	7,624
	% до забраної води	10,14	20,0	3,8
Скинуто зворотних вод, усього	млн. м ³	95,6	44,13	47,96
у тому числі:				
у підземні горизонти	млн. м ³	1,692	9,74	1,468
у накопичувачі	млн. м ³	3,895		
на поля фільтрації	млн. м ³			
у поверхневі водні об'єкти	млн. м ³	90,01	30,25	42,0
Скинуто зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, усього	млн. м ³	90,01	30,25	42,0
з них:				
нормативно очищених, усього	млн. м ³	20,62	19,80	14,99
у тому числі:				
на спорудах біологічного очищення	млн. м ³	15,41	14,98	14,85
на спорудах фізико-хімічного очищення	млн. м ³	2,976	3,838	0,003
на спорудах механічного очищення	млн. м ³	2,236	0,98	0,133
нормативно (умовно) чистих без очищення	млн. м ³	65,11	6,282	18,28

1	2	3	4	5
забруднених, усього	млн. м ³	4,276	4,166	1,429
у тому числі:				
недостатньо очищених	млн. м ³	4,276	4,187	1,429
без очищення	млн. м ³	0	0	0
Скинуто зворотних вод у поверхневі водні об'єкти у розрахунку на одну особу	м ³	97,79	31,086	43,5

4.2 Забруднення поверхневих вод

4.2.1 Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод

За даними статистичної звітності 2-ТП (водгосп) у 2016 році на території Кіровоградської області не забезпечили нормативної очистки вод 18 підприємств, у 2015 році таких підприємств було 19.

В розрізі басейнів скид забруднених зворотних вод зменшився в басейні Південного Бугу з 3,203 млн. м³ до 0,659 млн.м³, а в басейні Дніпра зменшився з 0,984 млн.м³ до 0,77 млн.м³.

До забруднювачів, які протягом останніх років постійно здійснюють скид забруднених зворотних вод в басейні Південного Бугу, відносяться підприємства: КП “Енерговодоканал” смт Смоліно, КП “Мала Виска Водоканал”, Новоукраїнське ЖКП, КП “Новомиргородські муніципальні інженерні мережі”, КП “Нілот” смт Добровеличківка, Бобринецький міський КП “Міськводоканал”.

А в басейні Дніпра забруднювачі - Знам'янське ВКГ ОКВП “Дніпро-Кіровоград”, КП “Оберіг” смт Олександрівка, Петрівська виправна колонія управління державної пенітенціарної служби України в Кіровоградській області, КП “Знам'янська обласна бальнеологічна лікарня”.

У поверхневі водні об'єкти за 2016 рік відведено 42,0 млн.м³ зворотних вод, з них нормативно очищених на очисних спорудах - 14,99 млн.м³, в тому числі пройшли повну біологічну очистку - 14,85 млн.м³, фізико-хімічну - 0,003 млн.м³ та механічну - 0,133 млн.м³.

Централізованими системами каналізації забезпечені всі 11 із 12 міст та 18 селищ міського типу, або 74,4% від загальної кількості міст та селищ міського типу, та 6 сільських населених пунктів, або близько 1%.

Протяжність каналізаційних мереж складає 976,9 км, з яких знаходиться в аварійному та застарілому стані – 248,05 км, або 25% від загальної кількості. Фактично в області амортизовано близько 70% технологічного та енергетичного обладнання об'єктів каналізаційного господарства, яке вимагає першочергової заміни.

Пропускна спроможність очисних споруд перевищує обсяг стоків, які надходять на очищення і використовуються у середньому по області на 35,0 % до встановленої потужності, що зумовлює непродуктивні витрати паливно-енергетичних ресурсів та збільшення собівартості послуг.

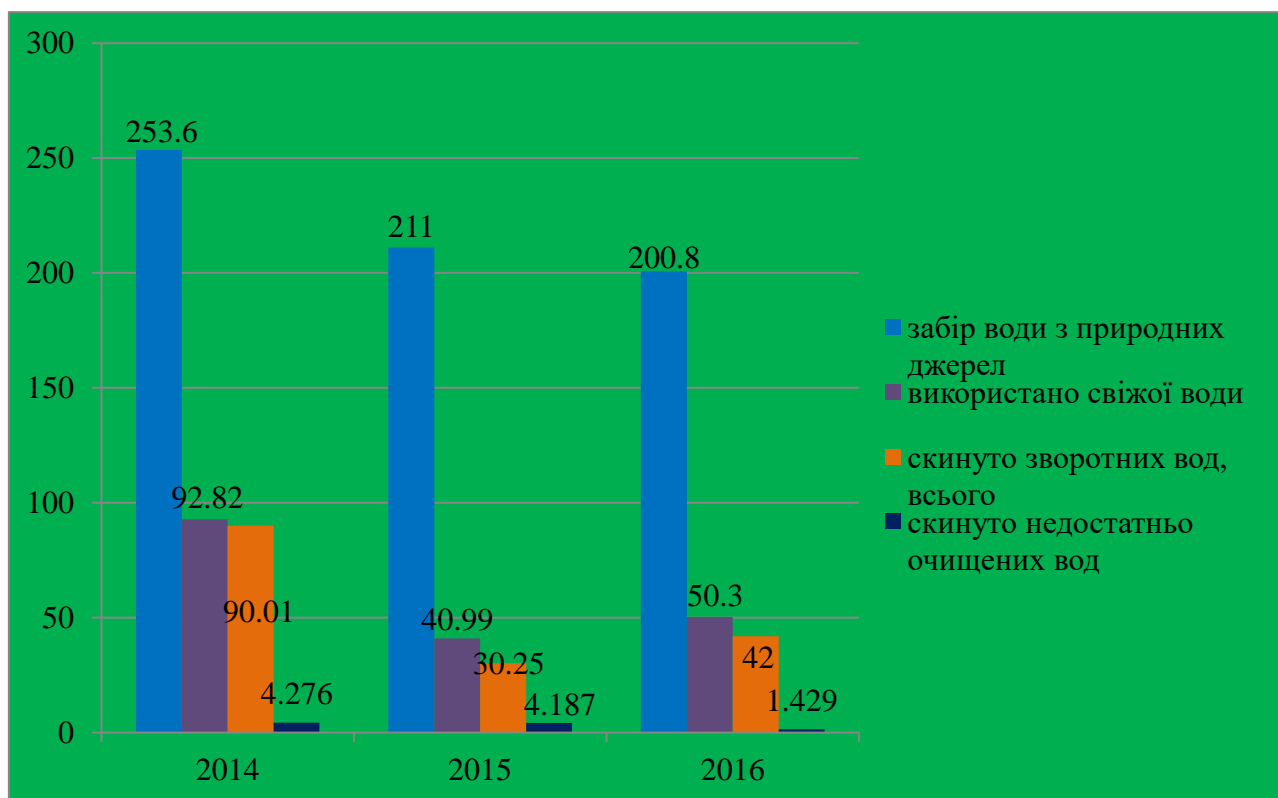
Технічний стан практично всіх каналізаційних очисних споруд потребує їх модернізації або реконструкції. При цьому недостатня якість очищення стічних вод спостерігається майже на всіх каналізаційних очисних системах, не вирішується обробка осадів, що утворюються в процесі очищення стічних вод. Споруди фізично зношені і потребують реконструкції та заміни.

Скидання зворотних вод та забруднюючих речовин водокористувачами – забруднювачами поверхневих водних об'єктів

Таблиця 4.2.1.2.

Назва водокористувача-забруднювача	2014 рік		2015 рік		2016 рік	
	об'єм скидання зворотних вод, млн.м ³	обсяг забруднюючих речовин, т	об'єм скидання зворотних вод, млн.м ³	обсяг забруднюючих речовин, т	об'єм скидання зворотних вод, млн.м ³	обсяг забруднюючих речовин, т
р. Інгулець басейн р. Дніпро						
Знам'янське ВКГ ОКПВ "Дніпро-Кіровоград"	0,673	426,7	0,859	514,2	0,66	419,1
р. Інгул басейн р. Південний Буг						
Інгульська шахта Схід ГЗК	2,834	6589,45	2608,6	6066,94	-	-

Обсяги забору, використання води з природних об'єктів та скидання зворотних вод, млн.куб.м

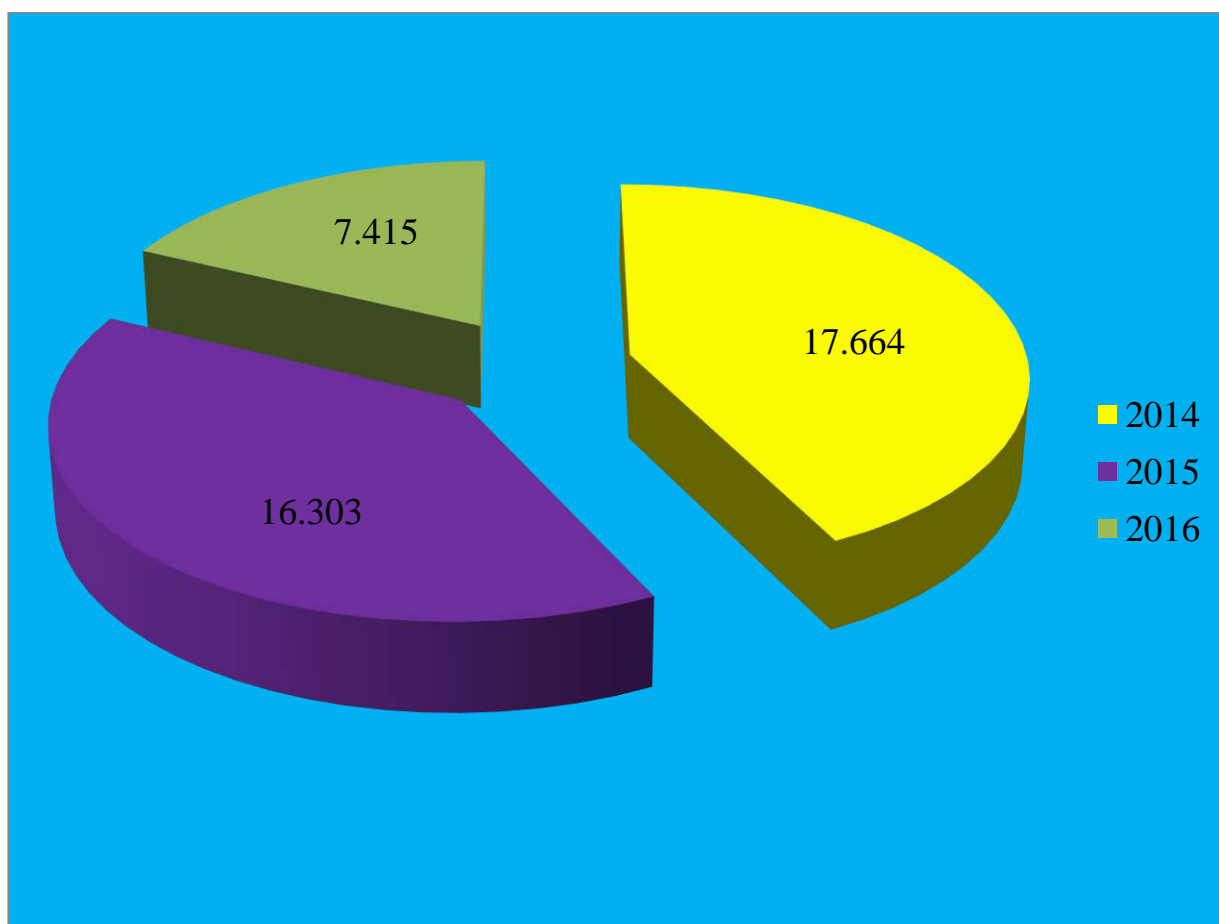

Скидання забруднюючих речовин із зворотними водами у поверхневій водні об'єкти

Таблиця 4.2.1.3

Скидання забруднюючих речовин по регіону	2014 рік		2015 рік		2016 рік	
	обсяг забруднюючих речовин, тис. т	% до загального обсягу	обсяг забруднюючих речовин, тис. т	% до загального обсягу	обсяг забруднюючих речовин, тис. т	% до загального обсягу
Скинуто забруднюючих речовин, усього	17,664	-	16,303	-	7,415	-
Скинуто забруднюючих речовин з перевищенням нормативів гранично допустимого скидання	-	-	-	-	-	-

Обсяги забруднюючих речовин, які скинуто із зворотними водами у поверхневій водні об'єкти, тис. т.

Діаграма 4.2.1.2

4.2.2 Основні забруднювачі водних об'єктів (за галузями економіки)

Водовідведення у поверхневі об'єкти за галузями економіки у 2016 році

Таблиця 4.2.2.1

Назва видів діяльності (галузі)	Кількість підприємств	Водовідведення у поверхневі водні об'єкти, млн. м ³			
		Всього	з них забруднених зворотних вод	нормативно чистих без очистки	нормативно очищених на очисних спорудах
Всього по регіону	214	40,0	1,429	18,28	14,99
Промисловість	52	7,887	-	0,236	0,344
Сільське господарство	73	16,92	-	16,92	-
Житл. та побутогосп.	58	17,02	1,304	1,109	14,61

4.3 Якість поверхневих вод

4.3.1 Оцінка якості вод за гідрохімічними показниками

У 2016 році гідрохімічний і радіологічний моніторинг поверхневих вод басейну річок Південний Буг та Дніпро на території Кіровоградської області, здійснювався Кіровоградським обласним управлінням водних ресурсів і лабораторією моніторингу вод та ґрунтів Кіровоградської гідрологічно-меліоративної партії у відповідності до Програми державного моніторингу довкілля в частині здійснення Держводагентством контролю якості поверхневих вод, затвердженої наказом Держводагентства від 30 грудня 2011 року № 310.

Спостереження проводилися на 14 створах, з яких 4 розташовані на питних водозаборах, 5 на річках області та 5 на водоймах комплексного призначення.

Перелік створів спостереження якості поверхневих вод на території Кіровоградської області

Таблиця 4.3.1.1

№ з/п	Найменування створу	Місце знаходження створу	Відстань від гирла, км	Періодичність відбору проб
Басейн річки Дніпро – 4 створи				
1	р.Дніпро, Придніпровська зрошувальна станція	с. Подорожнє Світловодського р-ну	582	3 рази за поливний сезон
2	р.Інгулець Іскрівське водосховище	смт. Петрово, питний водозабір	393	I, IV – місяць щоквартально, II, III – щомісячно
3	р.Інгулець, права притока р.Дніпро	с. Марто-Іванівка Олександрійського р-ну	483	щоквартально
4	р.Інгулець, права притока р.Дніпро	с. Диківка, Диківське водосховище	502	щоквартально,
5	р. Велика Вись, ліва притока р.Синюха	с. Лікареве Новомиргородського р-ну	95	щоквартально

1	2	3	4	5
6	р.Кільтень, ліва притока р.Велика Вись	с.Нововознесенка Маловисківського р-ну	24	щоквартально
7	р.Чорний Ташлик, ліва притока р.Синюха	с. Звірівка Новоукраїнського р-ну	89	щоквартально
8	р. Чорний Ташлик, ліва притока р.Синюха	питний водозабір, смт.Помічна	51	3 рази в поливний сезон
9	р. Плетений Ташлик, права притока р.Чорний Ташлик	технічний водозабір м.Новоукраїнка	2	щоквартально
10	р.Інгул	питний водозабір, Кіровоградське водосхови- ще м.Кропивницький	318	щомісячно
11	р.Інгул, с.Первозванівка, нижче скиду ДП “СхідГЗК” Інгільської шахти	с.Клинці, Кіровоградського р-ну, 500 м нижче скиду Кіровоградське ВКГ ОКПВ ”Дніпро-Кіровоград”	305	щомісячно
12	р.Грузька, права притока р.Інгул Лелеківське в-ще Кіровоградська приміська зрошувальна станція	Лелеківське водосховище, територія Кіровоградської приміської зрошувальна станція	4	3 рази в поливний сезон
13	р.Сугоклея, права притока р.Інгул	м. Кропивницький, ставок в Парку Перемоги	4	щомісячно
14	р.Сухоклея, права притока р.Інгул	м. Бобринець питний водозабір	26	щомісячно

В басейні Південного Бугу протягом 2016 року було відібрано 87 проб на гідрохімічні вимірювання води, виконано 2523 вимірювання гідрохімічних показників якості поверхневих вод. У басейні Дніпра відібрано 21 пробу води на гідрохімічні вимірювання, виконано 609 вимірювань.

Поверхневі води басейнів обох річок найбільше забруднені органічними сполуками. Підвищений вміст органічних сполук є наслідком ряду факторів, а саме: надходження у водні об'єкти недостатньо очищених комунальних стоків; скиду із зворотними водами підприємств забруднюючих речовин; висока зарегульованість стоку і як наслідок мала проточність річок і водойм, збільшення площі випаровування; висока розорюваність сільськогосподарських земель; недотримання умов господарювання в прибережних захисних смугах; в останні роки, недостатня кількість опадів та підвищення середньорічної температури; потрапляння у водойми органічних сполук природного походження.

Найвищі показники органічного забруднення спостерігалися на р. Сугоклеї в м. Кропивницькому, р. Великій Висі в с. Лікаревому та на р. Чорному Ташлику. Однією із причин такого стану є мала проточність водойм.

В басейні Дніпра найвищі показники забруднення органічними речовинами спостерігалися в створі спостереження на р. Інгільці в с. Диківці, Диківське водосховище.

Перевищення показників мінералізації та жорсткості, а також магнію в поверхневих водах Кіровоградщини частково носить природний характер та

відносяться до категорії – “води з підвищеною мінералізацією”. З цієї причини найбільшу мінералізацію має річка Сухокля.

В басейні Дніпра високі показники жорсткості спостерігаються в створі розташованому на р. Інгульці в смт Петровому.

Кисневий режим всіх річок був задовільний. Концентрація розчиненого кисню не знижувалася нижче рівня ГДК. Вміст біогенних елементів групи азоту у басейні знаходиться також значно нижче ГДК для водойм господарсько-питного водокористування.

Концентрації солей важких металів у поверхневих водах річок області не перевищувала норм СанПіН №4630-88 для водойм господарсько-питного водокористування. Хром та кадмій не виявлені.

За результатами гідрохімічних вимірювань встановлено, що якість поверхневої води в контрольних створах відповідала нормативам екологічної безпеки для водойм господарсько - питного водопостачання за винятком в окремих випадках таких показників, як БПКп, ХСК, магній, лужність, сухий залишок, залізо та жорсткість.

Відповідно до програми державного моніторингу довкілля в частині здійснення Держводагентством контролю за якістю поверхневих вод на території Кіровоградської області здійснювались спостереження на 4 питних водозаборах.

1. Питний водозабір р.Інгул, Кіровоградське водосховище. У водоохоронній зоні Кіровоградського водосховища знаходиться ”Лелеківський водозабір” обласного виробничого комунального підприємства ”Дніпро-Кіровоград”.

Лелеківський водозабір розташований в поймі р.Інгул та налічує 25 свердловин. Глибина залягання водоносного горизонту сягає від 13 м до 26 м. Кіровоградське водосховище, розташоване на р.Інгулі, фактично поповнює підземний горизонт, що використовується для водозбору.

Протягом 2016 року у створі було відібрано 12 проб води на гідрохімічні дослідження та виконано 348 вимірювань показників якості води. Перевищення гранично допустимих концентрацій, встановлених для водойм господарсько-побутового водопостачання, спостерігалися з 6 показників: хімічного споживання кисню, біологічного споживання кисню, лужності, жорсткості, магнію та водневому показнику (рН), кисневий режим водосховища був задовільним, вміст розчиненого кисню знаходився в межах 7,95 - 11,67 мгО₂/дм³ при нормі не менше 4,0 мгО₂/дм³.

Загальна оцінка якості води у Кіровоградському водосховищі - слабко забруднена. Перевищення показників гранично допустимих концентрацій, встановлених для водойм господарсько-побутового водопостачання, спостерігалось протягом року у всіх відібраних пробах по ХСК від 20,0 до 38,6 мгО₂/дм³ (норма - 15,0 мгО₂/дм³), по магнію 36,48 – 46,21 мг/дм³ (норма - 40,0 мг/дм³), по БПКп - від 3,58 до 4,51 мгО₂/дм³ (норма - 3,0 мгО₂/дм³).

Показник жорсткості знаходився в межах від 6,0 до 8,8 мг-екв/дм³ при нормі ГДК 7,0 мг-екв/дм³. Збільшення жорсткості води спостерігалось в холодний період року за рахунок сульфатів, кальцієвих та магнієвих солей.

Значних змін показників якості води у Кіровоградському водосховищі в порівнянні з 2015 роком не відбулося.

2. *р. Чорний Ташлик, ліва притока р.Синюхи, питний водозабір смт Помічна.* Відібрано 12 проб води та виконано 348 вимірювань її якості, з яких перевищення нормативних показників встановлено у всіх пробах по наступних показниках: ХСК - 24,0 – 38,0 мгО₂/дм³ (норма - 15,0 мгО₂/дм³), БСКп – 3,99 - 4,65мгО₂/дм³ (норма - 3,0 мгО₂/дм³), магній – 46,21 – 70,53 мг/дм³ (норма - 40,0 мг/дм³), жорсткості загальній -7,5 –9,5 мг-екв/дм³ (норма- 7,0 мг-екв/дм³) та лужності від 6,2 до 8,2 мг-екв/дм³ (норма 0,5-6,5 мгО₂/дм³).

Вода питного водозабору має високу мінералізацію, показник сухого залишку складає від 910 мг/дм³ до 1080 мг/дм³. Показники жорсткості та мінералізації підвищуються в періоди зимової і літньої межени. В порівнянні з 2015 роком показники якості води значно не змінилися.

3. *р. Інгулець Іскрівське водосховище, питний водозабір смт Петрове.* Проби води для вимірювання на гідрохімічні показники в Іскрівському водосховищі відбиралися в 2016 році 8 разів, на гідрохімічні показники виконано 232 вимірювання.

Вода річки Інгулець має природну високу мінералізацію та високий вміст магнію від 14,59 мг/дм³ до 71,14 мг/дм³ (норма - 40,0 мг/дм³) та заліза від 0,05 мг/дм³ до 0,14 мг/дм³ (норма 40,0 мг/дм³). Скиди стічних вод в р. Інгулець комунальними підприємствами забруднюють воду органічними сполуками, СПАР та фосфатами. Середньорічні значення показників якості води в Іскрівському водосховищі спостерігались: по БСКп з 3,93 мгО₂/дм³ до 4,26 мгО₂/дм³ (норма 3,0 мг/дм³), ХСК з 25,49 – 35,92 мгО₂/дм³ (норма - 15,0 мг О₂/дм³).

Зміна показників якості води у Іскрівському водосховищі протягом року пов'язана з проведенням промивки русла р.Інгульця шляхом подачі дніпровської води каналом "Дніпро – Інгулець" в Карачунівське водосховище в квітні – серпні. В період пропуску дніпровських вод якість води в річці, за гідрохімічними показниками, наближається до якості дніпровської води. Після закінчення промивки русла річки, уже в жовтні, показники якості води повертаються до характерних для даного створу значень.

4. *Річка Сухокля, ліва притока р.Інгул, м.Бобринець.* Якість води питного водозабору для м.Бобринця відноситься до категорії помірно забрудненої. Води р.Сухоклеї без попередньої підготовки малопридатні для споживання.

Протягом 2016 року у створі спостереження було відібрано 12 проб води на гідрохімічні показники та виконано 348 вимірювань, з яких 55, або 15,8 %, перевищували встановлені гранично-допустимі концентрації. За своїми показниками вода в р.Сухоклеї не відповідала гранично-допустимим концентраціям встановлених для водойм господарсько-побутового водопостачання по наступних показниках, середньорічні значення яких становили: ХСК - 31,41 мгО₂/дм³ (норма - 15,0 мгО₂/дм³), БПКп - 4,09мгО₂/дм³ (норма - 3,0 мгО₂/дм³), жорсткості – 8,67 мг-екв/дм³ (норма - 7,0 мг-екв/дм³), магнію - 62,98 мг/дм³ (норма - 40,0мг/дм³). На жаль, альтернативного джерела

водопостачання у м.Бобринці немає. Підземні води у цій місцевості мають ще більшу мінералізацію та високий вміст сульфатів і не придатні для споживання.

Загалом, у створі спостереження р.Сухокля, м.Бобринець показники якості води, що перевищують норми ГДК, в порівнянні з минулим роком, підвищились.

4.3.2 Гідробіологічна оцінка якості вод та стан гідробіоценозів

Спостереження за станом гідробіоценозів водних об'єктів у 2016 році проводились Кіровоградським обласним центром з гідрометеорології.

В басейні річки Південний Буг спостереження проводились на р. Інгул в районі м. Кропивницький та встановлено стабільність зі збільшенням кількісних та якісних показників розвитку фітопланктону.

Кількісні та якісні показники розвитку фітопланктону на рівні минулого року. Видове багатство зменшилось за рахунок зменшення видів діатомових водоростей. Домінували β -мезосапробні водорості – індикатори помірно забруднених вод. Розвиток фітопланктону був рівним по створах і по сезонах. “Цвітіння” вод, як у 2015 році, не спостерігалось. Індекс сапробності за фітопланктоном вказував на погіршення якості вод до 4 класу у створі 2,5 км нижче Кропивницького у січні. Загалом – помірне забруднення вод.

В басейні річки Дніпро пунктом спостереження було Кременчуцьке водосховище в районі м. Світловодська, стан гідробіоценозів стабілізується. Чисельність, біомаса і видове багатство зоопланктону, порівняно з минулим роком, зросли. Середні значення індексу сапробності вказували на помірне забруднення вод, 3 клас якості.

4.3.3 Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію

Епідемічна ситуація в області протягом 2016 року залишалась відносно стабільною. Не зареєстровано спалахів та групових випадків захворювань пов'язаних з об'єктами водопостачання та поверхневими водоймами. Не зареєстровано випадків черевного тифу та паратифів.

Загальна інфекційна захворюваність зросла на 28,7 %, зареєстровано 187214 випадків інфекційних захворювань.

Обласні показники захворюваності на гострі кишкові інфекції, сальмонельози, вірусний гепатит А не перевищували середньостатистичні рівні по Україні.

Обласний показник захворюваності вірусним гепатитом А (2,9) залишається нижчим середньостатистичного по країні – 7,08. Всього зареєстровано 29 випадків вірусного гепатиту А, з них серед дітей - 10 випадків. Групових випадків в організованих колективах не було.

Фахівцями ДУ “Кіровоградський обласний лабораторний центр МОЗ України” забезпечено проведення санітарно-епідеміологічного моніторингу за

об'єктами довкілля, перш за все води питної, відкритих водоймищ, ін., у тому числі щодо можливого вірусного забруднення.

На базі вірусологічної лабораторії ДУ "Кіровоградський обласний лабораторний центр" досліджено 122 проби води (води питної - 16, відкритих водоймищ - 22, господарсько - побутових стічних вод - 56, інфекційних стаціонарів - 28). Антигени вірусного гепатиту А, ентеровіруси, адено та ротавіруси в досліджених пробах не виділялись.

З урахуванням епідемічного сезону впроваджено щотижневі моніторингові дослідження на холерні вібріони води відкритих водойм, у тому числі у зонах рекреації, а також дослідження на холеру матеріалу від хворих на гострі кишкові інфекції. Епідемічна ситуація залишається спокійною.

Протягом 2016 року лабораторний контроль якості води поверхневих водойм здійснювався в 65 створах, в т.ч. 9 - у водоймах першої категорії, що використовуються як джерела питного водопостачання (р. Дніпро, р. Південний Буг, р. Інгулець, р. Сугоклея, р. Чорний Ташлик) і 56 - у водоймах другої категорії, що використовуються як рекреаційні зони для відпочинку населення.

З поверхневих водойм було досліджено 401 пробу води за бактеріологічними показниками. Вода з водойм першої категорії відповідала нормативам (2015 рік - не відповідало 4,1% проб, 2014 рік - 23,4%, 2013 рік - 12,8%, 2012 рік - 5%). З водойм 2-ї категорії не відповідали нормативам 63 з 384 проб, що становить 16,4% (2015 рік - 21%, 2014 рік - 19%, 2013 рік - 17%, 2012 рік - 20,9%).

У порівнянні з минулими роками стан води з поверхневих водойм I та II категорії дещо покращився. Така ситуація може бути пов'язана із підвищенням здатності водойм до природного самоочищення.

4.3.4 Радіаційний стан поверхневих вод

Лабораторіями територіальних закладів державної санепідслужби області на радіаційні речовини (цезій-137, стронцій-90) з басейну річки Дніпро було досліджено 1 пробу. Радіологічні показники у всіх пробах відповідали гігієнічним нормативам.

Лабораторією моніторингу вод та ґрунтів Кіровоградської гідрогеолого-меліоративної партії було відібрано на радіологічні дослідження 31 пробу води в басейнах р. Південного Бугу та р. Дніпра. Радіологічний показник цезію-137 знаходиться в межах від 0,71 до 1,64 пКи/дм³, при встановленому критерії для господарсько-питного призначення 54 пКи/дм³.

4.4 Якість питної води та її вплив на здоров'я населення

Централізованим водопостачанням охоплені всі 12 міст області, 22 з 27 селищ міського типу (81,5%) та 183 села з 991 (18,46%).

Забір води здійснюється з відкритих водоймищ та підземних джерел. Джерелом водопостачання 13 водопроводів (4 міст, 2 селищ та 7 сіл), загальною чисельністю населення більше півмільйона чоловік, є міжрайонний водопровід

”Дніпро-Кіровоград”, який забирає і подає воду з Кременчуцького водосховища на річці Дніпро.

Водопостачання населених пунктів області здійснюється з відкритих, змішаних та підземних водозаборів, а саме:

з відкритих водозаборів – міст Знам'янка, Олександрія, м.Світловодськ (з Кременчуцького водосховища), м.Бобринець (з р.Сугокля), смт Побузького (з р. Південний Буг), смт Смоліного (з р.Синюхи);

із змішаних водозаборів – м.Кропивницький (з магістрального районного водопроводу "Дніпро-Кіровоград" та із підземного водозабору "Холодні Ключі"); м. Долинська (з Карачунівського водосховища та підземного водозабору); м. Помічна (з р.Чорний Ташлик та водозабірних свердловин); смт Петрове (з Іскрівського водосховища та підземного водозабору).

На даний час на території області лабораторні дослідження якості питної води здійснюють 7 акредитованих лабораторій трьох підприємств, а саме: ОКВП "Дніпро-Кіровоград" (5 лабораторій), КП "Теплоенергетик", смт Нове (1 лабораторія), КП "Петрівське" (1 лабораторія) та ДУ"Кіровоградський обласний лабораторний центр Міністерства охорони здоров'я України" і її структурні підрозділи у районах.

За результатами проведених базовим підприємством галузі - ОКВП "Дніпро-Кіровоград" моніторингових лабораторних досліджень якості питної води, яку підприємство подає споживачам, питна вода відповідає вимогам ДСанПіНу 2.2.4-171-10 "Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною".

Під наглядом державної санітарно-епідеміологічної служби області знаходилось 264 джерела централізованого водопостачання. Результати обстежень виявили порушення - це незадовільне утримання зони санітарної охорони, відсутність санітарного паспорту на підземне джерело водопостачання, відсутність виробничого лабораторного контролю якості води, порушення термінів обов'язкових профілактичних медичних оглядів декретованого контингенту. Більшість водогонів мають незадовільний санітарно-технічний стан мереж, обладнання, виробничих приміщень, незадовільне обслуговування. Внаслідок довготривалої експлуатації та поступового зменшення дебіту свердловин через замулення та спекотну погоду влітку не забезпечується цілодобове водопостачання сільського населення в 4 районах області, вода подається по графіку.

Із джерел централізованого водопостачання досліджено 2204 проби питної води за санітарно-хімічними показниками. Не відповідали нормативам 480 проб (21 %) найчастіше за органолептикою (смак, запах, каламутність, кольоровість), жорсткістю води, за вмістом заліза; у 2015 році – 16%. За бактеріологічними показниками досліджено 3405 проб води, з них не відповідали нормативам 185 проб (5,4%); у 2015 році - 3,3%. За вмістом радіонуклідів (цезій, стронцій, радон) досліджено 6 проб, які відповідали нормативам.

Із джерел нецентралізованого водопостачання (колодязі громадського користування, каптажі та артезіанські свердловини) досліджено 3089 проб води

за санітарно-хімічними показниками. З них не відповідали нормативам 2015 проб, або 65 % найчастіше за вмістом нітратів, сухого залишку, жорсткості (2015 р. – 60,5 %). При цьому значні обсяги підземної води області подаються з відхиленням від стандарту та мають підвищену загальну жорсткість, підвищений вміст сухого залишку, заліза, марганцю, нітратів і аміачних сполук. В 53% всіх досліджених проб води із колодязів та свердловин виявлялись нітрати.

За бактеріологічними показниками досліджено 2832 проби води, не відповідали гігієнічним нормативам – 462, або 16,3 % (2015 р. - 11,5%). За вмістом радіонуклідів (цезій, стронцій, радон) досліджено 71 пробу, із них не відповідали – 18 проб, із яких 6 не відповідали гігієнічним нормативам за вмістом радону, що становить 33 %, (2015 р. - 24,0 %). Нестандартні проби виявлялись з артезіанських свердловин. Як свідчать результати досліджень, практично вся природна питна вода потребує очищення та знезараження.

Для попередження виникнення випадків метгемоглобінемії у дітей віком до 3-х років діє спільний наказ Головного управління Держсанепідслужби у Кіровоградській області та Управління охорони здоров'я ОДА від 09.10.2013 року № 129/1287 „Про заходи профілактики та боротьби із виникненням метгемоглобінемії у дітей”. Організована робота з батьками дитини в лікувально-профілактичних закладах та обов'язкове проведення лабораторних досліджень води із колодязів, що використовується для харчування дітей.

Так, відібрано 1153 проби води з індивідуальних колодязів та 762 проби з громадських колодязів, із них в 1173 пробах – виявлені нітрати з перевищенням (з 796 індивідуальних та з 377 громадських колодязів).

Вживання води, забрудненої нітратами, особливо небезпечно дітям до 1 року – адже призводить до виникнення водно-нітратної метгемоглобінемії, внаслідок якої можуть бути летальні випадки.

Крім того, в організмі людини нітрати в процесі хімічних реакцій відновлюються до нітритів, які в подальшому, реагуючи з амінами й амідами, беруть участь в утворенні нітрозамінів, які мають канцерогенні властивості. Саме тому вживання води з наднормативним вмістом нітратів сприяє підвищенню ризику щодо онкогенної захворюваності.

4.5 Заходи щодо покращення стану водних об'єктів

З метою відтворення та захисту водних ресурсів області у 2016 році виділено кошти з обласного фонду охорони навколишнього природного середовища у сумі 20059,7 тис. грн. на виконання таких природоохоронних заходів:

реконструкція системи транспортування стічних вод на каналізаційні очисні споруди в м.Знам'янці Кіровоградської області – 6,4 тис.грн. (профінансовано – 6,4 тис.грн.);

реконструкція системи відведення сирого осаду та надлишково активного мулу з впровадженням технології інтенсифікації процесу зневоднення осаду на

мулових майданчиках Марто-Іванівських очисних споруд (Кіровоградська область, Олександрійський район, с.Марто-Іванівка) - 4800,0 тис.грн. (профінансовано - 4461,1 тис.грн.);

реконструкція насосної станції та внутрішньодворових каналізаційних мереж с.Вільне Кіровоградського району, Кіровоградської області (з виготовленням проектно-кошторисної документації) - 1360,172 тис.грн. (профінансовано - 300,0 тис.грн.);

реконструкція русла річки Березівка (відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану) в м. Олександрія Кіровоградської області – 1466,76 тис.грн. (профінансовано - 1246,8 тис.грн.);

реконструкція каналізаційної насосної станції в с.Степове, Кіровоградського району, Кіровоградської області – 1700,0 тис.грн. (профінансовано – 1698,5 тис.грн.);

реконструкція очисних споруд КЗ “Кіровоградська обласна психіатричної лікарня” в селищі Новому м. Кіровограда (з виготовленням проектно-кошторисної документації) – 5000,0 тис.грн. (профінансовано – 5000,0 тис.грн.);

реконструкція напірного каналізаційного колектору Олександрійського геріатричного пансіонату зі спеціальним відділенням по вул.Героїв Сталінграда, 10 в м. Олександрії – 1497,622 тис.грн. (профінансовано – 1281,2 тис.грн.);

реконструкція внутрішніх каналізаційних мереж будівлі дошкільного навчального закладу №4 “Казка” та зовнішніх мереж каналізації в межах території навчального закладу по вул.Щорса, 9 у м.Долинська, Долинського району Кіровоградської області - 903,351 тис.грн. (профінансовано - 608,6 тис.грн.);

реконструкція системи каналізації смт Олександрівка, Олександрівського району Кіровоградської області – 325,0 тис.грн. (профінансовано - 324,0 тис.грн.);

реконструкція системи водовідведення житлового масиву по вул. Козачий шлях в смт Онуфріївка Кіровоградської області (коригування) – 1615,429 тис.грн. (профінансовано – 1615,429 тис.грн.);

будівництво напірної каналізаційної мережі від багатоквартирних будинків по вул. Шевченка, с.Соколівське, Кіровоградського району, Кіровоградської області – 1305,0 тис.грн. (профінансовано – 906,3 тис.грн.);

дослідження екологічного стану Кременчуцького водосховища в районі водозабору водогону “Дніпро-Кіровоград” - 80,0 тис.грн. (профінансовано- 80,0 тис.грн.).

Усього на виконання природоохоронних заходів у сфері відтворення водних ресурсів виконавцями робіт використано 17528,329 тис. грн.

Окрім того, обласною державною адміністрацією на покращення стану водних ресурсів області залучено кошти з Державного бюджету України на загальну суму 46,1 млн.грн., із яких головними розпорядниками коштів фактично використано тільки 3,4 млн.грн. на реконструкцію каналізаційних очисних споруд в м.Світловодську Кіровоградської області.

5. ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОЛОГІЧНОГО ТА ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ, РОЗВИТОК ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ТА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ

5.1. Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі

5.1.1. Загальна характеристика

Збереження біорізноманітності є одним з пріоритетних напрямків в сучасній біогеографії. Ця проблема пов'язана із цілою системою юридичних, наукових, організаційних, фінансових, етичних, виховних заходів, охоплює біорізноманітність на всіх її рівнях. Завдання щодо збереження біорізноманітності входять до глобальної концепції стратегії й тактики виживання людства. Це і планування та збалансоване використання земельних ресурсів, боротьба зі зменшенням площі лісів, невиснажливе використання природних систем, невиснажливе ведення сільського господарства, зниження рівня техногенних забруднень води, ґрунту, і повітря а також раціональне використання ресурсів моря та ін.

Різні види, займаючи відповідні екологічні ніші, забезпечують повніше використання ресурсів. Конкуренція за ресурси між видами сприяє ефективнішому природному добору. Збереження біорізноманіття на видовому рівні означає збереження окремих видів у природних умовах їх існування.

Для збереження біорізноманіття на популяційно-видовому рівні використовуються такі основні заходи:

- підтримка природного стану популяцій, попередження розповсюдження хвороб, шкідників і паразитів серед видів природної флори та фауни;

- збереження внутрішньо-популяційного генетичного різноманіття природних популяцій, у тому числі збереження та відтворення генофонду мисливських тварин і природних рослинних ресурсів;

- збереження або відновлення чисельності та ареалів природних популяцій видів рослин, грибів і тварин, у тому числі занесених до Червоної книги України та міжнародних переліків рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення.

5.1.2. Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття

Антропогенна діяльність є основною загрозою для біологічного та ландшафтного біорізноманіття. Найзначнішим на сьогодні є скорочення ареалів існування. До цього призводить знищення природних середовищ існування тварин і місць зростання рослин, їх фрагментації та деградації (включаючи забруднення), у глобальній зміні клімату, екологічно незбалансованій експлуатації, поширенні чужерідних видів, розповсюдженні хвороб та шкідників.

Внаслідок необґрунтованого розорювання земель, вирубки лісів, осушення чи обводнення території, промислового, житлового та дачного будівництва відбувається знищення природних середовищ існування тварин і місць зростання рослин.

Земельний фонд Кіровоградщини зазнає надмірного антропогенного впливу, який виражається в перевищенні допустимих показників його сільськогосподарської освоєності та незбалансованості структури земельних угідь. Стан земельних ресурсів близький до критичного. Порушення екологічно-допустимих співвідношень площ ріллі, природних кормових і лісових угідь негативно відбивається на стійкості агроландшафтів, внаслідок чого поширені процеси деградації земель. Причиною цього є тривале різнобічне та високоінтенсивне використання природних ресурсів з часу заселення області і до наших днів. Завдяки цьому на її території історично сформувався певний тип ландшафту, представлений відповідним складом природних, напівприродних та штучних екосистем. Природні ландшафти і близькі до них за сучасним станом території та об'єкти складають близько чверті від загальної площі області, у найменшій мірі антропогенної трансформації зазнали землі, зайняті лісами, водами, болотами, чагарниками, луками, степовим різотрав'ям тощо, і вони мають скласти основу для формування національної екологічної мережі на теренах області. Природні комплекси в межах природно-заповідного фонду на даний час є найбільш захищеними.

Завдяки залученню до складу національної екологічної мережі земель не лише з природним, напівприродним станом, але й тих, які внаслідок тривалої експлуатації зазнали значних деструктивних процесів деградації, забруднення, дозволить докорінно змінити стан справ на краще. Більшість з них вимагає термінового вилучення з інтенсивного сільськогосподарського і промислового використання та ренатуралізації шляхом залуження, заліснення, обводнення та інших видів консервації.

5.1.3. Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття

Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття це багатоаспектний процес, який передбачає законодавче, науково-методичне, соціально-економічне забезпечення програм і заходів у цій сфері.

Збереження біорізноманіття на популяційно-видовому рівні означає збереження окремих видів у природних умовах їх існування. Основна увага приділяється видам, що перебувають під загрозою зникнення та мають ключове значення для збереження біорізноманіття на національному та глобальному рівні. З цією метою в області вживаються заходи, спрямовані на збереження видів, занесених до Червоної книги України, а також міжнародних переліків рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення видів флори та фауни, з урахуванням вимог міжнародних договорів, до яких приєдналася Україна. Збереження видів у природних середовищах існування та місцях зростання має здійснюватися на всій території України, незалежно від

природоохоронного статусу земельної ділянки. Необхідно удосконалити національне законодавство щодо збереження і невиснажливого використання видів, забезпечення контролю за його дотриманням на землях користувачів та власників з різною формою власності.

Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття є обов'язковою умовою сталого (збалансованого) розвитку. Тваринний та рослинний світ Кіровоградщини, незважаючи на значну господарську освоєність території області та фрагментацію природних біотопів, залишається відносно багатим. Цьому сприяє географічне положення даної території, яку з південного заходу на північний схід перетинає природна межа між Лісостепом і Степом.

Із 413 видів наземних хребетних тварин, відомих для Дніпровсько-Бузького лісостепового зоогеографічного району (ссавців - 65 видів, птахів - 324, плазунів - 13, амфібій - 11), на території Кіровоградщини виявлено 368 видів, в тому числі: ссавців - 65, птахів - 279, плазунів - 13, амфібій - 11. Крім того, водойми області населяє 61 вид риб, з яких найбільш численними є представники ряду карпоподібних (35 видів).

5.1.4. Формування регіональної екологічної мережі

Важливе значення має вдосконалення нормативно-правової бази у сфері збереження, розширення, відтворення та охорони єдиної системи територій з природним станом ландшафту та інших природних комплексів і унікальних територій, створення на їх основі природних об'єктів, які підлягають особливій охороні, що сприяє зменшенню, запобіганню та ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності людей на навколишнє природне середовище, збереженню природних ресурсів, генетичного фонду живої природи.

Формування екологічної мережі передбачає зміни в структурі земельного фонду країни шляхом віднесення (на підставі обґрунтування екологічної безпеки та економічної доцільності) частини земель господарського використання до категорій, що підлягають особливій охороні з відтворенням притаманного їм різноманіття природних ландшафтів.

З метою збереження удосконалення екомережі та відтворення об'єктів рослинного світу та збереження біорізноманіття в Кіровоградській області проводяться роботи: по комплексному дослідженню об'єктів рослинного і тваринного світу; досліджуються об'єкти, які підлягають заповіданню та на підставі досліджень готуються матеріали та проекти рішення облради щодо заповідання цих об'єктів, тощо.

Також було проведено уточнення сучасних меж елементів національної екологічної мережі на території лісостепових і степових районів Кіровоградської області, а також здійснено картографування зазначених елементів екомережі загальноєвропейського та загальнодержавного значення.

За результатами проведених робіт складено регіональну схему формування національної екологічної мережі на території адміністративних районів області.

Площі земельних угідь – складових національної екомережі

Таблиця 5.1.4.1

№ з/п	Складові елементи екомережі	Площа, тис. га
1	Об'єкти природно-заповідного фонду	100,4
2	Водно-болотні угіддя	25,3
3	Відкриті заболочені землі	10,6
4	Водоохоронні зони	58,3
5	Прибережні захисні смуги	23,3
6	Ліси та інші лісовкриті площі	186,2
7	Курортні та лікувально-оздоровчі території	-
8	Рекреаційні території	0,8
9	Землі під консервацією	-
10	Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом	13,3
11	Пасовища, сіножаті	246,8
12	Радіоактивно забруднені землі, що не використовуються в господарстві	-
13	Загальна площа екомережі	665,0
14	Загальна площа Кіровоградської області	2458,8

5.1.5. Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами

Правове регулювання забезпечення біологічної та генетичної безпеки як складових екологічної безпеки - це один із нових, водночас актуальних напрямів еколого-правової науки та законодавства.

В Україні під час проведення медико-біологічних досліджень практично не враховуються сучасні вимоги біобезпеки, біозахисту та біоетики.

Тому найбільш пріоритетним завданням на даний час є реалізація державної політики у запровадженні системи біологічної безпеки поводження з генетично модифікованими організмами.

Основними принципами державної політики в галузі генетично-інженерної діяльності та поводженні з генетично модифікованими організмами (далі - поводження з ГМО) на сучасному етапі як в Україні, так і на Кіровоградщині є:

пріоритетність збереження здоров'я і охорони навколишнього природного середовища порівняно з отриманням економічних переваг від застосування ГМО;

забезпечення заходів щодо дотримання біологічної і генетичної безпеки при створенні, дослідженні та практичному використанні ГМО в господарських цілях;

контроль за ввезенням на митну територію області ГМО та продукції, отриманої з їх використанням, їх реєстрацією та обігом;

загальнодоступність інформації про потенційні ризики від застосування ГМО, які передбачається використовувати у відкритій системі, та заходи щодо дотримання біологічної та генетичної безпеки;

державна підтримка генетично-інженерних досліджень та наукових і практичних розробок у галузі біологічної і генетичної безпеки при створенні, дослідженні та практичному використанні ГМО в господарських цілях.

Використання генетично модифікованих організмів в Україні регулюється наступними нормативно-правовими актами: Законами України “Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів”, “Про безпечність та якість харчових продуктів”, “Про захист прав споживачів”, постановами Кабінету Міністрів України від 18.02.2009 № 114 “Про затвердження Порядку державної реєстрації генетично модифікованих організмів джерел харчових продуктів, а також харчових продуктів, косметичних та лікарських засобів, які містять такі організми або отримані з їх використанням” та від 13.05.2009 № 468 “Порядок етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг”, якими регулюються відносини між органами виконавчої влади, виробниками, продавцями (постачальниками), розробниками, дослідниками, науковцями та споживачами генетично модифікованих організмів та продукції, виробленої за технологіями, що передбачають їх розробку, створення, випробування, дослідження, транспортування, імпорт, експорт, розміщення на ринку, вивільнення у навколишнє середовище та використання в Україні із забезпеченням біологічної і генетичної безпеки.

5.2. ОХОРОНА, ВИКОРИСТАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ РОСЛИННОГО СВІТУ

Рослинний світ - один з найважливіших елементів довкілля. Майже у всіх екосистемах рослини є базою для розвитку всієї системи, адже саме вони створюють початкову біологічну масу та біологічно зв'язують енергію в речовину. Тому рослинний світ підлягає особливій охороні з боку держави та суспільства.

Тривалий час правова охорона рослинного світу здійснювалась у рамках регламентації охорони та використання лісів, нелісова рослинність з точки зору законодавця залишалась практично без регулювання. Тільки у 1999 році був прийнятий Закон України "Про рослинний світ", який і врегулював охорону нелісової рослинності.

Охорона рослинного світу передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження просторової, видової та ценотичної різноманітності і цілісності об'єктів рослинного світу, охорону умов їх місцезростання, збереження від знищення, пошкодження, захист від шкідників і хвороб, а також невиснажливе використання.

Здійснюється охорона рослинного світу центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, власниками та користувачами (у тому числі орендарями) земельних ділянок, на яких

розташовані об'єкти рослинного світу, а також користувачами природних рослинних ресурсів.

Основна мета індивідуальної охорони природи полягає в тому, щоб зберегти рослинний світ області, особливо ті види, що зникають, оскільки наука поки що безсила відновити будь-який вид, на створення якого еволюція витратила мільйони років. Для здійснення охорони рослинного світу застосовують адміністративні, законодавчі, організаційні, виховно-пропагандистські заходи. Широка пропаганда знань по охороні рослинного світу області шляхом публікацій у періодичній пресі, проведення лекцій і передач по радіо і телебаченню має виховний характер.

Для здійснення охорони рідкісних, зникаючих видів рослин адміністративним шляхом влаштовують і створюють заповідники різних рангів. Заповідники - надійний метод охорони рідкісних рослин, проте, через дефіцит територій їх не можна здійснювати безмежно, а тому частина рідкісних видів інколи залишається поза межами охоронних земельних ділянок.

5.2.1. Загальна характеристика рослинного світу

Територію Кіровоградської області представляють лісостепова та степова зони. Нині понад 70% лісостепової частини області розорано, ліси і лісонасадження займають лише 7,2 % території Кіровоградщини. Хоча Кіровоградщина й небагата на ліси, проте вони тут дуже різноманітні.

Лісова рослинність представлена переважно широколистяними лісами. Фрагменти сосново-дубових лісів трапляються на борових терасах рр. Дніпра і Тясмину. Корінні плакорні масиви широколистяних лісів існують в лісостеповій частині області - Чорний, Чутянський, Нерубайський ліси. В південній, степовій частині ліси не виходять на плакори, а трапляються у верхів'ях балок, утворюючи смугу байрачного степу. Лісові ценози мають чотириярусну будову, значне затінення та характеризуються мішаними деревостанами з домінуванням дуба звичайного. В деревних ярусах співдомінують граб звичайний, ясен високий, клен гостролистий, липа серцелиста, які утворюють відповідні угруповання. В центральній і північній частинах області переважають грабово-дубові, дубові, ясені-дубові ліси, а у Придніпров'ї - липово-дубові та кленово-липово-дубові, в яких переважають двоярусні деревостани. Досить добре збереглася лучна та болотна рослинність в заплавах річок. Багата та різноманітна степова рослинність збереглася і на схилах річкових долин та балок, на узліссях.

Для степової зони характерна трав'яна степова рослинність. Весною, коли в ґрунті ще достатньо вологи, з'являються ефемерні рослини: півники, гіацинти, крокуси, горицвіт, тюльпани, півонії, маки. До настання спеки рослини відцвітають і дають насіння, їх наземна частина відмирає. У ґрунті залишаються бульби, цибулини, корневища, де накопичуються поживні речовини. Завдяки ним рослини виростуть і розквітнуть наступної весни. Ранньоквітучі рослини змінюються такими, які пристосувалися до спеки й нестачі вологи. Улітку в степу з'являються полин, типчак, ковила. Одні

рослини мають довге коріння, яким з глибини дістають воду, в інших – жорсткі або опушені листки, через які випаровується мало води. У середині літа від спеки починають висихати всі рослини. Вітер підхоплює їх і котить клубками по степу (рослини перекотиполе) витрушуючи дозріле насіння. На Кіровоградщині переважають лучні степи, виявлено чимало ділянок справжніх степів, трапляються чагарникові степи. В травостої лучних степів найбільшу роль відіграє келерія гребінчаста, пирій середній, тонконіг вузьколистий, а на найбільш сухих та освітлених місцях формуються угруповання ковили. Деревя і кущі зустрічаються на берегах водойм і в балках. Тільки там їм вистачає вологи влітку, тільки там вони захищені від зимових морозів та весняних приморозків під час цвітіння. У степах іноді можна зустріти зарості тернику, шипшини, дикої вишні.

**Перелік видів флори, що охороняється в регіоні
станом на 01.01.2017 року**

Таблиця 5.2.1.1

Назва виду (звичайна і наукова)	Червона книга України	Бернська конвенція	CITES	Європейський червоний список
1	2	3	4	5
Астрагал шерстистоквітковий (Astragalus dasy anthus)	*			*
Брандушка різнокольорова (Bulbocodium versi color)	*			
Бруслина карликова (Euonymus nana)	*			
Гвоздика прибузька (Dianthus hupanicus)	*	*		*
Гніздівка звичайна (Neottia nidus-avis)	*			
Голонасінник одеський (Gymnospermium odes sanum)	*			
Зозулинець болотний (Orchis palustris)	*			
Ковила волосиста (Stipa capillata)	*			
Ковила вузьколиста (Stipa tirsia)	*			
Ковила Лессінга (Stipa lessingiana)	*			
Ковила найкрасивіша (Stipa pulcherima)	*			
Ковила пірчаста (Stipa pennata)	*			
Ковила пухнатолиста (Stipadasyphylla)	*			
Ковила українська (Stipa ucraïnica)	*			
Коручка болотна (Eriactis palustris)	*			
Коручка морозниковидна (Eriactis hellebori)	*			
Коручка темно-червона (Eriactis atrorubens)	*			
Лілія лісова (Lilium martagon)	*			
Любка дволиста (Platanthera bifolia)	*			

1	2	3	4	5
Півники понтичні (<i>Iris pontica</i>)	*			
Рябчик руський (<i>Fritillaria ruthenica</i>)	*			
Рястка Буше (<i>Ornithogallum bouchea</i>)	*			
Сальвінія плаваюча (<i>Salvinia natans</i>)	*	*		
Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	*			
Тюльпан гранітний (<i>Tulipa graniticola</i>)	*			
Тюльпан дібровний (<i>Tulipa quercetorum</i>)	*			
Тюльпан бузький (<i>Tulipa huynica</i>)	*			
Цибуля ведмежа (<i>Allium ursinum</i>)	*			
Шафран сітчастий (<i>Crocus reticulatus</i>)	*			
Усього	29	2		2

5.2.2. Охорона, використання та відтворення лісів

Збереження рослинного світу у зв'язку з значним та різноманітним впливом людської діяльності повинно бути завжди в центрі уваги спеціалістів та науковців.

Раціональне використання лісових ресурсів неможливе без їх ретельного вивчення і суворого обліку. Відновлення природних лісів і розведення нових порід дерев, їх продукція й акліматизація повинні вестися на науковій основі.

Раціональне лісокористування передбачає рівномірне вирубування дерев різних порід і правильне розміщення лісозаготівель, із заборонаю їх проведення в малолісних районах. При правильному веденні лісового господарства вирубки чергуються так, що на кожній окремо взятій ділянці вони повторно проводяться тільки через 80-100 років, коли ліс досягне повної стиглості. У кожній географічній зоні повинні бути встановлені науково обґрунтовані норми вирубки з урахуванням різноманітного призначення лісів та можливостей промислового освоєння їх.

Не допускається вирубування водорегулюючих і водоохоронних лісів. При охороні лісу передбачається охорона багаторічних дерев і цінних ділянок лісового біоценозу (рідкісні породи дерев, мисливські угіддя, токовища глухарів і тетеревів, лісові озера та ін.), охорона існуючих та потенційних місць відпочинку, боротьба з лісовими пожежами.

Одним з важливих факторів охорони лісу є правильна організація лісової промисловості та раціоналізація використання деревини. Створення лісопромислових комплексів дозволяє забезпечити більш повне використання деревини. Найбільш ефективним засобом підвищення продуктивності є лісовідновлювальні роботи.

Велику роль у підвищенні продуктивності лісів відіграє боротьба з лісовими пожежами, шкідниками і хворобами деревних порід.

Ліси Кіровоградської області зосереджені у Придніпровській частині, на південних відрогах Придніпровської височини.

Одним з найбільших є Чорноліський масив, розташований на піднятому правому березі верхів'я р. Інгульця. Його південно-західна частина виходить на вододіл між річками Інгулець та Інгул. На півночі до Чорноліського масиву прилягає другий великий масив вододільно-балкових лісів – Дмитрівсько-Чутівський.

У Чорноліському та Дмитрівсько-Чутівському масивах в деревостані переважають дуб та граб, утворюючи грабово-дубові ліси. Граб тут, поблизу межі зі степовою зоною, знаходиться на південній межі ареалу та відзначається дещо уповільненим ростом. Менші площі у масиві займають ясеневі-дубові та липово-дубові ліси, а також чисті дубові насадження. В деревостанах трапляються клени гостролистий та польовий, в'яз, береза. Але основною породою тут є дуб – дерево, яке нерідко називають національним деревом України. Тому охорона лісів, їх раціональне використання та відтворення є одними з найважливіших завдань нашої держави.

Землі лісогосподарського призначення

Таблиця 5.2.2.1

№ з/п		Одиниця виміру	Кількість	Примітка
1	2	3	4	5
1.	Загальна площа земель лісогосподарського призначення	тис. га	186,0	-
	у тому числі:		-	-
1.1	площа земель лісогосподарського призначення державних лісогосподарських підприємств	тис. га	126,41	-
1.2	площа земель лісогосподарського призначення комунальних лісогосподарських підприємств	тис. га	-	-
1.3	площа земель лісогосподарського призначення власників лісів	га	-	-
1.4	площа земель лісогосподарського призначення, що не надана у користування	га	-	-
2.	Площа земель лісогосподарського призначення, що вкрита лісовою рослинністю	тис. га	105,1	-
3.	Загальний запас деревини.	тис. м ³	19928	-
4.	Запас деревини у розрахунку на один гектар земель лісогосподарського призначення	тис. м ³	0,105	-
5.	Площа лісів у розрахунку на одну особу	га	-	-
6.	Запас деревини у розрахунку на одну особу	м ³	-	-
7.	Лісистість (відношення покритої лісом площі до загальної площі регіону)	%	6,78	-

Лісовідновлення за 2016 рік

Таблиця 5.2.2.2

№ з/п	Органи державної влади, постійні лісокористувачі, власники лісів,	лісовідновлення, га				усього
		у тому числі:			природне поновлення лісу, га	
		посадка лісу, га	посів лісу, га			
1	Держлісагентство					
1.1	ДП “Голованівський лісгосп”	89,6	11,1	26,4		127,1
1.2	ДП “Долинський лісгосп”	11,4	-	-		11,4
1.3	ДП “Компаніївський лісгосп”	2,5	3,9	5,2		11,6
1.4	ДП “Олександрівський лісгосп”	121	-	-		121
1.5	ДП “Оникіївський лісгосп”	30,2	60,3	5		95,5
1.6	ДП “Онуфріївський лісгосп”	14,9	8,7	18,3		41,9
1.7	ДП “Світловодський лісгосп”	26,7	-	20,6		47,3
1.8	ДП “Чорноліський лісгосп”	71,4	-	-		71,4
Усього	за Держлісагентством	367,7	84	75,5		527,2

Лісорозведення (створення нових лісових насаджень) за 2016 рік

Таблиця 5.2.2.3

№ з/п	Органи державної влади, постійні лісокористувачі, власники лісів,	Створення нових лісових насаджень, га							
		лісорозведення, га						природне само заліснення земель, га	усього створено нових лісів, га
		посадка, га	посів, га	у тому числі					
заліснення малопродуктивних земель, га	заліснення ярів, балок, кар’єрів, га			створення нових полезахисних лісових смуг, га	заліснення інших земель, га				
1	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Держлісагентство								
1.1	ДП “Голованівський лісгосп”	12,5	3,5	-	-	-	-	-	16
1.2	ДП “Долинський лісгосп”	200	-	-	-	-	-	-	200
1.3	ДП “Компаніївський лісгосп”	120,5	-	-	-	-	-	-	120,5
1.4	ДП “Олександрівський лісгосп”	41	-	-	-	-	-	-	41
1.5	ДП “Оникіївський лісгосп”	29,5	-	-	-	-	-	-	29,5
1.6	ДП “Онуфріївський лісгосп”	130	-	-	-	-	-	-	130
1.7	ДП “Світловодський лісгосп”	28	-	-	-	-	-	-	28
1.8	ДП “Чорноліський лісгосп”	40	-	-	-	-	-	-	40
	Усього за Держлісагентством	601,5	3,5	-	-	-	-	-	605

**Проведення лісогосподарських заходів, пов'язаних із
вирубанням деревини за 2016 рік**

Таблиця 5.2.2.4

Категорія лісів	Загальна площа, га	Ліквідна деревина, тис. м ³	У т. ч. за господарствами					
			хвойні		твердолистяні		м'яколистяні	
			площа, га	ліквідний запас, тис. м ³	площа, га	ліквідний запас, тис. м ³	площа, га	ліквідний запас, тис. м ³
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Усього рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства								
1	430	45,818	3	0,060	427	45,750	0	0,008
2	420	46,847	70	4,876	348	41,669	2	0,302
3	2122	68,156	177	7,321	1940	60,568	5	0,267
4	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	2972	160,821	250	12,257	2715	147,987	7	0,577
у тому числі: 1. Рубки догляду								
1	28	0,177	0	0	28	0,177	0	0
2	148	2,631	35	0,512	113	2,119	0	0
3	525	4,046	40	0,814	485	2,232	0	0
4	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	701	6,854	75	1,326	626	4,528	0	0
2. Лісовідновні рубки								
1	0	0	0	0	0	0	0	0
2	3	0,40	0	0	3	0,4	0	0
3	9	1,57	0	0	9	1,57	0	0
4	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	12	1,97	0	0	12	1,97	0	0
3. Суцільні санітарні рубки								
1	108	36,438	0	0	108	6,438	0	0
2	34	9,296	20	4,193	14	5,103	0	0
3	279	69,879	33	5,40	246	64,479	0	0
4	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	421	115,613	53	9,593	368	106,02	0	0
4. Розрубка, розчистка ліній електропередач								
1	0	0	0	0	0	0	0	0
2	1	0,03	0	0	1	0,03	0	0
3	1	0,15	0	0	0	0	1	0,15
4	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	2	0,18	0	0	1	0,03	1	0,15
5. Розрубка, розчистка автомобільних доріг								
1	0	0	0	0	0	0	0	0
2	0	0	0	0	0	0	0	0
3	0	0	0	0	0	0	0	0
4	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	0	0	0	0	0	0	0	0
Усього	0	0	0	0	0	0	0	0

5.2.3. Стан використання природних недеревних рослинних ресурсів

Недеревні трав'янисті рослинні ресурси України представлені рослинністю боліт, плавнів, прісноводних і морських акваторій, солонців і солончаків, степовою рослинністю.

Недеревні рослини на пасовищах, луках, болотних масивах є важливими гідрологічними та кліматичними регуляторами, що потребують охорони та раціонального використання.

Використання лісових ресурсів за 2016 рік

Таблиця 5.2.3.1

№ з/п	Органи державної влади, постійні лісокористувачі, власники лісів,	Другорядні лісові матеріали Ліміт фактично заготовлено								Другорядні лісові матеріали Ліміт фактично заготовлено						
		гриби	ягоди	лікарські рослини	плоди	горіхи	випас худоби	сіно косіння	підстилка	очерет	живиця	пні	луб	деревні соки	деревна зелень	новор. ялінка
1.1	ДП "Голованівський лісгосп"	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	500 500
1.2	ДП "Долинський лісгосп"	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5000 2400
1.3	ДП "Компаніївський лісгосп"	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5000 3100
1.4	ДП "Олександрівський лісгосп"	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2000 1600
1.5	ДП "Оникіївський лісгосп"	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8000 4900
1.6	ДП "Онуфрійський лісгосп"	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2000 600
1.7	ДП "Світловодський лісгосп"	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6000 900
1.8	ДП "Чорноліський лісгосп"	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2000 1000
1.9	ДСДЛЦ "Веселі боковеньки"	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10000 4000
	Усього за Держлісагентство	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	40500 19000

5.2.4. Охорона та відтворення видів рослин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України

Охорона та відтворення видів рослин, занесених до Червоної книги України, забезпечується шляхом: встановлення особливого правового статусу видів рослин, що знаходяться під загрозою зникнення; врахування вимог щодо їх охорони під час розробки законодавчих та інших нормативних актів; систематичної розробки щодо виявлення місць їх зростання, проведення постійного спостереження за станом популяцій та необхідних наукових досліджень з метою розробки наукових основ їх охорони та відтворення; створення на територіях, де вони зростають, заповідних та інших об'єктів, що особливо охороняються; створення банків їх генофонду, розведення у

спеціально створених умовах; розвитку міжнародного співробітництва у цій сфері та за рахунок здійснення інших заходів.

Зростання на певній території рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослинного світу, занесених до Червоної книги України, є підставою для оголошення її об'єктом природно-заповідного фонду України загальнодержавного значення. Для забезпечення вирішення транскордонних та інших проблем охорони і відтворення об'єктів Червоної книги України здійснюється міжнародне співробітництво в цій сфері шляхом укладання і виконання відповідних двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів, організації біосферних заповідників, створення на територіях, суміжних з іншими державами, міждержавних заповідників, національних парків, заказників та інших територій і об'єктів природно-заповідного фонду, проведення спільних наукових досліджень, обміну їх результатами.

Із червонокнижних рослин на території Кіровоградської області найбільш питому вагу у складі фітоценозу займають такі трави як конюшина гірська, цмин пісковий, парило звичайне, горицвіт весняний, деревій, цикорій, материнка звичайна, козельці українські. Останні відносяться до судинних рослин, які занесені до Європейського Червоного списку, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі. Також виявлена велика популяція червонокнижних рослин таких як: ковила волосиста, касатик понтійський та астрагал шерстистоквітковий. Останній також занесений до Європейського червоного списку. Крім того виявлені цінні та малопоширені види – ауоніс весінній, астрагал безстрілковий, гоніюлімон татарський, аурінія скельна.

Вжиття своєчасних заходів охорони флори дозволяє призупинити негативні процеси руйнування навколишнього природного середовища та відновити стан фітоценозів, вразливих видів до безпечного рівня.

Охорона невиснажливого використання та відтворення дикорослих рослин

Таблиця 5.2.4.1

Район	Усього видів рослин, занесених до Червоної книги України, екз.	Усього рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, од.	Кількість видів рослин, занесених до Червоної книги України, відтворено на територіях та об'єктах ПЗФ, екз., назва	Кількість популяцій видів рослин, занесених до Червоної книги України, які зникли, од., назва
Бобринецький район			Ландшафтний заказник загальнодержавного значення "Шумок"-2: Ковила волосиста (Stipacapillata) Гвоздика прибузька (Dianthus Hupanicus)	
			Геологічна пам'ятка природи місцевого значення "Слони"-3: Гвоздика прибузька (Dianthus Hupanicus) Сон чорніючий (Pulsatilla nigricans Stork)	

		Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>)	
		Ботанічний заказник “Мюдівська балка” - 8: Конюшина гірська Цмин пісковий Парило звичайне Горицвіт весняний Деревій Цикорій Материнка звичайна Козельці українські	
		Ботанічний заказник загальнодержавного значення “Богданівська балка” -2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
		Ландшафтний заказник місцевого значення “Булгаківська балка” -1: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
		Заповідне урочище “Мертводдя” -1: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>)	
		Заповідне урочище “Юр”івська балка” -4: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Тюльпан дібровний (<i>Tulipa quercetorum</i>)	
Вільшанський район		Ландшафтний заказник загальнодержавного значення “Чорноташлицький” -3: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Сон-трава Тирса	
Добровеличківський район		Заповідне урочище “Червоні скелі” -5: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Брандушка різнокольорова (<i>Bulbocodium versicolor</i>) Підсніжник білосніжний (<i>galanthus nivalis</i>)	
		Заповідне урочище “Балка Куца” -3: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Півники понтичні (<i>Iris pontica</i>) Коручка морозниковидна (<i>eripactis helleborine</i>)	
Долинський район		Загальнозоологічний заказник місцевого значення ”Братолюбівська балка“ – 2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	

		<p>Ботанічний заказник загальнодержавного значення “Боковеньківська балка” -2: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>)</p>	
		<p>Ландшафтний заказник місцевого значення ”Балка Новоалександрівська“ - 2: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Тюльпан бузький (<i>Tulipa huhanica</i>)</p>	
Знам'янський район		<p>Заповідне урочище “Бочки” -1: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)</p>	
		<p>Ландшафтний заказник загальнодержавного значення ”Чорноліський“ - 7: Цибуля ведмежа (<i>allium ursinum</i>) В'язіль стрункий (<i>coronilla elegans</i>) Коручка чемерниковидна (<i>epipactis helleborine</i>) Бруслина карликова (<i>euonymus pana</i>) Гніздівка звичайна (<i>neottia nidus-avis</i>) Любка дволиста (<i>platanthera bifolia</i>) Тюльпан дібровний (<i>Tulipa quercetorum</i>)</p>	
		<p>Заповідне урочище“Антоновичські горби” -5: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Шафран сітчастий (<i>Crocus reticulates</i>) Гвоздика прибузька (<i>Dianthus huhanicus</i>) Брандушка різнокольорова (<i>Bulbocodium versi color</i>)</p>	
		<p>Ботанічний заказник “Антоновичська балка” -1: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)</p>	
		<p>Гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення “Болото Чорний ліс” -2: Глечики жовті Латаття біле</p>	
		<p>Ботанічна пам'ятка природи “Ковилові горби під Поповим”- 5: Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>) Ковила пухнатолиста (<i>Stipa dasyphylla</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)</p>	

			Ковила вузьколиста(<i>Stipa tirsia</i>)	
			Ботанічна пам'ятка природи "Кудинове" -5: Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Ковила вузьколиста(<i>Stipa tirsia</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
Кіровоградський район			Заповідне урочище "Сарганівський ліс" -1: Тюльпан дібровний (<i>Tulipa quercetorum</i>)	
			Ботанічна пам'ятка природи "Польовий садок" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Заповідне урочище "Польський ліс"-1: Лілія лісова (<i>Lilium martagon</i>)	
			Ландшафтний заказник "Новомихайлівський" -1: Підсніжник білосніжний	
Компаніївський район			Заповідне урочище "Кіліповське" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
			Заповідне урочище "Розлитий камінь" -5: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hupanicus</i>) Тюльпан гранітний (<i>tulipa graniticola</i>)	
			Ландшафтний заказник "Долинівсько-Покровський" -2: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>)	
			Заповідне урочище "Кам'яна балка" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
			Загальнозоологічний заказник "Гнила балка" -3: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Шафран сітчастий (<i>Crocus reticulates</i>)	
			Ботанічна пам'ятка природи "Тернова балка" -1:	

			Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	
Маловисківський район			Геологічна пам'ятка природи "Каскади" -3: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hypanicus</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Ботанічна пам'ятка природи "Оман високий" -1: Оман високий	
			Ботанічний заказник "Плетений Ташлик" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hypanicus</i>)	
			Ландшафтний заказник "Карпенків край" -1: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	
Новгородківський район			Заповідне урочище "Терник" - 2: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	
			Ботанічний заказник загальнодержавного значення "Шурхи" -4: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Півники понтичні (<i>Iris pontica</i>)	
Новоархангельський район			Ландшафтний заказник загальнодержавного значення "Когутівка" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Коручка чемерниковидна (<i>epipactis helleborine</i>)	
Новомиргородський район			Заповідне урочище "Василівське" -1: Коручка темно-червона (<i>epipactis atrorubens</i>)	
			Ботанічний заказник "Балка Троянівська" -3: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
			Заповідне урочище "Матвіїв яр" -1: Лілія лісова (<i>Lilium martagon</i>)	
			Ландшафтний заказник "Карпенків край" -1: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	
Новоукраїнський район			Ландшафтний заказник загальнодержавного значення "Войнівський" -5: Ковила волосиста	

			(Stipacarpillata) Сон чорніючий (Pulsatilla nigricans Stork) Півники понтичні (Iris pontica) Гвоздика прибузька (Dianthus hupanicus) Астрагал шерстистоквітковий (Astragalus dasy anthus)	
			Комплексна пам'ятка природи "Ташлицькі скелі" -2: Гвоздика прибузька (Dianthus hupanicus) Ковила волосиста (Stipacarpillata)	
			Ентомологічний заказник "Явдокимівський" -2: Ковила волосиста (Stipacarpillata) Гвоздика прибузька (Dianthus hupanicus)	
Олександрівський район			Ландшафтний заказник загальнодержавного значення "Миколаївський" -3: Лілія лісова (Lilium martagon) Сон чорніючий (Pulsatilla nigricans Stork) Коручка темно-червона (epipactis atrorubens)	
			Ландшафтний заказник "Чагар" -1: Сон лучний	
			Ботанічна пам'ятка природи "Степові кургани" -1: Ковила волосиста (Stipacarpillata)	
			Ландшафтний заказник "Розумівська балка": Конюшина степова	
			Ботанічний заказник "Братеберські яри" -2: Ковила волосиста (Stipacarpillata) Астрагал шерстистоквітковий (Astragalus dasy anthus)	
			Ботанічна пам'ятка природи "Жовтий льон" -1: Ковила волосиста (Stipacarpillata)	
			Заповідне урочище "Шавлієва балка-3": Ковила волосиста (Stipacarpillata) Ковила Лессінга (Stipa lessingiana) Астрагал шерстистоквітковий (Astragalus dasy anthus)	
Олександрівський район			Ландшафтний заказник "Велика і мала скелі" -3: Астрагал шерстистоквітковий (Astragalus dasy anthus) Ковила волосиста (Stipacarpillata) Зозулинець болотний (Orchis palustris)	
			Ботанічний заказник загальнодержавного значення "Лікарівський" -4: Ковила волосиста (Stipacarpillata)	

			Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Тюльпан бузький (<i>Tulipa huranica</i>)	
Онуфріївський район			Загальнозоологічний заказник місцевого значення "Деріївський" - 1: Зозулинець болотний (<i>orchis palustris jacq</i>)	
			Ботанічний заказник загальнодержавного значення "Бузове" -5: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Тюльпан бузький (<i>Tulipa huranica</i>) Ковила Граффа (<i>tylipa grafiana</i>)	
			Ландшафтний заказник "Суховершок" -3: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>)	
			Заповідне урочище "Солдатське" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>)	
			Заповідне урочище "Литкевич"-3: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>)	
			Ландшафтний заказник "Майгорове" -2: Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>) Рястка Буше (<i>ornithogalum boucheanum</i>)	
			Ландшафтний заказник "Недагарський" -1: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
			Заповідне урочище "Ясинуватка" -1: Коручка темно-червона (<i>eripactis atrorubens</i>)	
			Ландшафтний заказник "Лозуватське" -2: Ковила волосиста (<i>Stipacarpillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>)	
			Заповідне урочище "Шеметів ліс" -1: Рястка Буше (<i>ornithogalum boucheanum</i>)	
Петрівський район			Ботанічний заказник загальнодержавного значення "Власівська балка" -2:	

			Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Тюльпан дібровний (<i>Tulipa quercetorum</i>)	
			Заповідне урочище “Бабеньківське” -2: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>)	
			Заповідне урочище “Питомник” -1: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	
Світловодський район			Ботанічний заказник загальнодержавного значення “Цюпина балка” -1: Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Ландшафтний заказник “Острів лисячий” -1: Ковила Дніпровська	
			Заповідне урочище “Барвінкова і тюльпанови гори” -4: Тюльпан дібровний (<i>Tulipa quercetorum</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Шафран сітчастий (<i>crocus reticulatus</i>)	
			Загальнозоологічний заказник “Поселення Сиворакші” -1: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>)	
			Ботанічний заказник “Степовий горб” -3: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Ландшафтний заказник місцевого значення “Кінські острови” -1: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork)	
			Комплексна пам’ятка природи місцевого значення “Острів Обеліск” - 2: Сон чорніючий (<i>Pulsatilla nigricans</i> Stork) Сальвінія плаваюча (<i>salvinia natans</i>)	
Устинівський район			Ботанічний заказник “Роза” -4: Ковила волосиста (<i>Stipacapillata</i>) Ковила Лессінга (<i>Stipa lessingiana</i>) Ковила пірчаста (<i>Stipa pennata</i>) Астрагал шерстистоквітковий (<i>Astragalus dasy anthus</i>)	
			Ботанічний заказник “Танно-Леонтовицька” -2: Гвоздика прибузька (<i>Dianthus hupanicus</i>) Сон чорніючий (<i>Pulsatilla</i>)	

		nigricans Stork)	
		Заповідне урочище “Селіванівське” -2: Ковила волосиста (Stipacarpillata) Сон чорніючий (Pulsatilla nigricans Stork)	
		Заповідне урочище “Солоноозерне” -2: Ковила волосиста (Stipacarpillata) Ковила Лессінга (Stipa lessingiana)	
		Ботанічний заказник загальнодержавного значення “Садківський степ” -1: Астрагал шерстистоквітковий (Astragalus dasy anthus)	
		Загальнозоологічний заказник загальнодержавного значення ”Полозова балка“ – 4: Ковила Лессінга (Stipa lessingiana) Сон чорніючий (Pulsatilla nigricans Stork) Гвоздика прибузька (Dianthus hypanicus) Півники понтичні (Iris pontica)	
		Ландшафтний заказник загальнодержавного значення “Монастирище” -7: Рябчик російський (fritillaria ruthenica) Гімносперміум одеський (gymnospermium odessanum) Сон чорніючий (Pulsatilla nigricans Stork) Тюльпан бузький (Tulipa hypanica) Ковила волосиста (Stipacarpillata) Ковила Лессінга (Stipa lessingiana) Ковила пірчаста (Stipa pennata)	
		Ландшафтний заказник “Інгульські крутосхили” -3: Ковила волосиста (Stipacarpillata) Півники понтичні (Iris pontica) Сон чорніючий (Pulsatilla nigricans Stork)	
		Заповідне урочище “Таркальне” -1: Підсніжник білосніжний (galanthus nivalis)	
		Ботанічна пам’ятка природи “Ковалівська” -2: Ковила волосиста (Stipacarpillata) Ковила Лессінга (Stipa lessingiana)	

5.2.5. Адвентивні види рослин

Адвентивні рослини (від лат. adventicius – зайшлий) – рослини, поява яких у певній місцевості пов’язана не з природним флорогенезом, а

здебільшого з несвідомим занесенням їх людиною з первинного ареалу в інші флористичні області або на інші континенти в процесі господарської діяльності. Існує багато класифікацій адвентивних рослин: за часом занесення, способом імміграції, ступенем натуралізації, походженням тощо.

На території України адвентивні рослини це: калачики непомітні, мак-самосійка, полин гіркий, зілля, цикорій дикий; кенофіти: амброзія полинолиста, клен негідний, нетреба альбінська, чорнощир нетреболистий, щириця біла та ін.; інколи ще виділяють групу евкенофітів – найновіших прибульців; за способом імміграції: ксенофіти (види, несвідомо занесені людиною), ергазіофіти (свідомо завезені, але згодом здичавіли й поширюються спонтанно); за ступенем натуралізації: агріофіти (види, що натуралізувалися в напівприродних та природних угрупованнях); епекофіти (види, які повністю натуралізувалися на антропогенних екотопах); колонофіти (утворюють більш або менш стабільні локальні колонії на антропогенних екотопах); ефемерофіти (види зі слабким ступенем натуралізації, які часом з'являються в невеликій кількості в різних місцях).

Деякі адвентивні рослини за короткий час поширюються по всій країні; інші поволі, але неухильно збільшують свої ареали; треті - майже не поширюються. Чимало занесених рослин гине відразу або через деякий час. Але, навіть ті нечисленні з них, які добре пристосувалися до нових умов існування, завдають великої шкоди сільському господарству. Але, для успішного проведення карантинних заходів та розробки заходів боротьби з занесеними бур'янами необхідне поглиблене вивчення адвентивної флори. На жаль, до цього часу дослідження в цій галузі мають лише фрагментарний характер. Вивчення адвентивних рослин має не тільки важливе практичне (народногосподарське) значення, але і цікаві й теоретичні питання; а саме історію розселення адвентивних рослин у нових областях, формування їх вторинних ареалів, взаємовідношення з місцевою флорою.

5.2.6. Охорона, використання та відтворення зелених насаджень

Зелені насадження - найважливіший елемент містобудування, фактор, що має велике значення в санітарно-гігієнічному, архітектурно-планувальному і соціальному відношенні.

Найважливіша гігієнічна особливість зелених насаджень виражається у врегулюванні теплового та радіаційного режимів, створенні мікроклімату, що забезпечує комфортні умови зовнішнього середовища. Зелені насадження є потужним чинником захисту міст та населених пунктів від пилу, вихлопних газів, вітру та шуму. Крім того, вони сприятливо впливають через органи відчуття на центральну нервову систему людини, покращуючи самопочуття.

Враховуючи те, що зелені насадження поки що залишаються найдешевшим і найефективнішим засобом оздоровлення міського середовища, є необхідність у створенні нових ареалів зелених насаджень в населених пунктах області, на що щорічно виділяються кошти з місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища.

Проблема створення, відновлення, охорони зелених насаджень міст та інших населених пунктів з врахуванням природних умов та антропогенних впливів залишається надзвичайно актуальною.

Основні причини, які впливають на недостатність озеленення міст:

- забудова дворових та інших територій населених пунктів, у зв'язку із обмеженістю меж міст;

- застарілість генпланів населених пунктів.

Значна кількість насаджень знищується під час будівництва, розширення вулиць тощо, але протягом останніх років помітно збільшились обсяги створення нових зелених насаджень в ході проведення акцій, спрямованих на поліпшення стану довкілля, проведення озеленення, догляд за зеленими насадженнями та реконструкцією ландшафтів за підтримкою міських органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій.

З метою створення сприятливих умов для життєдіяльності людей та покращення екологічної ситуації на Кіровоградщині необхідно розробити плани реконструкції і концепції розвитку зеленої зони.

Озеленення населених пунктів, га

Таблиця 5.2.6.1

Заходи	Рік				
	2012	2013	2014	2015	2016
Створено нових зелених насаджень, га	3,4	1,1	0,39	0	0
Проведено догляд за насадженнями, га	1565,7	1661,5	1661,5	1661,5	1703,2

5.2.7. Використання та відтворення природних ресурсів на території природно-заповідного фонду

Природно-заповідний фонд України є національним надбанням народу України та невід'ємною частиною Всесвітньої природної та культурної спадщини.

Природно-заповідний фонд України складається із природних територій та об'єктів і штучних об'єктів. До природних територій та об'єктів належать: природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища.

Природно-заповідні території та об'єкти можуть використовуватися у таких цілях: природоохоронних, у науково-дослідних, в оздоровчих та інших рекреаційних цілях, в освітньо-виховних, для потреб моніторингу навколишнього природного середовища.

Території та об'єкти природно-заповідного фонду підлягають особливій охороні, порядок здійснення якої визначається окремим Положенням щодо кожної з таких територій, яке відповідно до Закону "Про природно-заповідний фонд України" та законодавства України про охорону пам'яток історії та

культури затверджується центральним органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища (Міністерством екології та природних ресурсів України) та центральним органом виконавчої влади в галузі культури (Міністерством культури України).

Державою встановлюється особливий правовий режим, який повинен забезпечувати їх належну охорону, збереження та подальший розвиток шляхом встановлення низки суворих обмежень та заборон щодо нецільового використання природних ресурсів.

На землях природно-заповідного фонду, а також землях територій та об'єктів, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну, господарську цінність, тобто землях іншого природоохоронного або історико-культурного призначення, законодавством забороняється будь-яка діяльність, яка негативно впливає або може негативно впливати на стан природних та історико-культурних комплексів та об'єктів, призводить до зниження їх якісних чи кількісних показників, до руйнування природних систем чи перешкоджає їх використанню за цільовим призначенням.

На території встановлених охоронних зон забороняється будівництво промислових та інших об'єктів і здійснення діяльності, що може негативно вплинути на території природно-заповідного фонду.

Управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду здійснюється центральним органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища-Міністерством екології та природних ресурсів України.

5.3. ОХОРОНА, ВИКОРИСТАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ

5.3.1. Загальна характеристика тваринного світу

Розмаїття природних умов та біотопів (місцепроживань) зумовлює багатство тваринного світу України. На її території водиться 100 видів ссавців, 360 видів птахів, 200 видів риб, 20 видів плазунів, 17 видів земноводних.

Дикі тварини в Кіровоградській області розподіляються по території дуже нерівномірно. В цілому, найбільш багаті фауністичні комплекси збереглися у придніпровській частині Кіровоградщини, по долинах річок, в балках та у великих лісових масивах центральних, південних та південно-східних районів. Біднішим є склад тварин надто освоєних людиною північних та північно-західних районів області.

Із 413 видів наземних хребетних тварин, відомих для Дніпровсько-Бузького лісостепоного зоогеографічного району (ссавців - 65 видів, птахів - 324, плазунів - 13, амфібій - 11), на території Кіровоградщини виявлено 368 видів, в тому числі: ссавців - 65, птахів - 279, плазунів - 13, амфібій - 11. Крім того, водойми області населяє 61 вид риб, з яких найбільш численними є представники ряду карпоподібних (35 видів).

Серед земноводних найбільш численні жаби озерна та ставкова, а також кумка червоночерева. На залісених територіях переважає жаба трав'яна, трапляються жаба гостроморда і квакша звичайна, рідкісна - ропуха сіра, місцями звичайні часничниця і ропуха зелена.

З 13 видів плазунів, виявлених на території області, звичайною є ящірка прудка, місцями - ящірка зелена. До групи нечисленних видів відносяться вуж звичайний, ящірка живородна і черепаха болотяна. Інші види рідкісні та дуже рідкісні: до перших відносяться веретениця ламка, вуж водяний, мідянка, полоз жовточеревий та гадюка степова, а до других - полоз лісовий, який ще можливо зберігся по окремих лісових масивах.

Птахів, які є найбільш різноманітною у видовому відношенні і численною групою хребетних тварин Кіровоградщини, враховуючи особливості їх біології, можна поділити на 5 груп - осілі (42 види), перелітні (120), пролітні (64), що прилітають на зимівлю (13), залітні (40).

У видовому відношенні найбільшою групою птахів (142 види) є горобині, до якої відносяться всім добре знайомі з дитинства горобці, шпаки, синиці, ластівки, щиглики, снігурі, а також гави, сороки та інші. Найбільший за розміром представник цієї групи - крук, а найменші - волове очко, корольок жовтоголовий і різні вівчарики, вага яких вимірюється грамами.

Друга за кількістю видів група (28 видів) - хижі птахи. Більшість з них належить до категорії рідкісних тварин. Звичайні представники цієї групи на Кіровоградщині - яструб великий, якого дуже не люблять власники домашньої птиці; канюк звичайний - птах, який винищує мишовидних гризунів; боривітер звичайний - невеличкий сокіл, який полює за мишами, ящірками та комахами. До середини 80-их років в Чорному лісі гніздився орел-могильник. Взимку на Кіровоградщині в помітній кількості з'являється канюк мохноногий, що прилітає з півночі Європи - цей хижий птах, як і канюк звичайний, полює на мишей та полівок. Разом із цим видом, але в значно меншій кількості з півночі прилітає сокіл-дербник - гроза зимуючих дрібних горобиних птахів. Інші види хижих птахів, які мешкають на території Кіровоградської області, є малочисельними або рідкісними.

Третє місце за кількістю видів займають кулики (23 види). Це типові навколородні птахи. Більшість з них з'являються в межах Кіровоградщини під час сезонних міграцій, а гніздуванні звичайні чайка (чибіс), травник, веретенник великий і зуйок малий. Досить різноманітною групою птахів є також качині (21 вид), які належать до мешканців водно-болотного комплексу.

Найбільш численні представники групи - чирок-тріскунок, широконоса та чернь червоноголова, а під час сезонних міграцій - шилохвіст, свищ, гоголь, чернь, чубата. До нечисленних видів качиних слід віднести нерозня і чернь білооку. За кількістю видів виділяється також група пастушкових птахів (7 видів), з яких найбільш звичайні лиска, курочка водяна, згонич і пастушок. Місцями трапляється деркач - вид, що зникає в Європі і тому занесений до Європейського Червоного списку. Досить різноманітною групою є сови (9 видів). Звичайними можна вважати таких нічних мисливців, як сови сіра, вухата та болотяна і сич хатній. Інші види з цієї групи трапляються у незначній

кількості, а пугач і сипуха - взагалі зникаючі і занесені до Червоної книги України. Останньою групою птахів, яка виділяється кількістю видів, є чаплі (7 видів). Найчастіше з представників цієї групи трапляються чаплі сіра та руда, квак, бугай і бугайчик.

Із ссавців найбільш багата на види група - гризуни (25 видів). Бобер річковий, найбільший за розміром представник цієї групи, має дуже цікаві особливості біології та поведінки. На жаль, чисельність цих дуже цінних і цікавих тварин залишається в області низькою. В той же час чисельність різноманітних мишовидних гризунів, особливо тих, що мешкають на полях, висока. Ще одним яскравим представником цієї групи є ондатра - вид, завезений до нас з американського континенту; вперше на території області його випустили в Онуфріївському районі у 1948 р. Досить численна група комахоїдних ссавців, з яких найбільш відомі широкому загалу їжак звичайний і кріт звичайний. Цікавим є той факт, що на початку ХХ сторіччя в басейні р. Тясмина траплялася хохла, яка практично зникла на території України.

Хижі ссавці представлені в області вовком, лисицею звичайною, акліматизованим єнотовидним собакою, куницями ліською та кам'яною, тхорами чорним, степовим та перев'язкою, а також горностаєм і ласкою.

В лісостеповій, рівнинній і дрібнопогорбованій частині Кіровоградщини, на значній площі якої переважають збіднені фауністичні комплекси агроценозів та населених пунктів, типові для Лісостепу угруповання збереглися в широколистяних лісах, по нерозораних балках і в заплавах річок, де наявні лучні та водно-болотні біотопи.

**Перелік видів фауни, що охороняються в регіоні
станом на 01.01.2017 року**

Таблиця 5.3.1.1

Назва виду (українська і латинська)	Червона книга України	Бернська конвенція	CITES	CM	AEWA	EUROBATS	Європейський червоний список	МСОП
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Багатозв'яз гірський український (<i>Polydesmus montanus</i>)	*							
Борсук (<i>Meles meles</i>)		*						
Бистрянка російська (<i>Alburnoides rossicus</i>)	*							
Вечірниця велетенська (<i>Nyctalus lasiopte</i>)	*	*				*	*	
Вечірниця мала (<i>Nyctalus leiseri</i>)	*	*				*		
Вечірниця руда (<i>Nyctalus noctula</i>)	*							
Видра річкова (<i>Lutra lutra</i>)	*	*					*	
Вовчок садовий (<i>Eliomys quercinus</i>)		*						
Вухань звичайний (<i>Plecotus auritus</i>)	*							
Гадюка Нікольського, гадюка лісостепова (<i>Vipera nikolskii</i>)	*							

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Горностай (<i>Mustela erminea</i>)	*	*						
Голуб-синяк (<i>Columba oenas</i>)	*							
Кутора мала (<i>Neomys anomalus</i> Cabrera)		*						
Кажан пізній (<i>Eptesicus serotinus</i>)	*							
Кіт лісовий (<i>Felis sylvestris</i>)	*							
Клімена (<i>Esperarge climene</i>)	*							
Косар (<i>Platalea leucorodia</i>)	*							
Мишівка степова (<i>Sicista subtilis</i>)	*	*						
Ендроміс березовий (<i>Endromis versicolora</i>)	*							
Нічниця ставкова (<i>Myotis dasycneme</i> Boie)		*				*	*	
Перев'язка звичайна (<i>Vormela peregusna</i>)		*					*	
Тушканчик великий (<i>Allactaga jaculus</i>)	*							
Тхір степовий (<i>Mustela eversmanni</i>)	*	*						
Тхір лісовий (<i>Mustela putorius</i>)	*							
Ховрах європейський (<i>Citellus citellus</i>)		*						
Хом'ячок сирій (<i>Cricetulus migratorius</i>)	*							
Широковух європейський (<i>Barbastella barbastella</i>)	*	*				*		
Баклан малий (<i>Phalacrocorax pygmaeus</i>)		*			*		*	
Балабан (<i>Falco cherrug</i> Gray)	*	*			*			
Беркут (<i>Aquila chrysaetos</i>)		*			*			
Боривітер степовий (<i>Falco naumanni</i>)		*			*			
Вівсянка чорноголова (<i>Emberiza melano cerpha</i>)		*						
Гага звичайна (<i>Somateria mollissima</i>)								
Дерихвіст лучний (<i>Glareola pratincola</i>)		*			*			
Дерихвіст степовий (<i>Glareola nordmanni</i>)		*			*			
Дрохва (<i>Otis tarda</i>)		*			*		*	
Журавель сирій (<i>Grus grus</i>)		*			*			
Журавель степовий (<i>Anthropoides vigro</i>)		*			*			
Зміїд (<i>Circaetus gallicus</i>)		*			*			
Казарка червоно вола (<i>Rufibrenta ruficollis</i>)		*	*		*			
Канюк степовий (<i>Buteo rufinus</i>)		*			*			
Кроншнеп великий (<i>Numenius arquata</i>)		*			*			
Кроншнеп середній (<i>Numenius phaeopus</i>)		*			*			
Крохаль довгоносий (<i>Mergus serrator</i>)		*			*			
Кулик-сорока (<i>Haematopus ostralegus</i>)	*	*			*			
Лебідь малий (<i>Cygnus bewickii</i> Yarrel)		*			*			
Лежень (<i>Burhinus oediceus</i>)		*			*			
Лелека чорний (<i>Ciconia nigra</i>)		*	*		*			

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Лунь польовий (<i>Circus cyaneus</i>)	*	*			*			
Лунь степовий (<i>Circus macrourus</i>)		*			*			
Могильник (<i>Aquila heliacal Savigny</i>)	*	*	*		*			
Огар (<i>Haliaeetus albicilla</i>)	*	*			*			
Орел степовий (<i>Aquila rapax</i>)		*			*			
Орлан-білохвіст (<i>Haliaeetus albicilla</i>)		*			*			
Орел-карлик (<i>Hieraetus pennatus</i>)	*	*			*			
Підорлик великий (<i>Aquila clanga</i>)		*			*			
Підорлик малий (<i>Aquila pomarina</i>)	*							
Поручайник (<i>Tringa stagnatilis</i>)		*			*			
Пугач (<i>Bubo bubo</i>)		*						
Реготун чорноголовий (<i>Larus ichthyaetus</i>)		*						
Райдужниця велика (<i>Apatura iris</i>)	*							
Сатир залізний (<i>Hipparchia statilinus</i>)	*							
Сатурнія велика (<i>Saturnia pyri</i>)	*							
Савка (<i>Oxyura leucosephala</i>)		*			*		*	
Сипуха (<i>Tyto alba</i>)	*	*						
Сиворакша (<i>Coracias garrulus</i>)	*							
Сліпак подільський (<i>Spalax zemni</i>)	*							
Скопа (<i>pandion haliaetus</i>)	*	*			*			
Сапсан (<i>Falco peregrinus</i>)	*	*			*			
Сорокопуд сірий (<i>Lanius excubitor</i>)		*						
Сорокопуд червоноголовий (<i>Lanius senator</i>)		*						
Ходуличник (<i>Himantopus himantopus</i>)		*			*			
Хохітва (<i>Tetrao tetrao</i>)		*			*			
Чернь білоока (<i>Aythya nyroca</i>)		*			*			
Шпак рожевий (<i>Sturnus roseus</i>)		*						
Шуліка рудий (<i>Milvus milvus</i>)		*			*		*	
Шуліка чорний (<i>Milvus migrans</i>)	*							
Ялець звичайний (<i>Leuciscus leuciscus</i>)	*							
Судак волзький, Берш (<i>Sander volgensis</i>)	*							
Турун Ештрайхера (<i>Carabus estreicheri</i>)	*							
Гадюка степова східна (<i>Vipera ursinii renardi</i>)	*	*						
Мідянка (<i>Coronella austriaca</i>)	*	*						
Полоз жовточеревий (<i>Coluber jugularis</i>)	*							
Полоз лісовий (<i>Elaphe longissima</i>)	*	*						
Бджола-тесляр звичайна (<i>Xylocopa valga</i>)	*							
Бражник дубовий (<i>Marumba quercus</i>)	*							
Бражник мертва голова (<i>Acherontia atropos</i>)	*							

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Бражник Прозерпіна (<i>Proserpinus Proserpina</i>)	*	*					*	
Бражник скабіозовий (<i>Нemaris tityus</i>)	*							
Ванесса чорно-руда (<i>Nymphalis xanthomelus</i>)								
Ведмедиця Гера (<i>Callimorpha quadripunctaria</i>)								
Ведмедиця-хазяйка (<i>Callimorpha dominula</i>)								
Вусач великий дубовий західний (<i>Cerambyx cerdo cerdo</i>)	*	*					*	
Вусач земляний хрестоносець (<i>Dorcadion equestre</i>)	*							
Вусач мускусний (<i>Aromia moschata</i>)	*							
Вусач червонокрил Келлера (<i>Purpuricenus kaehleri</i>)	*							
Джміль вірменський (<i>Bombus armeniacus</i>)	*							
Джміль глинистий (<i>Bombus argillaceus</i>)	*							
Джміль-лезус (<i>Bombus laesus</i>)	*							
Джміль моховий (<i>Bombus muscorum</i>)	*							
Джміль пахучий (<i>Bombus fragrans</i>)	*							
Джміль пластинчастозубий (<i>Bombus serratissimus</i>)								
Джміль незвичайний (<i>Bombus paradoxus</i>)							*	
Джміль червонуватий (<i>Bombus ruderatus</i>)								
Джміль яскравий (<i>Bombus pectoratorum</i>)								
Дозорець-імператор (<i>Anax imperator</i> Leach)	*							
Жук-олень (<i>Lucanus cervus</i>)	*	*						
Жук-самітник (<i>Osmoderma eremita</i>)	*	*					*	
Коник-пилохвіст український (<i>Poecilimon schmidti</i>)								
Совка сокиркова (<i>Periphanes delphinii</i>)	*							
Стафілін волохатий (<i>Emus hirtus</i>)	*							
Стрічка блакитна (<i>Catocala fraxini</i>)	*							
Стрічка орденська малинова (<i>Catocala sponsa</i>)	*							
Кошеніль польська (<i>Porpyrophora polonica</i>)	*							
Красотіл пахучий (<i>Calosoma sycophanta</i>)	*						*	
Красуня-діва (<i>Calopteryx virgo</i>)								
Ксилокопа фіолетова (бджола-гесляр фіолетова) (<i>Xylосora violacea</i>)	*							
Ктир гігантський (<i>Satanas gigas</i>)								
Лилик двоколірний (<i>Vespertilio murinus</i>)	*							
Ктир шершенеподібний (<i>Asilus crabroniformis</i>)	*							
Махаон (<i>Papilio machaon</i>)	*							
Мегахіла округла (<i>Megachile rotundata</i>)								
Мелітурга булаво вуса (<i>Melitturga clavicornis</i>)	*							

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Мнемозина (<i>Parnassius mnemosyne</i>)	*							
Мінога українська (<i>Eudontomyzon mariae</i>)	*							
Нетопир звичайний (<i>Pipistrellus pipistrellus</i>)	*							
Нетопир Натузійуса (<i>Pipistrellus nathusii</i>)	*							
Нічниця водяна (<i>Myotis daubentonii</i>)	*							
Норка європейська (<i>Mustela lutreola</i>)	*							
Осетер російський (<i>Acipenser gueldenstaedtii</i>)	*							
Пістрянка весела (<i>Lygaena laeta</i>)								
Подалірій (<i>Iphiclides podalirius</i>)	*							
Поліксена (<i>Zerynthia polyxena</i>)	*	*					*	
Рофітоїдес сірий (<i>Rhopitoides canus</i>)								
Сатурнія мала (<i>Eudia pavonia</i>)	*							
Сатурнія руда (<i>Agria tau</i>)	*							
Синявець-мелеагр (<i>Polyommatus daphnis</i>)								
Скарабей священний (<i>Scarabaeus sacer</i>)								
Сколія-гігант (<i>Scolia maculata</i>)								
Сколія степова (<i>Scolia hirta</i>)								
Стрічкарка тополева (<i>Limenitis populi</i>)								
Усього	83	63	3	-	35	4	14	-

5.3.2. Стан і ведення мисливського та рибного господарства

Актуальність реформування мисливського господарства України зумовлена загальносвітовими тенденціями збалансованого природокористування.

Відповідно до Закону України “Про мисливське господарство та полювання”, мисливське господарство - це сфера суспільного виробництва, основними завданнями якого є охорона, регулювання чисельності диких тварин, використання та відтворення мисливських тварин, надання послуг мисливцям щодо здійснення полювання, розвиток мисливського собаківництва.

Ведення мисливського господарства на території області здійснюють 31 користувач мисливських угідь на загальній площі 1960,1 тис.га., з яких:

24 організації УТМР;

5 державних лісгосподарських підприємств;

Товариство “Динамо”;

Товариство “Сапсан”.

У 2016 р. мисливський фонд області включав 5 видів копитних тварин (7,5 тис. голів), 13 – хутрових звірів (94,5 тис. голів), 23 – птахів (952,5 тис. голів).

Площа мисливських угідь у 2016 р. склала 1960 тис.га, на якій здійснювали діяльність 16 господарств.

Порівняно з 2015 р. загальні витрати на ведення мисливського господарства збільшилися на 16,7% та становили 6,9 млн.грн, загальні надходження від ведення мисливського господарства – на 14,9% (4,6 млн.грн).

Протягом 2016 р. добуто (відстріляно) 286 голів копитних тварин, 14,9 тис. голів хутрових звірів та 301,6 тис. голів пернатої дичини.

Станом на 01 січня 2017 року площа мисливських угідь Кіровоградської області складає 1960,1 тис. га., з них надано у користування організаціям:

Таблиця 5.3.2.1

Користувач	Площа мисливських угідь, надана в користування, тис. га.
Підприємства лісового господарства	47,6
УТМР	1866,0
Товариство “Динамо”	15,0
Товариство “Сапсан”	32,5

Динаміка чисельності основних видів мисливських тварин (голів)

Таблиця 5.3.2.2

Види мисливських тварин	2013	2014	2015 рік	2016 рік
1	2	3	4	5
Кабан	1169	1141	955	-
Козуля	5918	6009	6106	-
Олень	287	214	295	-
Заєць-русак	78771	7823	78782	-

Добування основних видів мисливських тварин (голів)

Таблиця 5.3.2.3

Рік	Види мисливських тварин	Затверджений ліміт добування	Видано ліцензій	Добуто	Не використано ліцензій	Причина невикористання
1	2	3	4	5	6	7
2014	Кабан	166	166	147	19	Несприятливі погодні умови, відсутність навичок стрільби кулею
	Козуля	134	134	125	9	
	Олень	9	9	9	0	
2015	Кабан	160	160	150	10	Несприятливі погодні умови, відсутність навичок стрільби кулею
	Козуля	156	156	132	24	
	Олень	7	7	6	1	
2016	Кабан	-	-	-	-	-
	Козуля	-	-	-	-	
	Олень	-	-	-	-	

Кількість виявлених фактів браконьєрства

Таблиця 5.3.2.4

Виявлено фактів браконьєрства, од.	2014 рік	2015 рік	2016 рік
Тваринний світ			
Держлісгосп	117	164	-
УТМР		5	-
ТВМР		-	-
Держекоінспекція	11	25	-
Всього:	128	194	-
Рибні ресурси			
Кіровоградрибохорона	1283	10	-
Держекоінспекція	49	90	-
Всього:	1332	100	-
Разом:	1460	294	-
Виявлено фактів браконьєрства, од.	2014 рік	2015 рік	2016 рік

Станом на 01 січня 2017 року в Кіровоградській області налічується 2891 ставок та 85 водосховищ.

Суб'єктами аквакультури в 2016 році загалом було виловлено 1038 тонн водних біоресурсів (з них фізичними особами-підприємцями виловлено 561,874 тонни та юридичними особами, які здійснюють господарську діяльність в галузі аквакультури 476,198 тонн), що на 51 тонну (5%) менше, ніж у 2015 році, коли вилов складав 1089 тонн водних біоресурсів (з них фізичними особами-підприємцями виловлено 383,7 тонн та юридичними особами, які здійснюють господарську діяльність в галузі аквакультури 705,3 тонни). Спостерігається позитивна динаміка вилову фізичними особами-підприємцями, порівняно з 2015 роком виловлено більше на 178,174 тонни (46%).

Найбільше риби виловлено підприємствами Онуфріївського та Світловодського районів, м. Світловодська.

Загалом вилов в 2016 році в Кіровоградській області за узгодженими з органами статистики в Кіровоградській області показниками склав 2109 тонн риби, що на 278 тонн (15 %) більше, ніж у 2015 році, коли вилов складав 1831 тонну. Приріст складає 115 %.

Зариблення рибопосадковим матеріалом внутрішніх водойм Кіровоградської області протягом 2016 року склало 2477,472 тис.екз, на Дніпродзержинському водосховищі користувачі здійснили зариблення в обсязі 4500 кг (30 000 екземплярів) мальків товстолоба, на Кременчуцькому водосховищі було вселено 2675 кг (17 833 екземпляри) мальків товстолоба та коропа, середньою вагою 150 грамів. Цьогорічний зарібок, який було придбано користувачами за їх власні кошти для обох водосховищ, був вирощений в с. Аджамка Кіровоградського району в рибному господарстві ПрАТ "Кіровоградрибгосп".

Динаміка вилову риби

Таблиця 5.3.2.5

Рік	Назва водного об'єкту	Затверджений ліміт вилову, т/рік	Фактичний вилов, т/рік
1	2	3	4
2014	Кременчуцьке водосховище	691,70	632,58
	Дніпродзержинське водосховище	193,05	307,60
	Разом:	884,75	940,18
2015	Кременчуцьке водосховище	597,52	684,18
	Дніпродзержинське водосховище	192,18	376,31
	Разом:	789,7	1060,49
2016	Кременчуцьке водосховище	747	846,040
	Дніпродзержинське водосховище	-	442,548
	Разом:	747	1288,588

5.3.3 Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України

На території Кіровоградщини збереження генофонду тваринного світу, чисельність і видовий склад котрих постійно зменшується, є однією з найактуальніших природоохоронних проблем. Особливу роль для їх охорони відіграють природно-заповідні території, на яких проводиться вивчення, дослідження та охорона фауни області.

У Кіровоградській області нині зустрічаються 5 видів ссавців, 10 видів птахів і 8 видів комах, занесених до Європейського Червоного списку, що перебувають під загрозою зникнення у світовому масштабі.

Із 115 видів хребетних тварин, які занесені до Червоної книги України, в межах Кіровоградщини зустрічаються 114 видів, у тому числі: 61 вид ссавців, 43 види птахів, 4 види плазунів, які в основному зосереджені на природоохоронних територіях.

На Кіровоградщині збереглися і не є рідкісними види, які в більшості країн Європи опинилися на межі зникнення. Наприклад, це вовк і сліпак звичайний.

На території області зустрічаються: ящірка зелена, яка практично знищена через свою привабливість для тераріумістів, тому стала комерційним об'єктом та піддається хижацькому вилову; сліпак подільський, якого дуже складно побачити в живій природі; гадюка степова, котра має велике наукове значення, оскільки її отрута використовується в медицині, перебуває під охороною через нелегальні масові вилови для утримання її у серпентаріях.

Серед степової рослинності зустрічаються тхір степовий, перев'язка і тушканчик великий, жайворонок степовий та малий, вівсянка велика та садова, боривітер степовий. Численним є перепел. На ділянках балок і річкових схилах трапляються гадюка степова, полоз жовточеревний.

Під час перельотів на степових ділянках зустрічаються орел степовий, лунь степовий, дрохва.

Фауністичний склад різних типів лісів і лісових насаджень Кіровоградщини порівняно багатший. Ліси населяють різноманітні хижі птахи, з яких найбільше численний яструб великий.

Можна зустріти чимало червонокнижних метеликів: махаон, подалірій, мнемозима, ванесса чорно-руда, синявець-мелеагр, бражник дубовий, скабіозовий, прозерпіна. На лісових галявинах можна побачити сатурній. У мішаних і листяних лісах мешкають стрічкарки.

Особливим різноманіттям і високими кількісними показниками відрізняється населення тварин водно-болотних угідь, які представлені дніпровськими водосховищами, численними ставками та досить розгалуженою системою річок.

Із рідкісних ссавців в Придніпровській частині області трапляються видра річкова, горностай, можливо, ще збереглась норка європейська, ондатра, бобр.

Водно болотні птахи представлені різними видами чапель, качок, куликів, частушкових, мартинів, деякими видами горобинних. Із чапель - біла та мала біла, на дніпровських островах зустрічається баклан великий, рідкісний мартин - реготун чорноголовий, мартин сріблястий та звичайний, крячок річковий та малий.

Дуже актуальною природоохоронною проблемою нашої області є збереження генофонду тваринного світу, чисельність і видовий склад яких постійно зменшується. Особливу роль для їх охорони відіграють природно - заповідні території, на яких проводиться вивчення, дослідження та охорона фауни області.

Негативні антропогенні чинники впливу на довкілля призвели до зникнення великої кількості біологічних видів та до загрози існуванню для багатьох з існуючих. Цей процес має глобальний характер. Запобігти його поширенню, уповільнити темпи виснаження біологічних ресурсів Землі можливо лише шляхом поєднання системи загальнопланетарних, національних та регіональних заходів.

Охорона та відтворення тваринного світу

Таблиця 5.3.3.1

Назва виду (українська і латинська)	Червона книга України	Бернська конвенція	C I T E S	C M S	AE W A	EUR OB ATS	Європейський червоний список	М С О П
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Багатозв'яз гірський український (Polydesmus montanus)	*							
Борсук (Meles meles)		*						
Бистрянка російська (Alburnoides rossicus)	*							

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Вечірниця велетенська (<i>Nyctalus lasiopte</i>)	*	*				*	*	
Вечірниця мала (<i>Nyctalus leiseri</i>)	*	*				*		
Вечірниця руда (<i>Nyctalus noctula</i>)	*							
Видра річкова (<i>Lutra lutra</i>)	*	*					*	
Вовчок садовий (<i>Eliomys quercinus</i>)		*						
Вухань звичайний (<i>Plecotus auritus</i>)	*							
Гадюка Нікольського, гадюка лісостепова (<i>Vipera nikolskii</i>)	*							
Горностай (<i>Mustela erminea</i>)	*	*						
Голуб-синяк (<i>Columba oenas</i>)	*							
Кутора мала (<i>Neomys anomalus Cabrera</i>)		*						
Кажан пізній (<i>Eptesicus serotinus</i>)	*							
Кіт лісовий (<i>Felis sylvestris</i>)	*							
Клімена (<i>Esperarge climene</i>)	*							
Косар (<i>Platalea leucorodia</i>)	*							
Мишівка степова (<i>Sicista subtilis</i>)	*	*						
Ендроміс березовий (<i>Endromis versicolora</i>)	*							
Нічниця ставкова (<i>Myotis dasycneme Boie</i>)		*				*	*	
Перев'язка звичайна (<i>Vormela peregusna</i>)		*					*	
Тушканчик великий (<i>Allactaga jaculus</i>)	*							
Тхір степовий (<i>Mustela eversmanni</i>)	*	*						
Тхір лісовий (<i>Mustela putorius</i>)	*							
Ховрах європейський (<i>Citellus citellus</i>)		*						
Хом'ячок сірий (<i>Cricetulus migratorius</i>)	*							
Широковух європейський (<i>Barbastella barbastella</i>)	*	*				*		
Баклан малий (<i>Phalacrocorax pygmaeus</i>)		*			*		*	
Балабан (<i>Falco cherrug Gray</i>)	*	*			*			
Беркут (<i>Aquila chrysaetos</i>)		*			*			
Боривітер степовий (<i>Falco naumanni</i>)		*			*			
Вівсянка чорноголова (<i>Emberiza melano cepha</i>)		*						
Гага звичайна (<i>Somateria mollissima</i>)								
Дерихвіст лучний (<i>Glareola pratincola</i>)		*			*			
Дерихвіст степовий (<i>Glareola nordmanni</i>)		*			*			
Дрохва (<i>Otis tarda</i>)		*			*		*	
Журавель сірий (<i>Grus grus</i>)		*			*			

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Журавель степовий (<i>Anthropoides vigo</i>)		*			*			
Зміїд (<i>Circaetus gallicus</i>)		*			*			
Казарка червоно вола (<i>Rufibrenta ruficollis</i>)		*	*		*			
Канюк степовий (<i>Buteo rufinus</i>)		*			*			
Кроншнеп великий (<i>Numenius arquata</i>)		*			*			
Кроншнеп середній (<i>Numenius phaeopus</i>)		*			*			
Крохаль довгоносий (<i>Mergus serrator</i>)		*			*			
Кулик-сорока (<i>Haematopus ostralegus</i>)	*	*			*			
Лебідь малий (<i>Cygnus bewickii</i> Yarrel)		*			*			
Лежень (<i>Burhinus oedicemus</i>)		*			*			
Лелека чорний (<i>Ciconia nigra</i>)		*	*		*			
Лунь польовий (<i>Circus cyaneus</i>)	*	*			*			
Лунь степовий (<i>Circus macrourus</i>)		*			*			
Могильник (<i>Aquila heliacal Savigny</i>)	*	*	*		*			
Огар (<i>Haliaeetus albicilla</i>)	*	*			*			
Орел степовий (<i>Aquila rapax</i>)		*			*			
Орлан-білохвіст (<i>Haliaeetus albicilla</i>)		*			*			
Орел-карлик (<i>Hieraetus pennatus</i>)	*	*			*			
Підорлик великий (<i>Aquila clanga</i>)		*			*			
Підорлик малий (<i>Aquila pomarina</i>)	*							
Поручайник (<i>Tringa stagnatilis</i>)		*			*			
Пугач (<i>Bubo bubo</i>)		*						
Реготун чорноголовий (<i>Larus ichthyaetus</i>)		*						
Райдужниця велика (<i>Apatura iris</i>)	*							
Сатир залізний (<i>Hipparchia statilinus</i>)	*							
Сатурнія велика (<i>Saturnia pyri</i>)	*							
Савка (<i>Oxyura leucoccephala</i>)		*			*		*	
Сипуха (<i>Tyto alba</i>)	*	*						
Сиворакша (<i>Coracias garrulus</i>)	*							
Сліпак подільський (<i>Spalax zemni</i>)	*							
Скопа (<i>randon haliaetus</i>)	*	*			*			
Сапсан (<i>Falco peregrinus</i>)	*	*			*			
Сорокопуд сирій (<i>Lanius excubitor</i>)		*						
Сорокопуд червоноголовий (<i>Lanius senator</i>)		*						
Ходуличник (<i>Himantopus himantopus</i>)		*			*			
Хохітва (<i>Tetrao tetrao</i>)		*			*			
Чернь білоока (<i>Aythya nyroca</i>)		*			*			
Шпак рожевий (<i>Sturnus roseus</i>)		*						

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Шуліка рудий (<i>Milvus milvus</i>)		*			*		*	
Шуліка чорний (<i>Milvus migrans</i>)	*							
Ялець звичайний (<i>Leuciscus leuciscus</i>)	*							
Судак волзький, Берш (<i>Sander volgensis</i>)	*							
Турун Ештрайхера (<i>Carabus estreicheri</i>)	*							
Гадюка степова східна (<i>Vipera ursinii renardi</i>)	*	*						
Мідянка(<i>Coronella austriaca</i>)	*	*						
Полоз жовточеревий (<i>Coluber jugularis</i>)	*							
Полоз лісовий (<i>Elaphe longissima</i>)	*	*						
Бджола-гесляр звичайна (<i>Xylocopa valga</i>)	*							
Бражник дубовий (<i>Marumba quercus</i>)	*							
Бражник мертва голова (<i>Acherontia atropos</i>)	*							
Бражник Прозерпіна (<i>Proserpinus Proserpina</i>)	*	*					*	
Бражник скабіозовий (<i>Hemaris tityus</i>)	*							
Ванесса чорно-руда (<i>Nymphalis xanthomelus</i>)								
Ведмедиця Гера (<i>Callimorpha quadripunctaria</i>)								
Ведмедиця-хазяйка (<i>Callimorpha dominula</i>)								
Вусач великий дубовий західний (<i>Cerambyx cerdo cerdo</i>)	*	*					*	
Вусач земляний хрестоносець (<i>Dorcadion equestre</i>)	*							
Вусач мускусний (<i>Aromia moschata</i>)	*							
Вусач червонокрил Келлера (<i>Purpuricenus kaehleri</i>)	*							
Джміль вірменський (<i>Bombus armeniacus</i>)	*							
Джміль глинистий (<i>Bombus argillaceus</i>)	*							
Джміль-лезус (<i>Bombus laesus</i>)	*							
Джміль моховий (<i>Bombus muscorum</i>)	*							
Джміль пахучий (<i>Bombus fragrans</i>)	*							
Джміль пластинчастозубий (<i>Bombus serrisquama</i>)								
Джміль незвичайний (<i>Bombus paradoxus</i>)							*	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Джміль червонуватий (<i>Bombus ruderatus</i>)								
Джміль яскравий (<i>Bombus pratorum</i>)								
Дозорець-імператор (<i>Anax imperator</i> Leach)	*							
Жук-олень (<i>Lucanus cervus</i>)	*	*						
Жук-самітник (<i>Osmoderma eremita</i>)	*	*					*	
Коник-пилохвіст український (<i>Poecilimon schmidti</i>)								
Совка сокиркова (<i>Periphanes delphinii</i>)	*							
Стафілін волохатий (<i>Emus hirtus</i>)	*							
Стрічкарка блакитна (<i>Catocala fraxini</i>)	*							
Стрічкарка орденська малинова (<i>Catocala sponsa</i>)	*							
Кошеніль польська (<i>Porpyrophora polonica</i>)	*							
Красотіл пахучий (<i>Calosoma sycophanta</i>)	*						*	
Красуня-діва (<i>Calopteryx virgo</i>)								
Ксилокопа фіолетова (бджола-тесляр фіолетова) (<i>Xylocopa violacea</i>)	*							
Ктир гігантський (<i>Satanas gigas</i>)								
Лилик двоколірний (<i>Vespertilio murinus</i>)	*							
Ктир шершнеподібний (<i>Asilus crabroniformis</i>)	*							
Махаон (<i>Papilio machaon</i>)	*							
Мегахіла округла (<i>Megachile rotundata</i>)								
Мелітурга булаво вуса (<i>Melitturga clavicornis</i>)	*							
Мнемозина (<i>Parnassius mnemosyne</i>)	*							
Мінога українська (<i>Eudontomyzon mariae</i>)	*							
Нетопир звичайний (<i>Pipistrellus pipistrellus</i>)	*							
Нетопир Натусіуса (<i>Pipistrellus nathusii</i>)	*							
Нічниця водяна (<i>Myotis daubentonii</i>)	*							
Норка європейська (<i>Mustela lutreola</i>)	*							
Осетер російський (<i>Acipenser gueldenstaedtii</i>)	*							
Пістрянка весела (<i>Lygaea laeta</i>)								
Подалірій (<i>Irchiclides podalirius</i>)	*							
Поліксена (<i>Zerynthia polyxena</i>)	*	*					*	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Рофітоїдес сірий (<i>Rhopitoides canus</i>)								
Сатурнія мала (<i>Eudia pavonia</i>)	*							
Сатурнія руда (<i>Aglia tau</i>)	*							
Синявець-мелеагр (<i>Polyommatus daphnis</i>)								
Скарабей священний (<i>Scarabaeus sacer</i>)								
Сколія-гігант (<i>Scolia maculata</i>)								
Сколія степова (<i>Scolia hirta</i>)								
Стрічкарка тополева (<i>Limenitis populi</i>)								
Усього	83	63	3	-	35	4	14	-

5.3.4. Інвазивні види тварин

Інвазивні види — алохтонні види тварин із значною здатністю до експансії, які розповсюджуються природним шляхом або за допомогою людини й становлять значну загрозу для флори й фауни певних екосистем, конкуруючи з автохтонними видами за екологічні ніші, а також спричиняючи загибель місцевих видів.

Опісля нищення місць перебування інвазійні види становлять найбільшу загрозу для світового біорізноманіття. Інвазійні види рослин є значною проблемою на територіях, що охороняються, витискаючи місцеві види рослин, для яких власне й було створено охоронні території.

Інвазії чужорідних видів за межі їх первинних ареалів носять глобальний характер, їх натуралізація і подальше розповсюдження може викликати необоротні екологічні катастрофи, небажані економічні і соціальні наслідки. На сьогодні біологічні інвазії розглядаються як «біологічне забруднення», ефект від якого може значно перевищувати наслідки хімічного забруднення водотоків.

На відміну від більшості забруднюючих речовин антропогенного походження, які в природних екосистемах в ході процесів самоочищення зазвичай руйнуються і вміст яких піддається ефективному контролю з боку людини, чужорідні організми, що успішно заселилися, можуть розмножуватися і поширюватися в навколишньому середовищі, викликаючи біологічні перешкоди, знищуючи аборигенні види, порушуючи структуру біотичних угруповань часто з непередбачуваними й необоротними наслідками.

Тепер вчені побоюються, що серед інших інвазійних видів можуть бути хвороботворні бактерії, що поширяться у нові регіони та адаптуються до нових господарів. Під час цього, вони можуть зазнати змін, що перетворять їх з нешкідливих на небезпечних.

Вселення чужорідних видів може сприяти погіршенню якості води, поширенню паразитів і хвороб, у тому числі небезпечних для людини.

У Кіровоградській області з інвазивних видів тварин зустрічаються найчастіше американський білий метелик, єнотоподібний собака, лань європейська, олень плямистий, ондатра.

5.3.5. Заходи щодо збереження тваринного світу

У теперішній час особливої актуальності набувають питання охорони, відтворення та раціонального використання тваринного світу. З цією метою проводяться організаційно-господарські, біологічні, культурно-виховні заходи. Першочергового значення в охороні тваринного світу набувають заходи правового характеру, тобто законодавче регулювання.

Верховна Рада та Кабінет Міністрів України прийняли ряд законів, постанов, розпоряджень, спрямованих на посилення охорони тваринного світу та його представників, що належать до категорії рідкісних і зникаючих. Чинне законодавство певною мірою регулює охорону умов існування диких тварин, вимагаючи дотримання правил безпеки при використанні отрутохімікатів у сільському і лісовому господарстві, збереження чистоти водойм у місцях існування і масових зимівель птахів, забороняючи розорювання гнізд корисних птахів та знищення місць існування диких тварин. Встановлені певні вимоги до охорони лісових кормових угідь хутрових тварин.

Законодавчі акти визначають види і умови користування тваринним світом, шляхи його охорони. Законодавством передбачені державний облік тварин та їх використання і державний кадастр тваринного світу.

Згідно із законодавством дикі тварини є державною власністю і ставлення до них має бути дбайливим, використання - економним.

Законоположення визначає правовий режим полювання та систему організації мисливських господарств.

З метою охорони рідкісних і зникаючих видів тварин укладені міжнародні конвенції. Серед них можна назвати такі - Конвенція по захисту тюленів, що живуть у північних частинах Тихого океану (1930). Конвенція по регулюванню китобійного промислу (1946), Конвенція про судноплавство і рибальство на Дунаї (1948), Конвенція про рибальство і охорону морських ресурсів (1958), Договір про захист білого ведмеда (1973), Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, які перебувають під загрозою зникнення (1973) та ін.

У зв'язку з різко вираженою сезонністю природних явищ тварини розмножуються лише в певні пори року. Очевидно, що полювання на них в період спарювання (гону), вагітності самок, вирощування молодняку недопустиме, бо може порушити нормальний хід розмноження і призвести до порушення відтворення поголів'я.

Відстрілювання, відловлювання та інші види добування і використання диких тварин регулюються різними законодавчими і нормативними актами. У повсякденній практиці основними документами є положення про мисливське господарство і правила та строки полювання. Ці положення і правила визначають як загальний правовий режим охорони тваринного світу, який є

державною власністю, так і порядок використання ресурсів фауни - умови отримання права на добування звірів і птахів, строки, способи і знаряддя полювання, а також відповідальність за порушення цих правил, у правилах передбачається також плановість і суворе нормування здобичі.

Полювання недоцільно проводити також і в той час, коли мисливські тварини дають низькоякісну, малоцінну продукцію (шкіру, м'ясо та ін.). Полювання на хутрових звірів, як правило, починається пізно восени, коли повністю дозріє їхнє зимове хутро, і триває до кінця зими, до появи перших ознак весняного линяння. Полювання на більшість копитних дозволяється восени або на початку зими, коли підросте молодняк. Полювання на пернату дичину, як правило, починається в серпні і триває на перелітних видів птахів до їх відлітання на південь, а на осілі види - до кінця зими. Іноді дозволяється весняне полювання на самців водних птахів.

Підприємства, установи, організації і громадяни при здійсненні будь-якої діяльності, що впливає або може вплинути на стан тваринного світу, зобов'язані забезпечувати охорону середовища існування, умов розмноження і шляхів міграції тварин.

Під час розміщення, проектування та забудови населених пунктів, підприємств, споруд та інших об'єктів, удосконалення існуючих і впровадження нових технологічних процесів, введення в господарський обіг цілинних земель, заболочених, прибережних і зайнятих чагарниками територій, меліорації земель, здійснення лісового користування і лісгосподарських заходів, проведення геологорозвідувальних робіт, видобування корисних копалин, визначення місць випасання і прогону свійських тварин, розроблення туристичних маршрутів та організації місць відпочинку населення повинні передбачатися і здійснюватися заходи щодо збереження середовища існування та умов розмноження тварин, забезпечення недоторканності ділянок, які становлять особливу цінність для збереження тваринного світу.

Введення в експлуатацію об'єктів і застосування технологій без забезпечення їх засобами захисту тварин та середовища їхнього існування забороняються.

Випалювання сухої рослинності або її залишків допускається лише в разі господарської необхідності за відповідним дозволом територіальних органів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, а на території АРК - органу виконавчої влади АРК з питань екології та природних ресурсів.

З метою збереження і поліпшення екологічного стану окремих територій, визначених в установленому законом порядку такими, що мають особливу цінність як середовище існування рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, і цінних видів тварин, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів може розробляти і запроваджувати для цих територій більш суворі екологічні нормативи, ніж ті, що встановлені для всієї території України.

Гідромеліоративні роботи та промислове рибальство у місцях, які за рішенням спеціально уповноважених органів виконавчої влади, що здійснюють

управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, визначені як такі, що мають особливе значення для перебування водно-болотних птахів та напівводних ссавців (бобри, хохулі тощо), здійснюються за погодженням зі спеціально уповноваженими органами виконавчої влади з питань мисливського господарства та полювання і рибного господарства, а на території АРК - з органом виконавчої влади АРК з питань мисливського господарства та полювання.

Охорона і використання рибних запасів також регулюється положенням і правилами рибальства, розробленими відповідно до місцевих умов, їх дотримання є обов'язковим як для підприємств, що ведуть промислове виловлювання риби, так і для громадян, що займаються любительською риболовлею.

Особливе місце в правилах займає питання про допустимість тих чи інших видів лову. Заборонено, наприклад, застосування дрібносітчастих неводів для лову тюльки, бо це може негативно позначитися на молоді інших цінних промислових риб.

Положення і правила рибальства забороняють добування риби біля гребель і шлюзів - ближче ніж за 500 м, та між устоями мостів.

Забороняється також добування риби способами і знаряддями, що завдають значної шкоди: вибуховими і отруйними речовинами, острогою, вогнепальною зброєю, шляхом обладнання запруд та ін.

Також забороняється забруднювати водойми і їх береги, самовільно проводити днопоглиблювальні і вибухові роботи. Як правило, забороняється молеве сплавлення лісу.

Рідкісні та такі, що перебувають під загрозою зникнення в природних умовах на території України, види тварин підлягають особливій охороні і заносяться до Червоної книги України.

Законом України "Про Червону книгу" регулюються відносини, пов'язані з її веденням, охороною, використанням та відтворенням рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до неї з метою попередження зникнення таких видів із природи, забезпечення збереження їхнього генофонду.

Червона книга України є офіційним державним документом, який містить перелік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, а також узагальнені відомості про сучасний стан цих видів тваринного і рослинного світу та заходи щодо їхнього збереження і відтворення.

Рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, види тваринного і рослинного світу, занесені до Червоної книги України, підлягають державному обліку.

Закони про охорону природи передбачають здійснення заходів щодо подальшого збагачення і якісного удосконалення фауни нашої країни. Ці заходи спрямовані, з одного боку, на збільшення різноманіття і підвищення

чисельності корисних диких тварин, а з іншого - на скорочення популяцій організмів, які завдають шкоди народному господарству.

З таких робіт найбільше значення мають інтродукція - завезення, випускання і пристосування тварин до нових умов існування. В результаті чого вони можуть давати потомство в нових умовах існування.

5.4. Природні території, що підлягають особливій охороні

Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні - природні території та об'єкти, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність для людини і суспільства.

В Україні до них належать території і об'єкти природно-заповідного фонду України (природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва), а також курортні, лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні та інші типи територій і об'єктів, які, за національним законодавством, підлягають особливій охороні. Ці території та об'єкти в сукупності призначені для збереження природної різноманітності, генофонду видів тварин і рослин, підтримання загального екологічного балансу і становлять єдину систему.

Об'єкти особливої державної охорони, що формують ключові території екомережі, - це найбільш цінні з природоохоронної, екологічної, наукової, естетичної, рекреаційної точок зору природні території та акваторії, яким внаслідок їх унікальності чи типовості державою надається особливий охоронний правовий статус.

Правовий режим природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні регулюється Законами України "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про природно-заповідний фонд України", "Про курорти", "Про Червону книгу". Загальним для правового режиму цих територій і об'єктів є забезпечення їх цільового призначення, тому вони повністю або частково вилучаються з господарського користування.

Одними з головних завдань на сьогоднішній день є розширення природно-заповідного фонду за рахунок розширення існуючих об'єктів, підвищення їх статусу охорони і створення нових об'єктів.

Велика увага приділяється виявленню і збереженню рідкісних видів рослин, зокрема і в нашій області. У флорі Кіровоградщини виявлено три види занесених до Європейського списку, 73 види, що занесені до Червоної книги України.

Розширення мережі природно-заповідного фонду області значно стримується окремими факторами. Це перш за все високий ступінь розораності області, при цьому статус заповідних територій та об'єктів надається невеликим за площею, збереженим у природному стані, ділянкам у ярах, балках, долинах річок, на крутосхилах.

Заповідні території виділені у природоохоронних цілях з метою збереження природного різноманіття існуючих ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, а також для підтримки загального екологічного балансу та збереження фонового моніторингу довкілля, які нині перебувають під загрозою знищення через надмірну експлуатацію ландшафтів.

Динаміка структури природно-заповідного фонду

Таблиця 5.4.1

Категорії територій та об'єктів ПЗФ	на 01.01.2015 року		на 01.01.2016 року		на 01.01.2017 року	
	кількість, од,	площа, га	кількість, од,	площа, га	кількість, од,	площа, га
1	2	3	4	5	6	7
Природні заповідники	-	-	-	-	-	-
Біосферні заповідники	-	-	-	-	-	-
Національні природні парки	-	-	-	-	-	-
Регіональні ландшафтні парки	2	77850,73	2	77850,73	2	77850,73
Заказники загальнодержавного значення	21	5728,00	21	5728,00	21	5728,00
Заказники місцевого значення	83	12765,00	83	12765,00	84	12818,9196
Пам'ятки природи загальнодержавного значення	2	9,10	2	9,10	2	9,10
Пам'ятки природи місцевого значення	50	525,48	50	525,48	50	525,48
Заповідні урочища	55	3192,76	55	3192,76	55	3192,76
Ботанічні сади загальнодержавного значення	-	-	-	-	-	-
Ботанічні сади місцевого значення	-	-	-	-	-	-
Дендрологічні парки загальнодержавного значення	1	109,00	1	109,00	1	109,00
Дендрологічні парки місцевого значення	-	-	-	-	-	-
Зоологічні парки загальнодержавного значення	-	-	-	-	-	-
Зоологічні парки місцевого значення	-	-	-	-	-	-
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення	2	63,70	2	63,70	2	63,70

1	2	3	4	5	6	7
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	5	104,47	5	104,47	5	104,47
РАЗОМ	221	100348,24	221	100348,24	222	100402,1596
Фактична площа ПЗФ *		99408,24		99408,24		99462,1596

5.4.1. Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду Кіровоградської області

Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні, утворюють єдину територіальну систему і складаються з територій та об'єктів природно-заповідного фонду, курортних та лікувально-оздоровчих, рекреаційних, водозахисних, полезахисних та інших типів територій та об'єктів, що визначаються законодавством України.

Об'єкти особливої державної охорони, що формують ключові території екомережі, - це найбільш цінні з природоохоронної, екологічної, наукової, естетичної, рекреаційної точок зору природні території та акваторії, яким внаслідок їх унікальності чи типовості державою надається особливий охоронний правовий статус.

Як правило, до системи територій та об'єктів особливої державної охорони включаються території (акваторії), на яких збереглися майже незмінні чи частково змінені природні ландшафти. Вони охороняються як національне надбання і одночасно як складова світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною.

Віднесення природних територій та об'єктів до тієї чи іншої категорії особливої державної охорони відбувається не стихійно, а з урахуванням науково обґрунтованих нормативів. Відповідно до ст. 33 Закону України "Про охорону земель" для запобігання надмірному антропогенному впливу на землі, у тому числі надмірній розораності сільськогосподарських угідь, встановлюються нормативи оптимального співвідношення земельних угідь, серед яких законодавство виділяє й норматив оптимального співвідношення земель сільськогосподарського, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення.

Стратегією розвитку Кіровоградської області на період до 2020 року визначено поступове збільшення площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду області до 174,6 тис. га, тобто доведення питомої ваги площі природно-заповідного фонду до площі адміністративно-територіальної одиниці до 7,1%.

Відсоток заповідності території області (співвідношення площі природно-заповідного фонду до території області) є одним з показників соціально-економічного розвитку в сфері екології.

Станом на 01 січня 2017 року в області налічується 222 природно-заповідні території та об'єкти, загальною площею 100402,2 га, з них 26 територій та

об'єктів, площею 5909,8 га, мають статус загальнодержавного значення, решта (196 територій та об'єктів), площею 94492,36 га, - місцевого значення, показник заповідності від загальної площі області становить 4,1 %.

При цьому лише в Долинському та Світловодському районах показники заповідності складають відповідно 14,3 та 49,9 %.

Рішенням обласної ради від 18 листопада 2016 року № 164 “Про оголошення території природно-заповідного фонду місцевого значення” було створено ботанічний заказник місцевого значення “Балка “Очеретяна”, загальною площею 53,9196 га, який знаходиться в межах земель запасу Новогригорівської Другої сільської ради Долинського району.

Крім того, вже є напрацювання щодо створення у перспективі нових територій і об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення.

Структура природно-заповідного фонду області станом на 01.01.2017 року

Таблиця 5.4.1.1.1

№ з/п	Найменування об'єктів ПЗФ	Об'єкти природно-заповідного фонду					
		Загальнодержавного значення		Місцевого значення		Всього	
		Кількість	Площа	Кількість	Площа	Кількість	Площа
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Дендрологічні парки	1	109,00	-	-	1	109,00
2	Регіональні ландшафтні парки	-	-	2	77850,73	2	77850,70
3	Заказники – всього, в т.ч.:	21	5728,00	84	12818,9196	104	18493,00
	Ландшафтні	7	3844,40	49	9818,50	56	13662,90
	Лісові	1	43,50	7	1102,10	8	1145,60
	Ботанічні	9	741,50	18	883,40	27	1262,60
	загально-зоологічні	1	27,00	3	220,30	4	247,30
	Орнітологічні	2	503,60	5	736,40	7	1240,00
	Гідрологічні	1	568,00	-	-	1	568,00
	загально-геологічні	-	-	-	-	-	-
	Ентомологічні	-	-	1	4,30	1	4,30
4	Пам'ятки природи – всього, в т.ч.:	2	9,10	50	525,48	52	534,58
	Комплексні	1	7,10	7	128,21	8	135,31
	Ботанічні	-	-	28	331,54	28	331,54
	Гідрологічні	1	2,00	10	55,83	11	57,83
	Зоологічні	-	-	2	0,40	2	0,40
	Геологічні	-	-	3	9,50	3	9,50
5	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	2	63,70	5	104,47	7	168,17
6	Заповідні урочища	-	-	55	3192,76	55	3192,76
	РАЗОМ	26	5909,80	196	94492,36	222	100402,1596

5.5. Стан рекреаційних ресурсів та розвиток курортних зон

Завдяки помірно-теплому клімату, наявності родовищ мінеральних і радонових вод, неповторних природних і рукотворних пам'яток Кіровоградщина володіє значним туристично-рекреаційним потенціалом та має всі необхідні умови для відпочинку та лікування.

Важливим фактором розвитку туризму області є рекреаційна сфера. На Кіровоградщині вона представлена ландшафтними заказниками "Чорноліський" у Знам'янському районі та "Монастирище" у с.Завтурове Устинівського району, урочищем "Каскади" у с.Злинка Маловисківського району, ландшафтним заказником "Велика і Мала Скелі" у с.Протопопівці Олександрійського району, ландшафтним парком "Світловодський" Світловодського району тощо.

Значна увага приділяється розвитку екскурсійної діяльності. Основу для відвідування складають музейні заклади області, мережа яких налічує 29 музеїв - юридичних осіб та 121 громадський музей.

Найпопулярнішими об'єктами показу серед екскурсантів є Кіровоградські обласні краєзнавчий та художній музеї, заповідник-музей І.К.Тобілевича (Карпенка-Карого) "Хутір Надія" в с.Миколаївка Кіровоградського району, дендропарки у м.Кропивницькому та "Веселі Боковеньки" ім.М.Давидова в с.Іванівці Долинського району, пам'ятка садово-паркової архітектури ХІХ століття "Онуфріївський дендропарк", музей ракетних військ стратегічного призначення в смт Побузькому Голованівського району, Хресто-Воздвиженський храм у с.Іскрівка Петрівського району, цілющі джерела в Гайворонському та Петрівському районах.

Вже протягом декількох років Кіровоградщина позиціонується як край зі сталими традиціями фестивального (подієвого туризму). Серед популярних свят найбільш яскраві – Центральньо-український музейно-туристичний фестиваль (м.Кропивницький), туристичний фестиваль "Світле місто" (м.Світловодськ), Всеукраїнське свято театрального мистецтва "Вересневі самоцвіти" (с.Миколаївка Кіровоградського району – м.Кропивницький), фестиваль української народної творчості "Степограй" (с.Карбівка Добровеличківського району), етнофестиваль "Дика груша" (Кіровоградський район), етнографічне свято "Компаніївські гостини", гастрономічний фестиваль "Свято сала – всім на славу" (с.Протопопівка Олександрійський район), фестиваль народної творчості "Folk Долинська" (м.Долинська) та інші. Організатори даних заходів активно співпрацюють з туристичними підприємствами, що забезпечують участь різних категорій туристів.

5.6. Природно-культурна спадщина

Природно-культурна спадщина області представлена 6 категоріями заповідних об'єктів: регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, дендрологічний парк, серед яких 222 заповідні території та об'єкти, у тому числі, 26 з них мають загальнодержавний статус ("Чорноліський",

"Монастирище", "Велика Вись", "Болото "Чорний ліс", "Веселі Боковеньки" та інші), решта – місцевий ("Каскади", "Ташлицькі скелі", "Розлитий камінь", "Слони", "Маганове", "Світловодський" та інші).

Туристична галузь набуває дедалі більшого значення для розвитку економіки та соціальної сфери області. Розвиток в'їзного та внутрішнього туризму є важливим чинником підвищення рівня життя в області, створення додаткових робочих місць та підвищення авторитету регіону на рівні держави.

Традиційними видами туризму на території області визначено культурно-пізнавальний, релігійний, спортивно-оздоровчий, сільський "зелений" та інші види туризму, обумовлені особливостями туристично-рекреаційного потенціалу регіону.

Кіровоградщина має вагомий для розвитку туристичної сфери в Україні історико-культурний потенціал. На державному обліку в області перебуває 5940 пам'яток, що становлять основу для організованого відвідування туристів. З них: 2656 – пам'ятки археології, зокрема, трипільські поселення в Новоархангельському та Гайворонському районах, царські кургани в Знам'янському та Новоукраїнському районах, головне святилище скіфів – Ексампей в Новоукраїнському районі; 2362 – пам'ятки історії; 29 – пам'ятки монументального мистецтва; 893 – пам'ятки архітектури та містобудування зокрема, фортеця святої Єлисавети у м. Кропивницькому, Свято-Хрестовоздвиженська церква-усипальниця у с. Розумівка Олександрівського району.

5.7. Туризм

На Кіровоградщині близько 70 суб'єктів туристичного бізнесу провадять діяльність, пов'язану з наданням туристичних та інших супутніх послуг. Згідно з реєстром 8 суб'єктів туристичної діяльності мають ліцензії на туроператорську діяльність, що видані Державним агентством України з туризму та курортів Міністерства інфраструктури України.

На території області функціонує 7 стаціонарних закладів для оздоровлення дітей, з них 3 табори санаторного типу (найвідоміший – дитячий оздоровчий табір "Бригантина" в Новоархангельському районі). Завантаженість цих закладів 100%.

Окрім того, на Кіровоградщині у системі охорони здоров'я області функціонують 3 санаторно-курортні заклади: Староосотський протитуберкульозний дитячий санаторій у с.Поселянівці Олександрівського району, обласний протитуберкульозний санаторій для дорослих у м.Знам'янці та КП Знам'янська обласна бальнеологічна лікарня.

За результатами туристичного сезону 2016 року на відповідних територіях проведено роботу щодо здійснення подорожей за екскурсійно-туристичними маршрутами, що становлять 157 напрямків культурно-пізнавального, спортивно-оздоровчого, етнографічного (фестивального, подієвого) та інших видів туризму у вигляді 210 екскурсійно-туристичних маршрутів та стежок, з якими можна ознайомитись подорожуючи Кіровоградщиною.

Одним із основних напрямків розвитку туристичної діяльності протягом останніх років в області є орієнтація туристичного сектора на розвиток сільського "зеленого" туризму, послуги з якого активно надавали господарі 42-х гостинних садиб, дев'ять з яких пройшли категоризацію за всеукраїнською системою "Українська гостинна садиба".

У 2016 році сільські "зелені" садиби відкрито у Добровеличківському та Світловодському районах.

Протягом минулого року в області постійно проводилися інформаційні прес-тури для представників туристичних підприємств та регіональних засобів масової інформації, що дало можливість об'єднати зусилля у просуванні туристичного продукту як для організованих туристів, так і для індивідуальних туристів. У рамках таких турів було презентовано туристичні маршрути Благовіщенського, Гайворонського, Голованівського, Добровеличківського, Маловисківського, Новоархангельського, Новоукраїнського, Олександрійського, Петрівського, Світловодського районів, сільські "зелені" садиби Знам'янського, Кіровоградського, Добровеличківського, Компаніївського, Світловодського районів.

Здійснювалося видання друківаних інформаційних матеріалів, які поширювалися під час масових заходів туристичного спрямування серед потенційних споживачів обласного туристичного продукту.

Також, туристичний продукт області був представлений під час проведення Міжнародного туристичного салону UITM "Україна", Міжнародної виставки UITM "Україна – подорожі та туризм", II Всеукраїнського туристичного фестивалю "У гості до українців" у м.Києві, 10-ї Межрегіональної виставки-турсалону "Відпочивайте на Полтавщині", XVII Міжнародної виставки-ярмарку "ТурЕКСПО" у м.Львові, Одеського туристичного бізнес-форуму, Межрегіонального форуму "Чернігівщина туристична – 2016" та інші.

На Кіровоградщині запроваджено і власний щорічний Центрально-Український музейно-туристичний фестиваль, у рамках якого проводиться міжрегіональна туристична виставка "Кіровоградщина запрошує", презентація сільських "зелених" садиб області, ярмарок робіт та майстер-класи від майстрів декоративно-ужиткового мистецтва, показові виступи вихованців туристських гуртків м.Кропивницького тощо. За час існування Фестивалю, у ньому взяли участь представники інших областей: Полтавської, Запорізької, Київської, Одеської, Миколаївської, Сумської, Закарпатської, Волинської, Дніпропетровської, Чернігівської, Харківської.

Беручи до уваги вищевикладене, можна впевнено стверджувати, що в області є всі передумови для створення потужного туристично-рекреаційного комплексу, який зміг би конкурувати на вітчизняному ринку туристичних послуг.

6. ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ І ҐРУНТИ

6.1 Структура та використання земельних ресурсів

Площа земель у Кіровоградській області складає 2458,8 тис. га, що становить 4,07 % від території України, з яких сільськогосподарські землі – 2032,2 тис. га. Кіровоградська область разом із Дніпропетровською та Запорізькою входить до Придніпровського економічного району та за структурою економіки є індустріально-аграрною. У структурі сільськогосподарських угідь рілля становить 1764,6 тис. га, багаторічні насадження – 25,4 тис. га, пасовища та сіножаті – 242,2 тис. га.

Розораність земель в області – 74,1 %, що на 17,3 % більше, ніж у середньому по Україні. До речі, розораність території в Україні є однією з найбільших у світі. Так, у Європі найвищі рівні розораності мають Данія (53 %), Угорщина (49 %) і Польща (44,5 %), що відповідно в 1,03, 1,11 та 1,22 рази менше, ніж Україна. Високий рівень розораності території області, в першу чергу, обумовлений екстенсивним використанням земель у сільськогосподарському виробництві.

Небезпекою для земель області є водна ерозія. Це пояснюється насамперед сильно пересіченою місцевістю, особливо в Придніпров'ї, значною розораністю сільськогосподарських угідь та зливовим характером дощів. Основними заходами боротьби з цими процесами є виведення з орних земель площ з кутом нахилу більше 5 градусів, оптимізація польових сівозмін, впровадження ґрунтозахисної системи землеробства, заліснення крутосхилів.

6.1.1 Структура та динаміка змін земельного фонду Кіровоградської області

Земельний фонд Кіровоградської області складає 2458,8 тис. га, з них 2032,2 тис. га або 82,6 % займають сільськогосподарські угіддя, що свідчить про високий рівень сільськогосподарської освоєності земель. У структурі сільгоспугідь рілля складає 86,8 %, багаторічні насадження – 1,2 %; сіножаті та пасовища – 10,08 %. Розорюваність земель складає 74,1 % від суші.

Структура земельного фонду регіону

Таблиця 6.1.1.1

Основні види земель та угідь	2012 рік		2013 рік		2014 рік		2015 рік		2016 рік	
	усього, тис. га	% від загальної площі території	усього, тис. га	% від загальної площі території	усього, тис. га	% від загальної площі території	усього, тис. га	% від загальної площі території	усього, тис. га	% від загальної площі території
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Загальна територія	2458,8	100	2458,8	100	2458,8	100	2458,8	100	2458,8	100
у тому числі:										

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Сільськогосподарські угіддя, з них:	2035,7	82,8	2034,8	82,8	2032,3	82,7	2032,1	82,7	2458,8	82,6
рілля	1763,8	71,7	1764,4	71,7	1764,5	71,8	1764,6	71,7	1764,6	86,8
перелоги	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
багаторічні насадження	25,5	1,0	25,4	1,0	25,4	1,0	25,4	1,0	25,4	1,2
сіножаті і пасовища	246,4	10,0	245,0	10,0	242,4	9,9	242,1	9,84	242,2	10,08
2. Ліси і інші лісовкриті площі	186,2	7,6	186,8	7,6	189,0	7,7	189,1	7,7	189,1	7,6
з них вкриті лісовою рослинністю	164,4	6,7	164,4	6,7	166,7	6,8	166,7	6,8	166,7	6,8
3. Забудовані землі	88,8	3,6	89,1	3,6	89,5	3,6	89,5	3,6	89,6	3,6
4. Відкриті заболочені землі	10,6	0,4	10,6	0,4	10,6	0,4	10,6	0,4	10,6	0,4
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями)	13,3	0,5	13,3	0,5	13,3	0,5	13,2	0,5	13,2	0,5
6. Інші землі	47,3	1,9	47,4	1,9	47,3	1,9	47,2	1,9	47,2	1,9
Усього земель (суша)	2381,9	96,9	2382	96,9	2382	96,9	2382	96,9	2382	96,9
Території, що покриті поверхневими водами	76,9	3,1	76,8	3,1	76,8	3,1	76,9	3,1	76,9	3,1

Площі земельних угідь – складових національної екомережі за роками, тис. га

Таблиця 6.1.1.2

Категорії землекористування	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік
Землі природоохоронного призначення	16,2	16,2	16,2	16,2	16,2
Сіножаті та пасовища	246,2	245,0	242,4	242,4	242,2
Землі водного фонду (під ставками)	21,8	21,7	21,7	21,7	21,7
Землі оздоровчого призначення	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4
Землі рекреаційного призначення	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4
Землі історико-культурного призначення	0,1	0	0	0	0
Ліси та інші лісовкриті площі	186,2	186,8	189,0	189,0	189,0

Ліси та інші лісовкриті площі складають 189,1 тис. га, у тому числі полезахисні лісосмуги – 27,9 тис. га. Загальна лісистість області з урахуванням усіх захисних лісових насаджень складає 7,6 %.

Під забудованими землями зайнято 89,6 тис. га (3,6%), болотами – 10,6 тис. га (0,4%). Під водою зайнято 76,9 тис. га (3,1%), у тому числі

водосховищами, ставками та іншими штучними водоймами 72,0 тис. га. Територія суші складає 2382,0 тис. га або 96,9 відсотків від загальної площі області.

На території області розташовано 1031 населений пункт.

Землі населених пунктів становлять 227,9 тис. га, в тому числі 31,2 тис. га - землі 12 міст обласного та районного значення, 20,1 тис. га - землі 26 селищ та 176,6 тис. га - землі 992 сільських населених пунктів.

Розподіл земельного фонду області по основним угіддям слідкуючий:

1. рілля – 1764,6 тис. га (71,8%);
2. багаторічні насадження – 25,4 тис. га (1,0%);
3. сіножаті – 23,7 тис. га (1,0 %);
4. пасовища – 218,5 тис. га (8,9%);
5. господарські будівлі і двори – 23,9 тис. га (1,0%);
6. ліси та інші лісовкриті площі – 189,1 тис. га (7,7%);
7. забудовані землі – 89,6 тис. га (3,6%);
8. під водою – 76,9 тис. га (3,1%);
9. інші землі – 47,6 тис. га (1,9 %).

Крім того, рішенням обласної ради "Про затвердження обласної програми розвитку земельних відносин у Кіровоградській області на 2016-2020 роки" від 26 серпня 2016 року № 129 затверджена Програма розвитку земельних відносин у Кіровоградській області на 2016-2020 роки.

На 2016 рік передбачено фінансування по Програмі на заходи з охорони земель – 29519,51 тис. грн.

Фактично за 2016 рік профінансовано по Програмі на заходи з охорони земель – 3526,307 тис. грн., а саме: оплачено за проекти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозмін у сумі 163,289 тис. грн.; за робочі проекти щодо зняття та перенесення родючого шару ґрунту у сумі 29,332 тис. грн.; за проведення засипки виробленого простору кар'єру Центральний рудника «Деренюха» Голованівського району у сумі 3122,8 тис. грн.; за ґрунтове обстеження земель у сумі 37,731 тис. грн.; за схеми землеустрою і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних утворень у сумі 158,065 тис. грн.; за проекти землеустрою щодо встановлення меж прибережних захисних смуг 15,102 тис. грн.

6.1.2 Господарська освоєність земельних угідь

Основними землекористувачами в області є сільськогосподарські підприємства, у користуванні яких перебуває 847,4 тис. га, або 34,46 % від загальної площі області, у тому числі сільськогосподарських товариствах – 21,9 %, сільськогосподарських кооперативах – 1,2 %, державних сільськогосподарських підприємствах – 1,7 %, з них: держгоспи всіх систем - 0,6 %.

У власності і користуванні громадян знаходиться 984,8 тис. га, у тому числі, наданих для ведення селянського (фермерського) господарства, –

411,3 тис. га, товарного сільськогосподарського виробництва – 371,6 тис. га, особистого підсобного господарства, будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель – 180,7 тис. га.

Підприємства, організації, установи промисловості, транспорту, зв'язку, оборони займають 62,9 тис. га.

Землі державної власності, не надані у власність і користування займають 442,8 тис. га, з них загального користування – 188,9 тис. га. Крім того, налічується 253,9 тис. га земель запасу, резервного фонду населених пунктів та загального користування, наданих у тимчасове користування землекористувачам та власникам землі.

Станом на 01.01.2016 року в державній власності знаходиться 945,5 тис. га або 38,5 %, у колективній – 0,9 тис. га (0,04%), у приватній – 1510,2 (61,4 %), у комунальній - 2,2 тис. га (0,08%).

6.2 Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси

Різноманітність форм людської діяльності, які змінюють біотичній абіотичні елементи природи, вчені об'єднують під загальною назвою антропогенні впливи або антропогенні фактори. Основними антропогенними факторами, що впливають на стан земель та довкілля, є сільське господарство, промисловість, транспорт, енергетика тощо.

Людство упродовж усієї своєї історії користувалося природою екстенсивно, постійно підвищуючи навантаження на довкілля, що спричинило негативні екологічні наслідки. Питання взаємовідносин суспільства і природи та використання природних (земельних) ресурсів стають дедалі актуальнішими. Цілком очевидно, що з розвитком виробництва вилучаються все нові багатства природи, зростає вартість сировини, збільшується кількість відходів, що викидаються у навколишнє середовище.

Ґрунти всюди на Землі деградують, зменшуються за площею. На орних землях розвивається водна та вітрова ерозії, що супроводжуються змивом гумусного горизонту, видуванням, засипанням озимих культур, садів, виноградників, лісосмуг, каналів, доріг. Водна ерозія нині проявляється на площі 12 млн. га. Щорічно до 3 тис. га земель України руйнується ярами. У степових ландшафтах через екстенсивну технологію землеробства втрати гумусу за останні 20 років становлять 1,5-2,5 % в орному шарі.

Станом на 01 січня 2017 року площа порушених земель Кіровоградської області склала 4,763 тис га, відпрацьованих – 0,586 тис. га. Динаміку порушених та рекультивованих земель у різні роки можна простежити в таблиці 6.2.1. Слід зазначити, що для розв'язання проблеми рекультивації земель необхідні значні кошти та без фінансової підтримки з боку держави вирішити цю проблему самостійно область на даному етапі не має можливості.

Найбільш поширеними ґрунтами регіону є чорноземи типові та звичайні важкосуглинкового та легкоглинистого гранулометричного складу. Дослідження закономірностей та класифікації генетичних змін у чорноземах,

які відбулися під впливом сільськогосподарської діяльності людини, дозволить у подальшому визначити тактику вирішення цих проблем.

Порушені, відпрацьовані землі та їх рекультивація

Таблиця 6.2.1

Землі	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік
Порушені, тис. га	4,720	4,724	4,763	4,763	4,763
% від загальної площі території	0,190	0,192	0,193	0,193	0,193
Відпрацьовані, тис. га	0,907	0,541	0,586	0,586	0,586
% від загальної площі території	0,037	0,022	0,023	0,023	0,023
Рекультивовані, тис. га	-	-	-	-	-
% від загальної площі території	-	-	-	-	-

Подолання екологічних загроз є складовою частиною внутрішньої та зовнішньої політики держави й основним завданням політики екологічної. Основним напрямком з охорони земель, підвищення родючості ґрунтів і економії енергоресурсів повинні стати впровадження нових технологій вирощування сільськогосподарських культур, у т. ч. ґрунтозахисних та енергозберігаючих; проведення робіт по вилученню з інтенсивного обробітку малопродуктивних, ерозійно небезпечних земель; впровадження ґрунтозахисно-меліоративної та агроландшафтної організації території.

Особливістю реалізації національного екологічного інтересу й екологічної безпеки загалом є чинник трансформації пострадянського суспільства та прагнення інтеграції до світової спільноти. Рівень уваги до екологічних проблем чітко корелюється з реальним вибором зовнішньої стратегії України, з визначенням у багатовекторності основних пріоритетів, напрямів розвитку держави для забезпечення економічної та екологічної безпеки.

6.3 Стан ґрунтів

6.3.1 Якість ґрунтів сільськогосподарського призначення

Згідно з матеріалами класифікації земель Кіровоградської області, розробленими фахівцями ДП “Кіровоградський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою”, в області нараховується слабозмитих сільгоспугідь 704,3 тис. га, середньозмитих – 252,2 тис. га, сильнозмитих – 73,8 тис. га та розмитих – 4,4 тис. га, в т. ч. орних земель: слабозмитих – 667,1 тис. га, середньозмитих – 184,02 тис. га, сильнозмитих – 13,1 тис. га.

Облік якості сільськогосподарських угідь області виконаний фахівцями ДП “Кіровоградський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою” в 1996 році. З того моменту великомасштабне обстеження ґрунтів не проводилося. Ґрунтовий покрив області має високу родючість.

У північній частині області переважають чорноземи потужні малогумусні із вмістом гумусу 5 % та середньогумусні із вмістом гумусу трохи більше 5,5 %. Значні площі тут займають чорноземи різною мірою реградовані, а також чорноземи опідзолені, темно-сірі опідзолені та рідше сірі опідзолені ґрунти. Для південно-західних районів найбільш поширеними ґрунтами є чорноземи звичайні, середньо- та малогумусні, а в південній частині – чорноземи звичайні неглибокі малогумусні та малопотужні.

За механічним складом ґрунти північних районів – важкосуглинкові, південних – легкосуглинкові, а в Придніпров'ї – легко- та середньосуглинкові. У всіх районах області на схилах залягають еродовані аналоги ґрунтів.

Внаслідок цілеспрямованого антропогенного впливу на сільськогосподарські землі зростають винос гумусу з родючого шару ґрунту та ерозійні процеси. Негативний баланс гумусу складає більше трьох центнерів з гектара. Причиною цього є те, що органічні та мінеральні добрива вносяться до ґрунту періодично і в недостатній кількості, збільшилися площі посіву культур, що виносять підвищену кількість поживних речовин з ґрунту, насамперед, соняшника, який в останні роки займає 20 і більше відсотків посівних площ. Ці та інші факти порушення природоохоронного режиму використання сільськогосподарських земель ведуть до її деградації та мінералізації, яка за даними Центру родючості в області складає майже 1 тонну з гектара на рік.

Також значна кількість (понад 50 %) сільськогосподарських угідь області піддаються дії водної ерозії, чому сприяють сильно розчленований рельєф місцевості, інтенсивна система землеробства та зливовий характер дощів. Змив ґрунтів веде до втрати гумусу, зниження родючості ґрунтів, погіршення фізичних властивостей ґрунтів, внаслідок чого знижується врожайність сільськогосподарських культур. Крім того, змив ґрунтів сприяє замулюванню річок, водосховищ, де затримуються отруйні речовини та гербіциди, що викликає небезпеку для здоров'я людини.

На сьогодні структура орного шару значно зруйнована, що негативно позначається на водно-фізичних властивостях, повітряному режимові, викликає самочинне ущільнення поверхневого шару, утворення кірки після дощів. З цієї причини різко знижується запас продуктивної вологи та водопроникність ґрунтів, що призводить до активізації процесів ерозії. Ситуація, яка склалася, зумовлена головним чином тим, що протягом багатьох десятиріч екстенсивне використання земельних угідь, і особливо ріллі, не компенсувалося рівнозначними заходами щодо відтворення ґрунтів. У цьому полягає головна причина низької ефективності засобів, які застосовуються з метою інтенсифікації землеробства, а комплекс деградаційних процесів виснажує ґрунтові виробничі ресурси, знижує врожай сільськогосподарських культур. Найбільших збитків ґрунтам завдають водна та вітрова ерозії, безповоротні втрати гумусу та поживних речовин, засолення та закислення ґрунтів, висушування та перезволоження, в т. ч. заболочування, забруднення промисловими відходами та викидами, отрутохімікатами.

6.3.2 Забруднення ґрунтів

Проблема охорони та раціонального використання земель є одним із найважливіших завдань людства, бо 98 % продуктів харчування, які споживає людина, отримуються за рахунок обробітку землі. Заходи щодо підвищення продуктивності земель та їхньої охорони дуже різноманітні й повинні здійснюватись комплексно, як єдина система, взаємно доповнюючи один одного та посилюючи дію всіх інших.

*Експлікація ґрунтового покриву сільськогосподарських угідь
(за межами населених пунктів)*

Таблиця 6.3.1.1

Назва ґрунтів	Площа (тис.га)	
	сільськогосподарські угіддя	в т.ч. ріллі
Сірі опідзолені ґрунти	6,4	5,8
Темно-сірі опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені	125,8	113,5
Чорноземи типові малогумусні і слабогумусні	571,2	521,0
Чорноземи типові середньогумусні	54,5	53,9
Чорноземи звичайні малогумусні глибокі	517,5	435,9
Чорноземи звичайні середньогумусні і малогумусні	317,1	281,7
Чорноземи звичайні мало гумусні неглибокі	237,6	235,7
Чорноземи на щільних глинах	3,6	2,0
Чорноземи на пісках	7,0	3,6
Чорноземи щебенюваті на елювії щільних порід	3,8	0,9
Лучно-чорноземні ґрунти	11,9	5,7
Лучні засолені ґрунти	2,4	
Дернові ґрунти	1,1	
Лучно-болотні ґрунти	9,1	
Намиті чорноземи		
Намиті лучні ґрунти	21,9	3,1
Рекультивовані ґрунти з насипним гумусним шаром	1,1	0,1
Розмиті ґрунти та виходи лесовидних порід	0,9	
ВСЬОГО	1892,9	1662,9

Дані таблиці свідчать, що найбільші площі в структурі ґрунтів області займають чорноземи звичайні та типові, які складають особливо цінні продуктивні землі регіону. Всього в області площа особливо цінних земель складає 819,4 тис. га.

6.3.3 Деградація земель

Опустелювання – одна з найтривожніших проблем сучасності. Деградація земель та опустелювання вже давно набули глобального виміру та є одними з найбільших викликів для сталого розвитку людства, спричиняючи серйозні проблеми як екологічного, так і соціально-економічного характеру, включаючи голод та вимушену міграцію населення.

Землі України зазнають впливу деградаційних процесів, серед яких найбільш масштабними є ерозія (близько 57,5 % від земель країни), забруднення (близько 20 % від земель країни), підтоплення території (близько 12 % від земель країни). Щорічно фіксується близько 23 тисяч одиниць зсувів. Кількість підземних і поверхневих карстопроявів становить близько 27 тисяч. Причини такої ситуації мають комплексний характер та історичні передумови.

Кіровоградська область за площею та біопродуктивним потенціалом земельного фонду є однією з провідних областей країни. Так, земельний фонд Кіровоградщини складає близько 2,5 млн. га, з них понад 2 млн. га або 82,7 % займають сільськогосподарські угіддя, з яких: рілля – 71,8 %, багаторічні насадження – 1 %, сіножаті та пасовища – 9,9 %.

У Кіровоградській області завершено перерозподіл земель запасу і резервного фонду. У результаті чого в приватній власності знаходиться близько 1,5 млн. га сільськогосподарських угідь – 73,4 % від їх загальної площі, в т. ч. орних земель – 83,4 %. Зокрема в державній власності залишається більше, ніж півмільйона га сільськогосподарських земель (26,5 %), в т. ч. орних земель (16,5 %). У комунальній власності – 1,3 тис. га сільськогосподарських угідь (0,1 %), з них 1,2 тис. га – орних земель (0,1 %).

Сільськогосподарська освоєність Кіровоградщини – надзвичайно висока. Так, якщо освоєність країн Європи складає в середньому 53-65 %, України – понад 70 %, то в Кіровоградській області цей показник досяг 82,8 %. Наслідком цього є прогресуюча деградація земель, що створює загрозу екологічній безпеці області. Крім того, надмірне навантаження на земельні угіддя спричинило активізацію розвитку негативних процесів, серед яких особливої сили набули ерозійні. До такого стану призвело нехтування питаннями екологічної придатності земель для використання певних сільськогосподарських культур, зокрема необґрунтоване збільшення площ просапних культур. У деяких районах Кіровоградщини розораність сільськогосподарських угідь сягнула понад 90 %. Крім того, через ерозійні процеси площа ярів перевищує 3,5 тис. га, а площа деградованих та малопродуктивних земель склала 270 тис. га.

Починаючи з 1993 року, у ґрунтах України на 75 % від площі сільськогосподарських угідь склався негативний баланс гумусу, який у 2-3 рази перевищує допустиму норму. Як і в інших областях України, у Кіровоградській області процес втрати гумусності прогресує.

Консервація деградованих і малопродуктивних земель за 2016 рік

Таблиця 6.1.3.1

Види земель	Усього на початок року		Проведено	консервацію	Потребують	
	тис. га	% від загальної площі території			тис. га	% від загальної площі території
1	2	3	4	5	6	7
Орні землі	0,085	0,003	-	-	270,0	11,0

Примітка: дані в таблиці наведені відповідно до Програми розвитку земельних відносин у області на 2007-2015 роки, на підставі ґрунтових обстежень 80-их років минулого століття.

Поширеність деградаційних процесів

Таблиця 6.1.3.2

Види деградованих земель	За роками			
	2015 рік		2016 рік	
	Площа земель, підданих впливу, тис. га	% від загальної площі регіону	Площа земель, підданих впливу, тис. га	% від загальної площі регіону
Дефляційно небезпечні землі (с/г угіддя)	-	-	-	-
Землі (с/г угіддя), піддані водній ерозії	1034,7	42,08	1034,7	42,08
Порушені землі	4,763	0,193	4,763	0,193

6.4. Оптимізація використання та охорона земель

Земля – національне багатство суспільства, основний засіб виробництва у сільському господарстві. Водночас земля є і просторовим базисом життя людей з містами, селами, підприємствами, мережею доріг та іншими життєво необхідними комунікаціями. У сучасних умовах, коли людина все активніше втручається в природні процеси, раціональне використання та охорона земель є однією з найголовніших та найактуальніших проблем.

Цілком зрозуміло, що не можна призупинити технічний прогрес, видобуток корисних копалин, будівництво населених пунктів, підприємств, через що зменшується земельний фонд і порушується навколишнє середовище. Тому вже сьогодні перед людством взагалі та Україною зокрема постає першочергове завдання – знайти шляхи порятунку землі як середовища нашого існування. Серед таких шляхів є рекультивация, яка передбачає відновлення й повернення порушених земель у той стан, коли їх можна використовувати у сільському господарстві або для лісових насаджень, для будівництва чи для створення зон відпочинку. У підсумку це дасть можливість створити оригінальні штучні ландшафти, які гармонійно доповнюватимуть природні.

Без землі процес виробництва як сільськогосподарської, так і лісогосподарської продукції був би взагалі неможливим. Отже, економне, ефективне, раціональне й екологічне використання земельного фонду та його всіляка охорона є в сучасних умовах однією з найактуальніших проблем.

Основними завданнями щодо охорони земель є забезпечення збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей земель.

Основна мета охорони земель – це впровадження правових, організаційних та економічних заходів, спрямованих на відтворення та підвищення родючості земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель із сільськогосподарського обороту, захист від шкідливих антропогенних впливів.

Основним напрямком з охорони земель, підвищення родючості ґрунтів і економії енергоресурсів повинні стати впровадження нових технологій вирощування сільськогосподарських культур, у т. ч. ґрунтозахисних та енергозберігаючих, проведення робіт з вилучення з інтенсивного обробітку малопродуктивних, ерозійно небезпечних земель, впровадження ґрунтозахисно-меліоративної та агроландшафтної організації території.

На загальнодержавному рівні забезпечено всі передумови для вирішення проблем з охорони земель. Зокрема діє Земельний кодекс України, Закони України “Про землеустрій”, “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження родючості ґрунтів”.

7. НАДРА

7.1. Мінерально-сировинна база

7.1.1. Стан та використання мінерально-сировинної бази

Мінерально-сировинна база області на 15,5% складається з паливно-енергетичних корисних копалин, на 58,2% - із сировини для виробництва будівельних матеріалів, 26,3% загальних запасів надр складають руди чорних, кольорових та рідкісних металів, а також запаси прісних і мінеральних вод.

Станом на 01 січня 2017 року Державною службою геології та надр України видано 73 спеціальних дозволи на користування надрами на території області, у тому числі 3 – на геологічне вивчення та 70 – на розробку родовищ корисних копалин. Зазначені цифри свідчать про те, що використовується лише 23% родовищ.

Надра області характеризуються наявністю ряду унікальних складових, перед усім для розвитку енергетики (уранові руди, буре вугілля, горючі сланці), чорної металургії (залізо, хром, нікель, кобальт), нерудних корисних копалин (каолін, трепел, графіт), декоративно-облицювальних і будівельних матеріалів.

До паливно-енергетичних корисних копалин відносяться буре вугілля, горючі сланці, уранові руди.

До складу Олександрійського та Ватутінського геолого-промислових районів Дніпровського буровугільного басейну входять 43 ділянки бурого вугілля у складі 12 родовищ, по яких розвідані запаси у кількості 750 млн.т., що становить 1,66 % запасів від загальних по Україні.

В Олександрівському районі виявлені значні ресурси горючих сланців (3,7 млрд.т) Бовтиського родовища. Бурінням свердловин проводилося геологічне вивчення 3-х кар'єрних полів із 7, на які умовно розподілене родовище, і одного кар'єрного поля (№ 2) в Кам'янському районі Черкаської області.

Область посідає провідне місце в Україні за запасами урану (83% від загальних запасів в Україні) та займає монопольне становище (100%) за його видобутком. Розвідано в різній мірі (детально або попередньо) 16 родовищ, з яких розробляється чотири, це Мічуринське і Центральне родовища на території Кіровоградського району та Ватутінське і Новокостянтинівське родовища на території Маловисківського району. Як сировинної бази в майбутньому для Смолінської шахти, закінчена детальна розвідка Докучаєвського родовища уранових руд. У різній мірі розвідані Северинівське, Щорсівське, Лелеківське, Північно-Коноплянське, Західно-Коноплянське та Центральне-Коноплянське родовища урану на території Кіровоградського району та Лісне, Апрельське, Літне і Залісне родовища урану на території Маловисківського району.

Залізні руди. Промислові запаси залізних руд (металічних корисних копалин) складають по області 470 млн.т. В Петрівському районі ПрАТ “Центральний гірничо-збагачувальний комбінат” експлуатує два родовища – Петрівське і Артемівське, із загальними запасами 389 млн.т

(або 2,6 % від загальних запасів в Україні). Середньорічний видобуток залізистих кварцитів постійно зростає і становить більше 7 млн.т. руди, тобто більше 4 % від загального видобутку в Україні.

ПрАТ “Північний гірничо-збагачувальний комбінат” здійснює розробку Ганнівського родовища залізистих кварцитів, запаси якого оцінені у 928,5 млн.т. Родовище розташоване на території Дніпропетровської та Кіровоградської областей, на території Кіровоградської області знаходиться 18,4% від загальної площі родовища (254,2 га). На даний момент родовище розробляється на території Дніпропетровської області (м. Кривий Ріг).

Достатньо перспективним для геологічного вивчення та подальшої розробки залізородних родовищ на території нашої області є район Середнього Побужжя, де на території Голованівського району, поблизу села Молдовка, виявлено Молдовське родовище магнетитових руд з попередньо оціненими запасами у 165 млн.т. Загальні ресурси залізних руд Середнього Побужжя разом з іншими 15-ма перспективними рудопроявами складають близько 4,1млрд.т.

На території області розташовано 5 комплексних родовищ нікелю і кобальту, жодне родовище не розробляється.

Запаси та прогнозні ресурси корінних руд золота з середнім вмістом золота 6-6,5 г/т оцінені на двох родовищах – Клинівському в Кіровоградському районі та Юріївському в Компаніївському районі.

Потребують проведення пошукових робіт з метою виявлення родовищ золота Слюсарівська ділянка на території Ульянівського району, Попельнастівська площа на території Олександрійського району та на заході області у межах Савранської металогенічної зони на території Гайворонського району, де для цього є передумови та встановлені ділянки зі значним вмістом золота.

На території Новомиргородського району ТОВ ВКФ «Велта» здійснює розробку Бирзулівського родовища ільменіту та побудувала гірничо-збагачувальний комбінат для його збагачення потужністю 300 тис.т. ільменітового концентрату на рік, що складає більше 2% від світового видобутку. Для збільшення власної сировинної бази підприємство провело геологічне вивчення Лікаревського родовища титанових руд, розташованого на території Новомиргородського району, та звернулося до Державної служби геології та надр України з проханням надати спеціальний дозвіл на його розробку. Для введення родовища в експлуатацію та будівництва гірничо-збагачувального комбінату підприємство планує залучити інвестиції у сумі 30 млн. доларів США.

Запаси графіту на трьох розвіданих родовищах становлять 126,7 млн.т. руди (51,5% від загальних запасів в Україні), або 7,9 млн.т кристалічного графіту. ПАТ «Заваллівський графітовий комбінат». розробляє Заваллівське родовище, супутньою корисною копалиною на цьому родовищі є абразивна сировина (гранат), запаси руди якої оцінюються в 20,3 млн.т.

Коноплянське родовище трепелу (сировини крем'яної) розробляє ПАТ “Кіровоградський механічний завод”.

Із нерудної сировини для металургії (каоліни) з 8 розвіданих родовищ експлуатується два, а саме Обознівське (ПАТ “Кіровоградське рудоуправління”) та Балашівське (ТОВ “Сонек”) родовища вторинного каоліну. В Гайворонському районі ТОВ “Сермін” за власні кошти провело геологічне вивчення Вікнинського родовища первинних каолінів та готує родовище до експлуатації.

В Компаніївському районі ТОВ “Георесурс” закінчило геологічне вивчення Лозуватського родовища керамічних пегматитів та отримало спеціальний дозвіл на користування надрами з метою його розробки.

Кварцити та кварц для вогнетривів представлені одним Малоскелівським родовищем, де запаси промислових категорій складають 1,95 млн.т.

Корисні копалини для будівництва представлені в області 10 видами, налічується 173 родовища.

Розвідано 18 родовищ будівельного піску з промисловими запасами 47,8 млн. куб.м. З них розробляється 9 родовищ.

Підприємства області повністю забезпечені сировиною для виробництва було-щебеневої продукції та облицювального каменю. Балансом враховано 74 родовища каменю будівельного з запасами 798,59 млн.куб.м, у розробці практично перебуває 24 родовища.

Камінь облицювальний представлений 13 родовищами з запасами 23,25 млн. куб.м, з них розробляється 9 родовищ.

Цегельно-черепична сировина із загальними запасами більш ніж 81 млн. куб.м розвідана на 62 родовищах, з них практично перебуває в розробці 4 родовища.

У період із 2005 по 2016 рік в області розвідано 12 нових родовищ корисних копалин, які включено до Державного фонду родовищ корисних копалин, а саме:

- Вікненське родовище первинних каолінів;
- Балашівське родовище вторинних каолінів;
- Новопавлівське родовище підземних прісних вод;
- Польове родовище підземних прісних вод;
- Новокостянтинівське родовище урану;
- Бирзулівське родовище ільменіту;
- Лікарєвське родовище титанових руд;
- Лозуватське родовище пегматитів;
- Нечаївське родовище облицювального каміння;
- Ганівське родовище цегельної сировини;
- Перчунівське родовище гранітів;
- Бобринецьке I родовище граніту.

Мінерально-сировинна база

Таблиця 7.1.1.1

Види корисних копалин	Загальна кількість родовищ	Родовища, що розробляються
1. Горючі		
а) буре вугілля	43	1
2. Метали		
а) уран	16	4
б) залізо	4	2
в) нікель та кобальт	5	1
г) хром	2	2
3. Неметали		
а) графіт	3	1
б) коліни		
- первинні	4	1
- вторинні	3	2
в) цементна сировина	3	1
г) абразивна сировина	1	1
д) кварцит та кварцит для вогнетривів	1	1
е) крем'яна сировина (кристалоболіт-опалова)	1	1
є) глина вогнетривка	1	0
ж) карбонатна сировина (для випалювання на вапно)	1	0
з) польовошпатована сировина	13	1
4. Будівельні матеріали		
а) камінь облицювальний	12	8
б) пиляне каміння	1	1
в) будівельне каміння	72	35
г) цегельно-черепична сировина	62	4
д) керамзитова сировина	1	1
е) пісок будівельний	18	8
ж) пісок формувальний	1	0
з) сировина для закладання виїмкового простору	4	4
і) бітум	0	0
5. Підземні води		
а) води питні і технічні	38	10
б) мінеральні води	3	3
в) води мінеральні радонові	1	1

7.2. Система моніторингу геологічного середовища

Державний моніторинг геологічного середовища в обов'язковому порядку передбачає моніторинг підземних вод та небезпечних геологічних процесів у межах геологічних структур, басейнів, стратиграфічних комплексів, водоносних горизонтів, родовищ корисних копалин і водозаборів підземних вод.

Головними цілями програми геологічного моніторингу є, по-перше, отримання, зберігання і обробка інформації про сучасний стан, властивості, структуру геологічного середовища, а також про типи і інтенсивності її змін, викликаних в першу чергу процесами техногенеза, по-друге, використання отриманої інформації для з'ясування причин активізації природно-техногенних процесів і складання прогнозів їх розвитку, по-третє, забезпечення інформацією про геологічне середовище, заходи щодо охорони, раціональне використання та управління природним середовищем, раціональне використання відновлюваних і особливо невідновних ресурсів, захист літосфери в коротко-і довгостроковій перспективі.

Моніторинг підземних вод по цілях (охорона підземних вод від виснаження та забруднення) і за методами контролю (режимні гідрологічні свердловини) принципово відрізняється від моніторингу поверхневих вод. Водночас підземні води, будучи найбільш динамічною частиною літосфери, гідравлічно пов'язані з поверхневими, що вимагає обов'язкового методичного контролю, хімічного і термічного режиму тих і інших. До визначення кількісних характеристик цих трьох режимів як у просторі, так і в часі і зводиться моніторинг підземних вод. В даний час надра це не тільки джерело мінерально-сировинних ресурсів, а й місце розміщення та захоронення промислових та господарсько-побутових відходів, сховищ нафти і газу, середовище зведення підземних споруд (підземна урбанізація), створення заповідників і пам'яток природи (карстові печери). Різноманітне і з кожним роком все більш інтенсивне освоєння підземного простору робить значний вплив на екосистеми і всі їх компоненти.

Підсистема отримання інформації про структуру і властивості геологічного середовища, включає весь комплекс геологічних досліджень, що проводяться для вирішення різних завдань, і, в першу чергу, геологічні вишукування під проектування і будівництво будівель і споруд. Останні виділені особливо, оскільки представляють вже існуючу систему отримання інформації про структуру і властивості верхньої частини літосфери (до глибини 100 м). Як показує практика, саме на цю глибину припадає 80% інженерно-господарського впливу на геологічне середовище, тобто результати вишукувань дозволяють вирішувати більшу частину завдань, поставлених перед системою геологічного моніторингу.

Реалізація геологічного моніторингу дозволяє: інакше осмислити і переглянути існуючу структуру організації роботи і, в першу чергу, геологічних вишукувань і досліджень; укласти всі проведені геологічні дослідження в єдину систему.

7.2.1 Підземні води: ресурси, використання, якість

Питні та технічні підземні води в Кіровоградській області для господарсько-питного і виробничо-технічного водопостачання розвідані на 38 ділянках, з яких експлуатуються 11. Сумарна кількість затверджених (балансових) запасів питних та технічних вод складає 225,70 тис. м³/добу за категоріями А+В+С₁.

Ресурси підземних вод області розподілені вкрай нерівномірно: від 4,0 тис. м³/добу в Добровеличківському та Компаніївському районах до 67,2 тис. м³/добу в Кіровоградському районі. Найменше забезпечені ресурсами підземних вод Вільшанський, Новгородківський, Новоукраїнський та Устинівський райони.

Залягання й поширення підземних вод пов'язане з геологічною будовою території. Головним джерелом прісної води в Кіровоградській області є водоносний горизонт, що лежить біля основи порід бучакської свити палеогенового віку. Водомісткі породи представлені різнозернистими кварцовими пісками з потужністю до 25 м. Водоносний горизонт в бучакських відкладеннях експлуатується колодзями та свердловинами.

За даними Кіровоградського обласного управління водних ресурсів в 2016 році забрано 17,13 млн. м³ підземних вод.

За хімічним складом ґрунтові води Кіровоградської області відносяться до гідрокарбонатних, гідрокарбонатно-сульфатних, деколи сульфатно-гідрокарбонатних, калієвих та натрієвих. Загальна жорсткість води складає 1,5-8 мг-екв./дм³.

Підземні мінеральні води Кіровоградської області відносяться до типу радонових, які використовуються для бальнеолікування, а також як природно-столові води, що придатні для розливу.

Сумарна кількість затверджених (балансових) запасів мінеральних вод складає 483,0 тис. м³/добу за категоріями А+В+С₁.

13 із 21 адміністративного району Кіровоградщини для питного водопостачання використовують підземні води, 8 районів користуються змішаним водопостачанням. Населення 6 міст забезпечується водою виключно із підземних джерел, 3 міста використовують поверхневі води, змішане водопостачання застосовується в трьох містах області.

В окремих населених пунктах питна вода підземних джерел за фізико-хімічними показниками (загальна мінералізація, жорсткість, залізо, фтор тощо) не відповідає вимогам ДСТУ 2874-82 “Вода питъевая. Гигиенические требования и контроль за качеством”.

Роботи по вивченню режиму та якості підземних вод на території Кіровоградській області проводяться ДП “Центрукргеологія” НАК “Надра України” на базі існуючої спостережної мережі. Більшість населення області для питного водопостачання користується водою зі свердловин, в яких відмічається підвищений вміст заліза, марганцю, азотних сполук, при загальній великій жорсткості.

7.2.2. Екзогенні геологічні процеси

Екзогенні процеси - геологічні процеси, що відбуваються на поверхні Землі й у самих верхніх частинах земної кори (вивітрювання, ерозія, діяльність льодовиків та інші); обумовлені головним чином енергією сонячної радіації, силою тяжіння і життєдіяльністю організмів.

У межах Кіровоградської області до ерозійних відносяться процеси:

- площинний змив – сукупність процесів руйнування верхнього шару ґрунту і продуктів вивітрювання, транспортування та акумуляції утворених наносів дощовими і талими водами, що стікають у вигляді пластових потоків по схилах крутизною понад 1 градус;

- утворення ярів, котрі виникають внаслідок ерозії пухких гірських порід тимчасовими лінійними водотоками під час потужних опадів, танення снігу, льоду чи льодовиків;

- річкова ерозія – знесення ґрунту з дна річок і незакріплених берегів внаслідок швидкої течії. На правобережжі Дніпра у межах басейнів річок Цибульник та Омельник знаходиться зона найбільшої яружної та балочної мережі.

Таблиця 7.2.2.1

№ з/п	Вид (ЕГП)	Площа поширення кв.км.	Кількість проявів, од.	% ураженості області
1	2	3	4	5
1.	Зсувні процеси	3040	140	На території області зсуви поширені в басейнах річок Інгул, Інгулець, Велика Вись, Тясмин, Чорний Ташлик у кількості 140 одиниць і займають площу 3,04 тис.кв.км, з них 12 зсувів, площею 0,22 тис.кв.км, знаходяться в стадії активізації, ураженість території області складає 0,01%. На забудованих територіях зафіксовано 18 зсувів, небезпечним надалі залишається активний зсув техногенного походження у м.Олександрії, що має площу 0,05 кв.км. В зоні зсуву знаходиться 1 господарський об'єкт. Схили відпрацьованого Байдаківського вуглерозрізу, розташованого на південній околиці м. Олександрії, використовуються під виробничу та дачну забудову. Розвиток зсувних деформацій на схилах кар'єру, що мав місце раніше, призупинився через занепад виробництва та скорочення об'ємів поливів на дачних ділянках, зменшилось техногенне навантаження на схил. Тіла зсувів поросли чагарниками, в межах новоутворених зсувних ділянок зміщень не відзначалось. Зсувні ділянки в районі вуглерозрізу зберігають стабільність.
2.	Карстові процеси	1120	–	На території області карст у карбонатних породах займає площу 1120 кв.км (4,55 %), з них карст покритого типу поширений на площі 20 кв.км (0,08 %), перекритого типу – на площі 1100 кв.км (4,47 %). Поверхневі карстопрояви не зафіксовані.
3.	Процеси підтоплення	57	52	Підтоплення є одним з найбільш розповсюджених сучасних геологічних процесів, що розвивається як у природних умовах, так і під впливом техногенних чинників. Останні часто мають визначальне значення, особливо як

				наслідок проведення водогосподарських заходів (наявність іригаційних систем, водосховищ, каналів, втрат з комунікацій тощо). Польові обстеження зафіксували збільшення площі підтоплення на території області на 0,003 тис.кв.км.
				На території області розвивається на площі 0,057 тис.кв.км, ураженість складає 0,24 % від території області . Підтоплення, обумовлене зниженням дренажної здатності річок і балок, характерне для сходу, південного сходу та заходу області (найбільше потерпають Олександрійський, Долинський, Бобринецький, Гайворонський райони), які мають рівнинний рельєф та слабе ерозійно-долинне розчленування. Підтоплення відмічається в межах 17 районів області, підтопленим є 51 населений пункт. Від підтоплення потерпають міста Долинська, Кропивницький, Світловодськ, де воно має переважно локальний прояв у межах долиноподібних понижень рельєфу. Під впливом підпору Кременчуцького водосховища на площі до 10,0-15,0 кв.км підтоплення має техногенний характер.
4.	Осідання земної поверхні над гірничими виробками	10 кв.км	–	Осідання земної поверхні над гірничими виробками є одним з найбільш значних проявів впливу гірничих робіт на геологічне середовище. На території області осідання земної поверхні над гірничими виробками фіксується в Олександрійському районі на площі 10 кв.км (0,04 % території). Глибина осідань коливається від 3,0 до 5,0 м, довжина осідань не перевищує 20,0 м. Підтоплення в межах осідання відсутні. Забудовані території в межах осідання відсутні.
5.	Лесові ґрунти	20 330	–	Лесові ґрунти, що мають здатність до просідання, займають площу 20330 кв.км, (82,64 % території області), з них на площі 13500 кв.км (54,87 %) поширені ґрунти, які характеризуються I типом ґрунтових умов за просіданням, ті, що характеризуються II типом, займають площу 6830 кв.км (27,77 %). На площі 290 тис.кв.км поширені непросідаючі лесові ґрунти. Переважно на лесових ґрунтах II типу розбудовані міста області (Кропивницький, Олександрія, Знам'янка, Долинська, Бобринець, Світловодськ), а також більшість селищ міського типу.

7.3. Геологічний контроль за вивченням та використанням надр

Державний геологічний контроль за веденням робіт по геологічному вивченню та використанню надр України здійснюється Міністерством екології та природних ресурсів України (Мінприроди) та його органами на місцях. Державний нагляд за веденням робіт з геологічного вивчення надр, їх використанням та охороною, а також використанням і переробкою мінеральної сировини (державний гірничий нагляд) здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці.

Державний контроль за використанням і охороною надр у межах своєї компетенції здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів (ст. 61 Кодексу України про надра).

Органи державного геологічного контролю перевіряють виконання державних програм геологорозвідувальних робіт, використання рішень з питань методичного забезпечення робіт по геологічному вивченню надр, обґрунтованість застосування методик і технологій, якість, комплексність, ефективність робіт по геологічному вивченню надр, повноту вихідних даних про кількість та якість запасів основних і спільно залягаючих корисних копалин, своєчасність і правильність державної реєстрації робіт по геологічному вивченню надр, наявність спеціальних дозволів (ліцензій) на використання надр та виконання передбачених ними умов; виконання рішень Державної комісії України по запасах корисних копалин; дотримання під час дослідної експлуатації родовищ корисних копалин технологій, які забезпечували б необхідне їх вивчення; збереження розвідувальних гірничих виробок і свердловин для розробки родовищ корисних копалин, а також геологічної документації, зразків порід, дублікатів проб, що можуть бути використані під час подальшого вивчення надр.

Головним завданням органів державного геологічного контролю є забезпечення дотримання всіма міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, підприємствами, їх об'єднаннями, установами та організаціями незалежно від форм власності:

- встановленого порядку, норм і правил ведення геологозйомочних, пошукових, розвідувальних, гідрогеологічних, геохімічних, інженерно-геологічних, геофізичних та інших робіт, пов'язаних з геологічним вивченням надр, включаючи континентальний шельф України і виключну (морську) економічну зону;

- правил користування надрами з метою геологічного вивчення та використання, вимог у галузі охорони надр у частині повного і комплексного їх вивчення.

7.4. Дозвільна діяльність у сфері використання надр

Кодекс України “Про надра” передбачає право загального надрокористування тільки для землевласників та землекористувачів. Це зумовлено нерозривним зв'язком надр із земельною ділянкою.

Усі інші види використання надр є спеціальними видами природокористування і здійснюються на підставі спеціального дозволу.

Дозволи надаються на такі види користування надрами:

- геологічне вивчення родовищ корисних копалин;
- геологічне вивчення, в тому числі дослідно-промислова розробка родовищ корисних копалин загальнодержавного значення;
- видобування корисних копалин;
- геологічне вивчення нафтогазоносних надр, у тому числі дослідно-промислова розробка родовищ, з подальшим видобуванням нафти, газу (промислова розробка родовищ);
- будівництво та експлуатація підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, у тому числі споруд для підземного зберігання нафти, газу та інших речовин і матеріалів, захоронення шкідливих речовин і відходів виробництва, скидання стічних вод;
- створення геологічних територій та об'єктів, що мають важливе наукове, культурне, санітарно-оздоровче значення (наукові полігони, геологічні заповідники, заказники, пам'ятки природи, лікувальні, оздоровчі заклади тощо);
- виконання робіт (здійснення діяльності), передбачених угодою про розподіл продукції.

Спеціальні дозволи на користування надрами надаються переможцям аукціонів, крім випадків, визначених Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр.

Надання спеціальних дозволів на користування надрами здійснюється після попереднього погодження з відповідною місцевою радою питання про надання земельної ділянки для зазначених потреб, крім випадків, коли у наданні земельної ділянки немає потреби.

Власник спеціального дозволу на користування надрами не може дарувати, продавати або в інший спосіб відчужувати права, надані йому спеціальним дозволом на користування надрами, іншій юридичній чи фізичній особі, в тому числі передавати їх до статутних капіталів створюваних за його участю суб'єктів господарювання, а також вносити як внесок у спільну діяльність.

Відповідно до статей 13, 16 Закону України “Про місцеві державні адміністрації” та рішення Кіровоградської обласної ради від 23 червня 2006 року № 30 “Про делегування окремих повноважень обласної ради у сфері регулювання гірничих відносин” у 2016 році департаментом інфраструктури та промисловості обласної державної адміністрації розглянуто та підготовлено на розгляд сесії обласної ради такі матеріали у галузі надрокористування:

Таблиця 7.4.1.

№ з/п	Дата прийняття	№ рішення	Питання, яке вносилося на розгляд сесії	Примітка
1	2	3	4	5
1	25 березня 2016 року	56	Прийнято обласною радою рішення про надання спеціального дозволу на користування ділянкою надр водозабору підземних вод в с.Кам'янече Новоархангельського району	
2	20 травня 2016 року	93	Прийнято обласною радою рішення про надання спеціального дозволу на користування надрами Полохівського родовища літєвих руд в Маловисківському районі	
3	18 листопада 2016 року	168	Прийнято обласною радою рішення про надання спеціального дозволу на користування ділянкою надр підземних питних вод Новомиргородського родовища	
4	18 листопада 2016 року	169	Прийнято обласною радою рішення про надання спеціального дозволу на користування ділянкою надр водозабору підземних вод у Світловодському районі	
5	20 травня 2016 року	79	Прийнято обласною радою рішення про надання гірничого відводу для розробки Коноплянського родовища піщано-глинистих порід	
6	23 грудня 2016 року	199	Прийнято обласною радою рішення про погодження клопотання Державної служби геології та надр України щодо продажу на аукціоні спеціального дозволу на користування надрами Миронівського родовища Костянтинівського вуглерозрізу, корисної копалини загальнодержавного значення, розташованого на території Олександрійського району з метою видобування бурого вугілля	
7	18 листопада 2016 року	171	Прийнято обласною радою рішення стосовно внесення змін до Переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення	

8. ВІДХОДИ

8.1 Структура утворення та накопичення відходів

Відходи є одним з найбільш вагомих факторів забруднення навколишнього середовища і негативного впливу на всі компоненти довкілля.

За статистичними даними в Кіровоградській області обсяг утворених відходів за 2016 рік становить 34,4 млн. т відходів, що на 3,2% більше порівняно з 2015 роком.

Із загального обсягу утворених відходів 5985,732 т становили відходи I-III класів небезпеки, що на 7,8% менше порівняно з 2015 р.

За класами небезпеки утворені відходи розподілилися наступним чином: 11,730 тонни (0,00003%) – відходи I класу небезпеки, 401,740 т (0,0011%) – II класу небезпеки, 5572,262 т (0,016%) – III класу небезпеки, IV класу небезпеки – 34402098,502 т (99,8%).

У загальній кількості відходів, що утворилися у 2016 р., найбільшу питому вагу (93,3%) складають відходи гірничої промисловості і розроблення кар'єрів при добуванні та збагаченні руд і мінеральної сировини.

Накопичення відходів станом на 01.01.2017 року

Таблиця 8.1.1

№ з/п	Показник	Одиниця виміру	Кількість	Примітка
1	Кількість підприємств, установ та організацій якими утворюються, обробляються та утилізуються відходи I-IV класів небезпеки	од.	1058	
2	Наявність відходів, усього	т	375580443,392	
	у тому числі:			
3	відходи I класу небезпеки	т	898,450	
4	відходи II класу небезпеки	т	360,988	
5	відходи III класу небезпеки	т	12884,201	
6	відходи IV класу небезпеки	т	375566299,753	

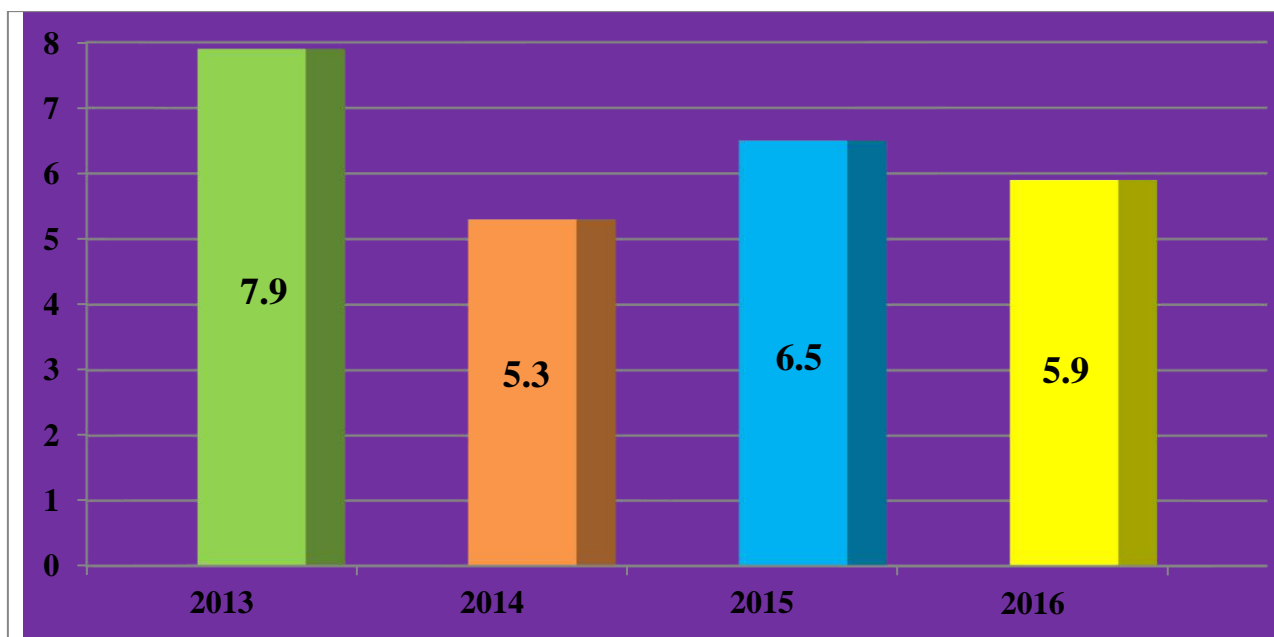
Динаміка утворення промислових та побутових відходів

Таблиця 8.1.2

	2014 рік*	2015 рік*	2016 рік*
Утворення відходів у розрахунку на 1 км ² , т/км ²	1616,6	1356,1	1399,4
Утворення відходів у розрахунку на 1 особу, кг/особу	40400,0	34004,3	35630,2

* - за даними нової форми статзвітності враховано відходи I-IV класу небезпеки за ф.№1-відходи (річна) "Поводження з відходами"

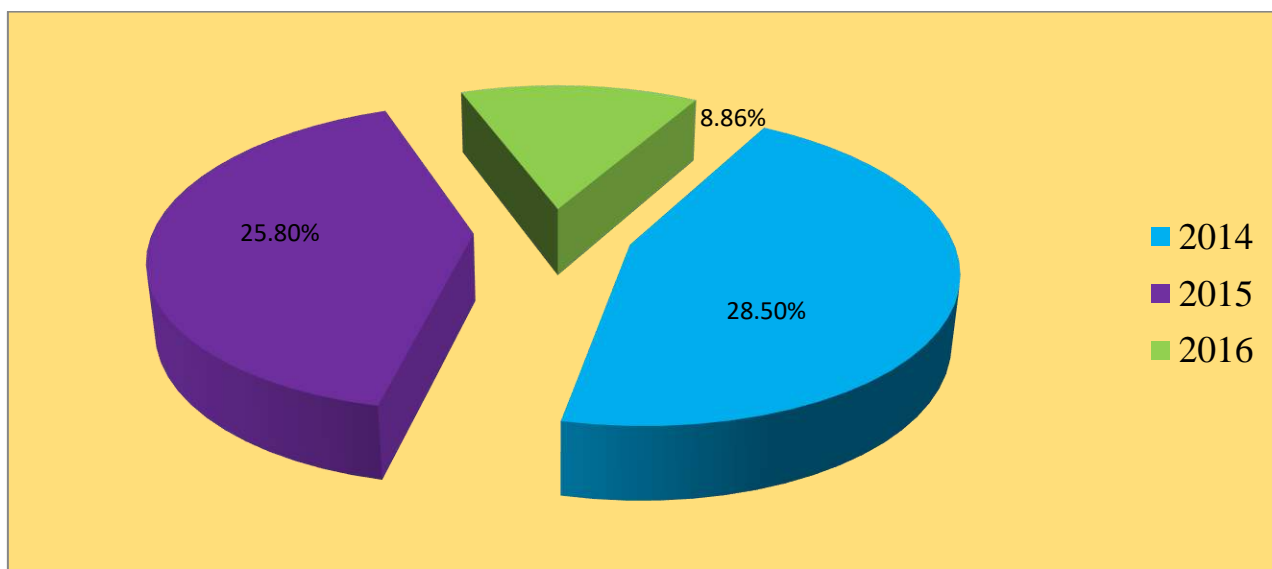
Обсяг утворення відходів I-III класів небезпеки, тис. т

Діаграма 8.1.1

Загальний обсяг утилізованих відходів в області становив 3,04 млн.т, що на 64,5% менше ніж у 2015 р. Частка утилізованих, оброблених (перероблених) відходів у загальному обсязі утворених склала 8,86%.

Частка утилізованих, оброблених (перероблених) відходів в області

Діаграма 8.1.2

Станом на 01 січня 2017 року у спеціально відведених місцях та на території підприємств області накопичено 375,580 млн. т відходів, у т. ч. I-III класів небезпеки – 14,1 тис.т. Основна кількість накопичених відходів IV класу небезпеки припадає на хвости збагачення Східного гірничо-збагачувального комбінату (м. Жовті Води), що скидаються у хвостосховище в балці “Щербаківська” Петрівського району та відходи розроблення руди

залізної ПрАТ “Центральний гірничо-збагачувальний комбінат” Петрівський кар’єр, виробничо-технологічні відходи Інгульської шахти ДП “Схід ГЗК” та відходи виробництва графіту ПАТ “Заваллівський графітовий комбінат”.

Найбільше відходів накопичилось на території підприємств Петрівського району – 356,996 млн. т (95 % від загального обсягу), Кіровоградського району – 8,14 млн. т (2,2 %), Гайворонського району – 6,2 млн. т (1,7 %), м. Кропивницького – 2,76 млн. т (0,7 %).

8.2 Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення)

Відсутність ефективної системи поведження з відходами на рівні регіону зумовлює накопичення їх значної кількості у місцях видалення, що призводить до антропогенного навантаження на довкілля, забруднення його основних компонентів: землі, водних ресурсів та атмосферного повітря, погіршення умов проживання населення області.

На підприємствах Кіровоградської області протягом 2016 року утворилось 5,9 тис. т відходів I-III класів небезпеки, що на 0,6 тис. т менше в порівнянні з 2015 роком та 34,4 млн. т відходів IV класу небезпеки, що на 1,2 млн. т більше в порівнянні з 2015 роком. Із загальної кількості утворених відходів 3,9 млн. т утилізовано, оброблено (перероблено), 30,1 млн. т видалено у спеціально відведені місця чи об’єкти.

Небезпечні відходи становлять особливу небезпеку для життя населення та стану навколишнього природного середовища. Через відсутність полігонів для видалення небезпечних відходів та фінансові труднощі щодо передачі відходів часто небезпечні відходи зберігають на території підприємств.

Основні показники поведження з відходами I-III класів небезпеки, тис. т

Таблиця 8.2.1

№ з/п	Показники	2012 рік**	2013 рік**	2014 рік**	2015 рік**	2016 рік**
1	2	3	4	5	6	7
1	Утворилося	39917,400	38934,925	39748,566	33344,7	34408,1
2	Одержано від інших підприємств	332,100	376,299	307,665	288,738	300,2
3	у тому числі з інших країн	-	-	-	-	-
4	Використано (утилізовано)	18639,500	18292,100	11335,526	8591,0	3049,9
5	Знешкоджено (знищено)	-	-	-	-/-	-
6	у тому числі спалено	44,500	5,908	7,119	38,6	31,6
7	Направлено у спеціально відведені місця чи об’єкти (полігони, комплекси, споруди, ділянки надр тощо)	20848,700	20228,148	28203,306	24433,3	30131,9

1	2	3	4	5	6	7
8	Передано іншим підприємствам	439,000	366,700	356,336	425,447	453,1
9	у тому числі іншим країнам	-	-	-	-	-
10	Направлено в місця неорганізованого складування за межі підприємств	4,500	4,776	3,253	4,1	4,3
11	Втрати відходів внаслідок витікання, випаровування, пожеж, крадіжок	2,500	1,519	7,252	1,8	0,0
12	Наявність на кінець року у сховищах організованого складування та на території підприємств	270253,30	291142,595	318700,084	343823,1	375580,4

* - за даними форми статзвітності враховано відходи I-III класу небезпеки

** - за даними нової форми статзвітності враховано відходи I-IV класу небезпеки

Не менш гострою, ніж у попередні роки, залишається проблема екологічно безпечного збирання, видалення твердих побутових відходів.

На виконання абзацу першого пункту 2 протокольного доручення засідання Кабінету Міністрів України від 01 червня 2016 року № 18 головою обласної державної адміністрації видано розпорядження від 15 червня 2016 року № 248-р "Про обласну комісію з проведення перевірок місць видалення (полігонів) побутових відходів, у тому числі законсервованих та несанкціонованих, щодо дотримання вимог природоохоронного і санітарно-епідемічного законодавства".

На території області обліковано 403 сміттєзвалища. За результатами аналізу показників розвитку сфери поводження з побутовими відходами, проведеного на основі інвентаризацій місць видалення відходів, виконаних органами місцевого самоврядування та райдержадміністраціями, виявлено функціонування об'єктів сфери ТПВ з порушенням вимог діючого природоохоронного законодавства, а саме:

більшість сміттєзвалищ експлуатуються за відсутності щодо них проектно-кошторисної документації;

у населених пунктах області не здійснюється роздільне збирання відходів;

у сільських та селищних населених пунктах не визначаються обсяги відходів, які видаляються на сміттєзвалища;

не облаштовано під'їзні шляхи до сміттєзвалищ та дизбар'єри на в'їздах до них;

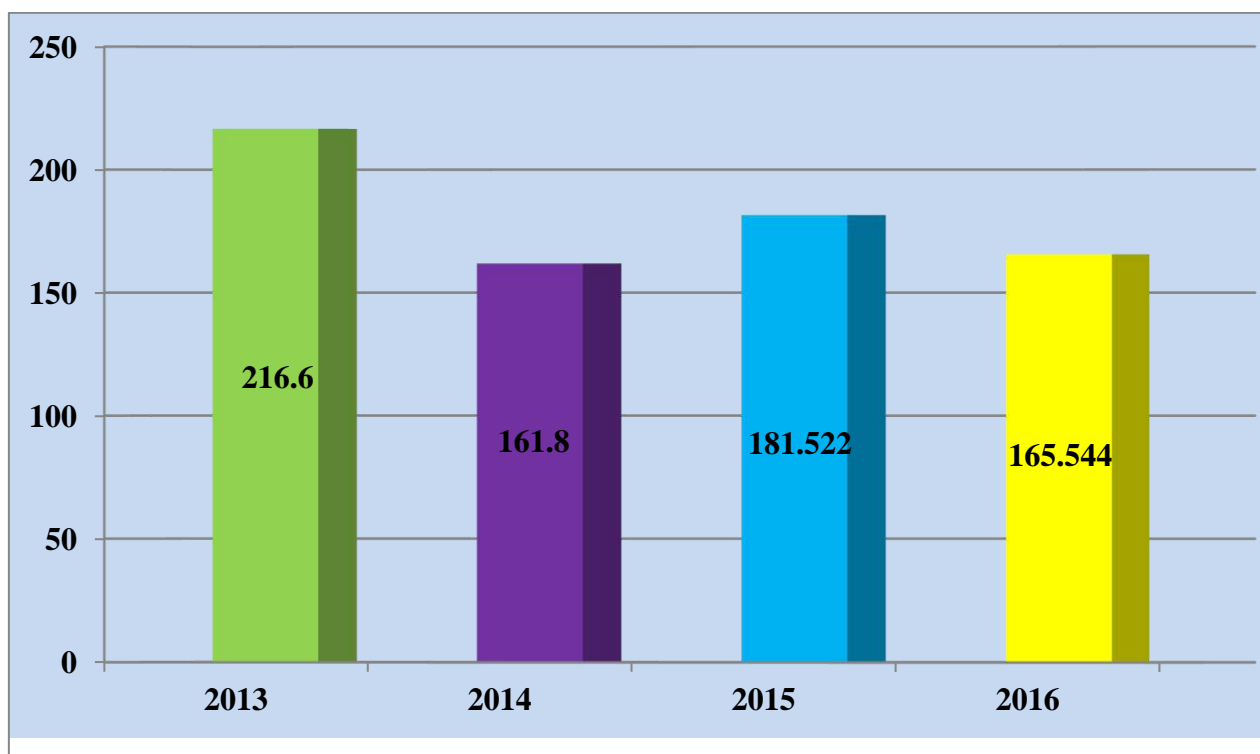
не обладнано системи контролю за станом підземних вод та ґрунтів;

відсутні системи збирання фільтрату та біогазу тощо.

Протягом 2016 року в області утворилося 165,544 тис. т побутових та подібних відходів або 0,48 % до загального обсягу утворених всіх класів

небезпеки. Значна частина твердих побутових відходів концентрується на стихійних сміттєзвалищах, які формуються, як правило, у приміській смузі, приватному житловому секторі, зонах відпочинку та в інших місцях. Обсяг видалених побутових та подібних відходів у спеціально відведені місця та об'єкти становив 162,559 тис. т.

Утворення твердих побутових відходів (тис. т)

Діаграма 8.2.1

Повністю вирішити дане питання у короткостроковій перспективі, на жаль, досить складно, адже впровадження сучасних ліній сортування сміття, побудова новітніх полігонів – усе це потребує доволі значних фінансових витрат, тоді як ресурси станом на цей час обмежені як у держави, так і у місцевих територіальних громад. Разом з тим, певна робота у цьому напрямку здійснюється вже зараз. Так, станом на 01 січня 2017 року в області розроблено 357 схем санітарного очищення населених пунктів, у т.ч.: 8 міст із 12 (Знам'янка, Світловодськ, Бобринець, Гайворон, Помічна, Долинська, Мала Виска, Ульяновка); 16 селищ міського типу із 27 (Голованівськ, Добровеличківка, Єлизаветградка, Компаніївка, Завалля, Молодіжне, Нова Прага, Новгородка, Новоархангельськ, Олександрівка, Павлиш, Петрове, Приютівка, Салькове, Смоліно, Устинівка); 333 схеми санітарного очищення сільських населених пунктів. Також затверджено 111 графіків вивезення побутових відходів.

*Інформація про кількість сміттєзвалищ (полігонів)
станом на 01.01.2017 року*

Таблиця 8.2.2

№ з/п	Назва одиниці адміністративно – територіального устрою регіону	Кількість сміттєзвалищ*	Кількість паспортизованих МВВ, од
Сміттєзвалища			
	Всього	403	179
1	Благовіщенський район	18	1
2	Бобринецький район	29	21
3	Вільшанський район	19	2
4	Гайворонський район	12	14
5	Голованівський район	21	15
6	Добровеличківський район	23	5
7	Долинський район	20	12
8	Знам'янський район	13	1
9	Кіровоградський район	35	21
10	Компаніївський район	17	11
11	Маловисківський район	17	5
12	Новгородківський район	13	6
13	Новомиргородський район	21	4
14	Новоархангельський район	21	7
15	Новоукраїнський район	24	24
16	Олександрівський район	15	7
17	Олександрійський район	26	1
18	Онуфріївський район	13	5
19	Петрівський район	15	2
20	Світловодський район	11	3
21	Устинівський район	15	8
22	м. Кропивницький	1	1
23	м. Олександрія	2	2
24	м. Знам'янка	1	1
25	м. Світловодськ	1	-
Полігони			
	Всього	-	-
Заводи по переробці твердих побутових відходів			
	Всього	-	-

* за даними інвентаризації об'єктів та спеціально відведених місць видалення відходів, проведеної у 2016 році.

На підставі укладеної угоди між Міністерством екології та природних ресурсів України та ТОВ “С.І. Груп Консорт ЛТД” від 31 травня 2012 року № 14/7 усі наявні на території області непридатні та заборонені до використання пестициди і агрохімікати протягом 2012 року були вивезені за межі області з метою їх знешкодження. Роботи виконані за рахунок Державного фонду охорони навколишнього природного середовища.

8.3 Транскордонне перевезення небезпечних відходів

Державний екологічний контроль за транскордонним перевезенням відходів здійснюється згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 13 липня 2000 року № 1120 “Про затвердження Положення про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленнями і Жовтого та Зеленого переліків відходів”. У 2016 році імпортування й експортування відходів не здійснювалося.

8.4 Державне регулювання в сфері поводження з відходами

В Україні недостатньо впроваджуються маловідходні технології, повільними темпами створюється інфраструктура у сфері поводження з відходами, перш за все, небезпечними, їх утилізація. Не забезпечується повне збирання, максимально можлива утилізація, своєчасне знешкодження та видалення відходів, унаслідок чого прогресує їх накопичення, не впроваджуються екологічно безпечні методи та засоби поводження з відходами, через що підвищується небезпечність відходів, зростають техногенні та екологічні ризики.

Ведеться активно робота зі складання підприємствами технічних паспортів відходів, передбачених постановою Кабінету Міністрів України від 01 листопада 1999 року № 2034 “Про затвердження Порядку ведення державного обліку та паспортизації відходів”. За звітний період погоджено 935 технічних паспортів відходів.

З метою забезпечення збирання, оброблення, збереження й аналізу інформації про об'єкти утворення, оброблення й утилізації відходів ведеться їх реєстр, у якому визначаються номенклатура, обсяги утворення, кількісні та якісні характеристики відходів, інформація про поводження з ними та заходи щодо зменшення обсягів утворення відходів і рівня їх небезпеки. Реєстр об'єктів утворення, оброблення й утилізації відходів ведеться на підставі звітних даних виробників відходів. Порядок ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення й утилізації відходів визначається постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1998 року № 1360 “Про затвердження Порядку ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів”. Станом на 01 січня 2017 року до зазначеного реєстру включено 180 суб'єктів господарювання області (з яких у 2016 році включено 18).

Департаментом постійно ведеться робота із впорядкування відомостей про місця видалення відходів для подальшого забезпечення моніторингу впливу цих об'єктів на довкілля. На кінець 2016 року на виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 03 серпня 1998 р. № 1216 “Про затвердження Порядку ведення реєстру місць видалення відходів” департаментом до обласного реєстру місць видалення відходів внесено 220 місць видалення відходів (далі – МВВ), з них 179 місць розміщення твердих побутових відходів. На теперішній час паспортизація МВВ на території області триває. Впроваджуються першочергові заходи з виявлення МВВ для забезпечення

виконання паспортизації, а саме: відведення земель в законодавчому порядку, розробка проектів на об'єкти, приведення у відповідність до вимог екологічних норм експлуатації. Реєстр регулярно поновлюється на підставі наданих власниками МВВ даних.

9. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

9.1 Екологічна безпека як складова національної безпеки

Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" (стаття 50) визначає екологічну безпеку як стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної ситуації та виникнення небезпеки для здоров'я людей, що гарантується здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних екологічних, політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів.

Поняття екологічної безпеки (екобезпеки) включає в себе соціоприродну і наукову реальність та є об'єктом дослідження різних наук (природничих, соціальних, юридичних тощо), оскільки охоплює складний комплекс взаємозв'язків людини з навколишнім природним середовищем.

Об'єктами екобезпеки відповідно до статті 3 Закону України "Про основи національної безпеки України" є: людина і громадянин (їх конституційні права та свободи, перелік яких відповідно до Основного Закону (стаття 27) не є вичерпаним); суспільство (його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище, природні ресурси); держава (її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканість).

З правової точки зору в основі екобезпеки лежить екологічне право як самостійна галузь права. Суть і завдання екологічного права власне і полягає у гарантуванні дотримання принципів екобезпеки усіма суб'єктами правовідносин.

Довкілля вважається безпечним, коли його стан відповідає встановленим у законодавстві критеріям, стандартам, лімітам і нормативам, які стосуються його чистоти (не забрудненості), ресурсомісткості (не виснаженості), екологічної стійкості, санітарних вимог, видового різноманіття, здатності задовольняти інтереси громадян.

Відповідно до статті 1 Закону України № 964-IV від 19 червня 2003 року "Про основи національної безпеки України" захист екології і навколишнього природного середовища є складовою частиною національної безпеки нашої держави.

Національна безпека України забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм, у тому числі і у сфері екології.

9.2. Об'єкти, що становлять підвищену екологічну небезпеку

Кіровоградщина має високий показник антропогенних навантажень на навколишнє природне середовище. Забруднюються повітря, води і ґрунти, збіднюється ландшафтне і біотичне різноманіття, що негативно впливає на живі організми. Природокористування у багатьох аспектах є нерациональним та екологічно незбалансованим.

До переліку екологічно небезпечних об'єктів, розташованих у Кіровоградській області, які фактично справляють значний негативний вплив на довкілля, відносяться такі підприємства:

ДП "Східний гірничо збагачувальний комбінат" – накопичено 43799,575 тис.т відходів у хвостосховищі в балці "Щербаківська" Петрівський район;

ПрАТ "Центральний гірничо – збагачувальний комбінат" – накопичено 313169,6 тис.т. відходів;

ТОВ "Побужський феронікелевий комбінат" – викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря складають 3371,402 т.на рік;

Кіровоградське ВКГ ОКВП "Дніпро-Кіровоград" – скид 12572,604 тис.куб.м стічних вод на рік.

9.3. Радіаційна безпека

Радіаційна безпека – це дотримання допустимих меж радіаційного впливу на персонал, населення і довкілля, встановлених нормативами, правилами і стандартами з безпеки.

В Кіровоградській області ризики у сфері радіаційної безпеки обумовлені виробничою діяльністю підприємств уранодобувної промисловості.

Характерним для підрозділів державного підприємства "Східний гірничо-збагачувальний комбінат" (далі – ДП "СхідГЗК") з видобутку та переробки уранових руд є те, що майже усі відходи: відвали шахтних порід, скиди очищених шахтних вод, викиди в атмосферне повітря вміщують природні радіонукліди уранового ряду, чим зумовлено радіаційний вплив на довкілля та населення.

З метою дотримання режиму радіаційної безпеки протягом 2016 року ДП "СхідГЗК" здійснювало комплекс організаційно-технічних протирадіаційних заходів, передбачених чинним законодавством України.

Зокрема, здійснювався систематичний лабораторний контроль радіаційних показників атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, ґрунту, рослинності та харчових продуктів у відповідності до річного плану, який погоджено з органами санепіднагляду та охорони навколишнього природного середовища і затверджено головним інженером підприємства. Результати зазначеного контролю коливаються у межах фонових рівнів території і не перевищують відповідні нормативні величини.

Відповідні дані щоквартально надсилаються до Кіровоградської обласної державної адміністрації для включення їх до відомостей обласної системи моніторингу довкілля.

Для зменшення впливу діяльності підрозділів ДП "СхідГЗК" на умови проживання населення та довкілля підприємством виконано наступне:

- пілопригнічення на територіях шахт, хвостосховища – витрати 569,4 тис.грн;

- експлуатаційне обслуговування ПГОУ – 21,0 тис.грн;

- експлуатація і обслуговування УОШВ – 23588,8 тис.грн;

- безпечна експлуатація хвостосховища у балці "Щербаківська" (далі - хвостосховище "Щ") - 23166,7 тис.грн;
- капітальний ремонт пульпопроводу – 2068,1 тис.грн;
- зняття і збереження плодородного слоя – 594,8 тис.грн;
- моніторинг об'єктів навколишнього природного середовища навколо балки "Щ" - 1068,9 тис.грн, крім того сторонніми організаціями 296,5 тис.грн;
- поводження з небезпечними відходами на шахтах і хвостосховищі – 7646,3 тис.грн;
- моніторинг об'єктів навколишнього природного середовища навколо шахт - 855,9,9 тис.грн, крім того сторонніми організаціями - 45,2 тис.грн;
- проведення сейсмічних вимірювань – 215,6 тис.грн;
- інвентаризація джерел викидів та розробка документів у яких обґрунтовуються викиди забруднюючих речовин для отримання дозволу на викиди – 189,5 тис.грн;
- отримання дозволу на спеціальне водокористування – 60,0 тис.грн.

Викиди підрозділів ДП "СхідГЗК" в атмосферне повітря у 2016 році збільшено на 42,792 т, що становить 20,6% сумарного викиду у порівнянні з 2015 роком. Найвагоміше збільшення викидів забруднюючих речовин досягнуто Інгульською шахтою завдяки збільшенню використання мазуту паливоспоживаючим обладнанням шахти (у 2016 році використано 1090 тонн мазуту, у 2015 році – 491,01 тонн).

У звітному році витрати на очистку шахтних вод в цілому на трьох шахтах склали 23,589 млн.грн (у 2015 році - 17,950 млн. грн.), що майже на 31% більше, ніж у 2015 році.

Підприємством виконано роботи з гідрогеологічних спостережень щодо оцінки впливу його об'єктів на якість підземних вод, в тому числі у хвостосховищі балки "Щ". Отримані результати свідчать про те, що радіаційний вплив обстежених підрозділів не виходить за межі їх санітарно-захисних зон, а показники вмісту природних радіонуклідів в об'єктах спостереження визначаються на рівні попередніх років.

На хвостосховищі "Щ" виконувалися роботи зі зміцнення дамб і гребель, покриття пляжів для попередження пилоутворення.

У звітному році на здійснення природоохоронних і протирадіаційних заходів на хвостосховищі "Щ" витрачено 25,235 млн. грн., (у 2015 році - 17,754 млн.грн.), що на 42% більше, ніж у 2015 році. Завдяки цьому підприємство утримує в безпечному стані хвостосховище та показники радіаційного впливу на об'єкти довкілля (атмосферне повітря, ґрунт, рослинність) на рівні фонових значень прилеглої території, а потужність дози гамма-випромінювання на території санітарно-захисної зони хвостосховища не перевищує 0,13 мкЗв/год.

Перевезення уранової руди здійснюється від Новокостянтинівської до Інгульської та Смолінської шахт автомобільним транспортом ТОВ "ТЕМП" (м. Жовті Води) на підставі ліцензії № ОВ 001014, виданої Державною інспекцією ядерного регулювання України з терміном дії до 01 серпня

2019 року. Перевезення здійснюється автосамоскидами, спеціально обладнаними для перевезення гірничої маси.

ДП "СхідГЗК" здійснює перевезення радіоактивних матеріалів на підставі ліцензії № ОВ 000890, виданої Державною інспекцією ядерного регулювання України з терміном дії до 20 липня 2018 року.

Відповідно до висновку "Інституту гігієни та медичної екології імені О.М. Марзєєва Академії медичних наук України"(м. Київ) від 07 жовтня 2015 року 05.03.02-04/45894, транспортування уранової руди є безпечним для здоров'я персоналу та населення у радіаційному відношенні і не загрожує забрудненням навколишнього середовища.

Цим документом засвідчено, що об'єкт експертизи – сировина, уранова руда Новокосянтинівського родовища Кіровоградської області та безпека її перевезення автомобільним та залізничним транспортом відповідає встановленим медичним критеріям/показникам, вимогам санітарного законодавства України. Перевезення здійснюється відповідно до вимог "Основних санітарних правил забезпечення радіаційної безпеки України" ДСП 6.177-2005-09-02, затверджених наказом МОЗ України від 02 травня 2005 року № 54 та "Правил ядерної та радіаційної безпеки при перевезенні радіоактивних матеріалів" НП 306.6.124-2006, затверджених наказом Державної інспекції ядерного регулювання України від 30 серпня 2006 року № 132.

З метою виключення необґрунтованого радіаційного впливу на населення та довкілля фізико-хімічною лабораторією Новокосянтинівської шахти щороку проводиться лабораторно-інструментальний контроль маршруту від Новокосянтинівської до Інгульської та Смолінської шахт з вимірюванням зовнішнього гамма-випромінювання на поверхні дороги та узбіччя. Рівень отриманих результатів у 2016 році коливається у межах від 0,13 до 0,21 мкЗв/год, що відповідає рівням коливання природного радіаційного фону.

На території санітарно-захисних зон Новокосянтинівської, Інгульської та Смолінської шахт показники потужності експозиційної дози гамма-випромінювання становлять 0,11 – 0,21 мкЗв/год при нормативі 0,30 мкЗв/год.

На випадок виникнення аварійної ситуації при перевезенні гірничої маси розроблено та погоджено заступником Голови державної інспекції ядерного регулювання України, начальником управління з питань надзвичайних ситуацій Кіровоградської облдержадміністрації, начальником аварійно-рятувального загону державної служби з надзвичайних ситуацій України у Кіровоградській області та начальником Маловисківського Міжрайонного Управління Головного Управління Держсанепідслужби у Кіровоградській області "План заходів та дій на випадок аварії під час автомобільного перевезення уранової руди Новокосянтинівського родовища".

З метою подальшого удосконалення системи радіоекологічного моніторингу основних підрозділів ДП "СхідГЗК" державною установою "Інститут геохімії навколишнього середовища національної академії наук України" (м. Київ) виконана науково-дослідна робота за темою: "Розробка та випробування нових технічних засобів та методик комплексного

радіогеохімічного моніторингу типових об'єктів видобування та переробки уранової сировини".

Протягом 2016 року на підприємстві утворилося та розміщено у хвостосховищі "Щ" 885 тис. т хвостів переробки уранових руд (у 2015 році - 840 тис. т), утворених на Гідрометалургійному заводі. У порівнянні з 2015 роком кількість зазначених відходів збільшилась на 5,4%. На Інгульській та Новокостянтинівській шахтах у 2016 році утворилося 118,516 тис.тонн (у 2015 році - 153,2 тис. т) відходів видобутку уранових руд, що на 29,3% менше у порівнянні з попереднім роком. На Смолінській шахті завдяки використанню технології глибокої сепарації відходи видобутку уранової руди не утворюються. На комплексі з радіометричного сортування відвальних порід Інгульської шахти у звітному році проводилось удосконалення технологічного обладнання.

10. ПРОМИСЛОВІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

10.1 Структура та обсяги промислового виробництва

Дані Головного управління статистики у Кіровоградській області про обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності відповідно до підсумків розробки державного статистичного спостереження за ф.№1-підприємство (річна) “Структурне обстеження підприємства” за 2016 рік” наведені в таблиці 10.1.1.

Структура обсягу реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності за 2016 рік¹

Таблиця 10.1.1

Основний вид економічної діяльності	Питома вага, %
Промисловість ¹ , у тому числі:	100
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	4,5
Переробна промисловість, у тому числі:	78,2
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	39,9
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	0,5
виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	2,1
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	... ²
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	1,4
виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	3,2
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів крім виробництва машин та устаткування	10,6
машинобудування	11,1
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	6,3

¹ Дані сформовано за функціональним підходом (спосіб узагальнення даних, за яким показники діяльності формуються за однорідними видами діяльності).

² Інформація конфіденційна згідно з Законом України "Про державну статистику".

За підсумками 2016 року індекс промислової продукції становив 118,5 %.

У добувній промисловості і розробленні кар'єрів у 2016 році порівняно з минулим роком обсяг виробництва продукції збільшився на 17,8 %.

На підприємствах переробної промисловості індекс промислової продукції становив 120,1 %.

На підприємствах з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря індекс промислової продукції у 2016 році становив 109,5 %.

10.2 Вплив на довкілля

10.2.1. Гірничодобувна промисловість

Гірничодобувна промисловість, що є основою видобувної, належить до первинних галузей виробництва, оскільки вона має справу з первинними природними ресурсами - корисними копалинами. Відповідно до її складу входять галузі, пов'язані з видобутком і переробкою, збагаченням паливних, рудних і нерудних копалин.

Україна входить в число провідних мінерально-сировинних держав світу. Поєднання різновікових (від архею до кайнозою) структурних елементів, що сформувалися внаслідок вияву всіх властивих становленню земної кори процесів, обумовило широкий діапазон корисних копалин, що складають мінерально-сировинну базу країни.

Гірничу промисловість України має потужний гірничодобувний потенціал і займає одне з провідних місць серед європейських країн з видобутку залізних і марганцевих руд, кам'яного і бурого вугілля, руд кольорових і рідкісних металів, самородної сірки, кам'яної та калійної солей, виробництву феромарганцю і глинозему.

Кіровоградська область належить до одного з найбільш насичених мінеральними ресурсами регіонів України. Це обумовлено розташуванням області в центрі Українського кристалічного щита. На території області налічується більше 390 родовищ корисних копалин, з яких 303 враховані державним балансом України. Мінерально-сировинна база області на 15,5% складається з паливно-енергетичних корисних копалин, на 58,2% - із сировини для виробництва будівельних матеріалів, 26,3% загальних запасів надр складають руди чорних, кольорових та рідкісних металів, а також запаси прісних і мінеральних вод.

У рамках Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року, на території Кіровоградської області за рахунок державного бюджету проводиться геологічне вивчення (пошуки та розвідка) родовищ урану, золота, алмазів, горючих сланців і бурого вугілля, інженерно-геологічні та еколого-геологічні роботи, буріння артезіанських свердловин з метою пошуків родовищ підземних прісних вод.

Проте, гірничодобувна промисловість має і негативний вплив на стан оточуючого природного середовища. Через це відбувається пошкодження геологічного середовища при проведенні як пошукових, так і видобувних робіт. Найбільш розповсюдженим явищем є яроутворення, яке вилучає із сільськогосподарської сфери значні площі родючих земель, пошкоджується ґрунторослинний покрив, відбувається засмічення побутовими та виробничими відходами. Також при створенні поверхневих шурфів, каналів тощо активізуються ерозійні процеси.

В області постійно проводиться робота по недопущенню забруднення і засмічення земельних ресурсів, скид кар'єрних вод проводиться після її очищення, здійснюється рекультивація порушених земель.

10.2.2 Металургійна промисловість

На сучасному етапі розвитку науково-технічного прогресу неможливо обійтися без кольорових металів, які є незамінними в машинобудуванні і особливо широко використовуються в таких його галузях, як електронна, електротехнічна, приладобудівна та ін.. На території Кіровоградської області налічується 2 підприємства, які займаються металургійним виробництвом: ТОВ “Побужський феронікелевий комбінат”; ПАТ “Металит”.

За даними Головного управління статистики у Кіровоградській області від підприємств металургійної галузі обсяг викидів у 2016 році становив 3399,882 т, що складає 28,8 % від загального обсягу викидів в атмосферу від стаціонарних джерел.

10.2.3 Харчова промисловість

Галузь виробництва харчових продуктів та напоїв традиційно займає одне з провідних місць у промисловості області. Доля підприємств з виробництва харчових продуктів та напоїв в обсязі реалізованої промисловістю області продукції складає 40,2%.

За останні роки відбулися якісні зміни у виробничих відносинах та формах господарювання, зросла конкурентоспроможність продукції, визнаної не тільки в Україні, а й за її межами. Робота підприємств харчової промисловості має значний вплив на забезпечення продовольчої безпеки, насичення ринку продовольчими товарами. На підприємствах області постійно оновлюється асортимент продукції, впроваджуються сучасні технології.

За даними Головного управління статистики у Кіровоградській області від підприємств харчової промисловості викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря у 2016 році склали 2021,3 т, що складає 17,1 % від загального обсягу викидів в атмосферу від стаціонарних джерел.

10.3 Заходи з екологізації промислового виробництва

Основним забруднювачем навколишнього природного середовища є промисловість, тому екологізація всієї економічної діяльності є необхідною і обов'язковою.

Для зменшення несприятливого впливу промисловості на навколишнє середовище необхідно вживати заходів щодо оптимізації та екологізації промислового виробництва.

Екологізація промислового виробництва заснована на принципах раціонального природокористування і передбачає реалізацію такої системи заходів:

- розвиток природоохоронного законодавства, заснованого на принципах екологічного та економічного стимулювання при мінімізації використання природно-ресурсного потенціалу, його охорони та розвитку системи моніторингу;

- впровадження маловідходних, ресурсозберігаючих і енергозберігаючих технологій;
- вдосконалення технології видобутку і виробництва промислової продукції шляхом заміни застарілих технологій в промисловому виробництві;
- раціональне розміщення підприємств з урахуванням рельєфу місцевості і метеорологічних умов;
- впровадження системи оборотного і повторно-послідовного водопостачання;
- комплексна переробка відходів виробництва з попередніми витяганням кольорових і рідкісних металів; інтенсифікація використання вторинної сировини;
- Зниження частки антропогенного забруднення всіх компонентів навколишнього середовища шляхом вдосконалення системи очисних споруд, утилізації викидів;
- сортування, роздільне зберігання, екологічно безпечне розміщення відходів і подальша їх комплексна переробка;
- зниження обсягів захоронення токсичних відходів на суші, території внутрішніх морів і акваторії Світового океану;
- організація санітарно-захисних зон навколо промислових підприємств;
- організація системи водоохоронних зон і прибережних смуг на водоймах і водотоках з метою обмеження або ліквідації негативного впливу промислових підприємств на якість вод.

Найбільш дієвим заходом екологізації промислового виробництва є оптимізація природоохоронного законодавства, що виявляється в посиленні нормативів по гранично-допустимих викидів, скидів і гранично-допустимих концентраціях вмісту різних речовин у природних середовищах.

У даний час у світовому промисловому виробництві, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), використовується близько 500 тис. хімічних сполук, з яких 40 тис. небезпечні для живих організмів, а 12 тис. - отруйні. У той же час недостатній рівень розвитку природоохоронного законодавства, спричинив за собою значні емісії токсичних речовин, які привели до виникнення порушень в природних системах. Погіршення стану навколишнього середовища негативно відбилися на стані здоров'я населення, оскільки рівень здоров'я суспільства в епоху екологічної кризи перебуває у чіткому кореляційному зв'язку зі станом природної екосистеми.

Екологізація технологій виробництва - це система заходів, спрямованих на запобігання негативному впливу виробничих процесів на природне середовище. Здійснюється шляхом розробки маловідходних технологій і технологічних ланцюгів, в результаті впровадження яких у виробництво формується мінімальна кількість відходів і шкідливих емісій в навколишнє середовище.

Екологізація технологій промислового виробництва призводить до наступних результатів:

1) скорочення рівня споживання первинної сировини, а отже мінімізація витрат на розробку і видобуток корисних копалин;

2) зниження ресурсоемності виробництва за рахунок вдосконалення технологій виробництва;

3) зниження масштабів техногенного впливу на навколишнє середовище, обумовлених розробкою та видобутком корисних копалин;

4) зменшення витрат на імпорт сировини (для більшості високорозвинених країн);

5) збільшення чисельності зайнятого в промисловому виробництві населення шляхом розширення наукомістких галузей промисловості по вторинній переробці сировини;

6) розширення структури промислового виробництва за рахунок виділення і розвитку випереджаючими темпами виробництва високотехнологічного екологічного обладнання, призначеного для очищення і переробки вторинної сировини;

7) впровадження у виробництво замкнених і каскадних технологій, що дозволяють мінімізувати кількість відходів, високоефективно використовувати електроенергію і знизити рівень впливу на навколишнє середовище;

8) широкого використання екологічної експертизи техніки і технологій з метою ліквідації недоліків технократичного підходу.

Система екологічного керування є інструментом, який дає можливість підприємству, установі або організації, з одного боку, запобігати забрудненню довкілля та вдосконалювати екологічні характеристики, а з іншого – приносить економічні вигоди у вигляді заощадження ресурсів (сировини, матеріалів та енергії), а також підвищення репутації підприємства чи установи, що пройшли відповідну сертифікацію, у тому числі суттєве спрощення можливостей виходу на зовнішні ринки.

На жаль, станом на сьогодні підприємства Кіровоградщини ще не мають впроваджених та сертифікованих за міжнародними критеріями систем екологічного управління.

11. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

11.1. Тенденції розвитку сільського господарства

Україна – це країна з потужним агропромисловим потенціалом та величезними перспективами розвитку сільського господарства. Вона володіє сприятливими кліматичними умовами і якісними земельними ресурсами, наявність яких свідчить про можливість ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва.

Кіровоградську область недарма називають житницею України: сільське господарство – провідна галузь її господарського комплексу. Провідне місце агросфери зумовлюється, насамперед, унікальними природно-кліматичними умовами та географічним розташуванням, її землям властива висока природна родючість, а унікальні чорноземи Кіровоградщини, що за 100-бальною шкалою якості мають 67 балів, демонструють у Паризькому музеї мір та ваги як еталонні.

Загальна площа сільськогосподарських угідь – 2032,3 тис. га, в т. ч. ріллі – 1764,5 тис. га. Рівень господарського освоєння області характеризується такими показниками: частка в загальній площі кількості населення та трудових ресурсів у країні складає 4,1 %, 2,3 % і 2,2 % відповідно. Тут зосереджено 2,3 % основних фондів, створюється 1,6 % валової доданої вартості, промисловістю та сільським господарством виробляється 3,3 % і 0,9 % від загальнодержавного рівня відповідно. Сільське господарство – провідна галузь економіки області. Основні зернові культури: озима пшениця та ячмінь, кукурудза на зерно, зерно-бобові, гречка та просапні культури. В області розвинуте садівництво, вирощуються різноманітні кісточкові та ягідні культури.

Високими темпами в області скорочується виробництво цукрових буряків, картоплі, тваринницької продукції та зростає – соняшнику на зерно. Скорочення посівних площ, цукрових буряків, поголів'я великої рогатої худоби та птиці, зниження урожайності сільськогосподарських культур та продуктивності громадського тваринництва призвело до значного падіння виробництва продукції сільського господарства та її реалізації, особливо сільськогосподарськими підприємствами.

Значну роль повинна відігравати інноваційна діяльність. Пріоритетним напрямом інноваційної діяльності в аграрному секторі є впровадження найбільш перспективних агротехнологій і на цій основі підвищення продуктивності виробництва з метою зниження витрат на одиницю продукції та зміцнення її конкурентоспроможності на внутрішньому і світовому ринках.

Серед напрямків інноваційного розвитку аграрного сектора слід визначити такі:

- створення та впровадження у виробництво високопродуктивних сортів і гібридів сільськогосподарських культур, нових порід тварин і птиці;
- стимулювання агроекологічної діяльності, зокрема розвитку альтернативного органічного агровиробництва;
- формування високоосвічених професійних кадрів.

Отже, незважаючи на проблеми, притаманні сучасному етапу розвитку сільськогосподарського виробництва, необхідно розвивати виробничі потужності сільського господарства для виходу сільськогосподарської продукції на світовий ринок і конкуренції з продукцією інших розвинутих країн світу.

11.2 Вплив на довкілля

11.2.1 Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження

Господарства України вирощують понад 400 різних сільськогосподарських культур, які об'єднуються в окремі групи (зернові, технічні, городні, кормові, плодові тощо). Для переробки кожного виду рослинницької продукції розвиваються різні галузі промисловості, формуються різні галузеві рослинницько-промислові комплекси. Кожний із них являє собою своєрідну структуризовану систему, в якій в одному виробничому циклі ув'язується вирощування та переробка певних видів сільськогосподарської продукції.

Внесенням мінеральних добрив вдалося значно підвищити родючість ґрунтів і збільшити в них вміст гумусу. Уже в найближчий час з'являється можливість збільшення їх виробництва та внесення під усі сільськогосподарські культури, у т. ч. під зернові. Протягом 2016 року сільськогосподарськими підприємствами області в ґрунт було внесено 91,2 тис. т мінеральних і органічних добрив, дані щодо внесення яких у ґрунт сільськогосподарськими підприємствами наведені у таблиці 11.2.1.1.

Таблиця 11.2.1.1

Загальна посівна площа, тис. га	1140,6
Мінеральні добрива :	
Всього внесено в поживних речовинах, тис. т	91,2
у тому числі: азотних, тис. т	60,4
Фосфорних, тис. т	18,2
Калійних, тис. т	12,6
Удобрена площа під урожай, тис. га:	1001,4
% удобреної площі	87,8
Внесено на 1 га, кг	80
у тому числі: азотних, кг	52,9
Фосфорних, кг	16,0
Калійних, кг	11,1
Органічні добрива:	
Всього внесено в поживних речовинах, тис. тонн	1,3
Удобрена площа, тис. га	3,7
% удобреної площі	0,3
Внесено на 1 га, т	0,1

Внесення мінеральних і органічних добрив під багаторічні насадження по сільськогосподарських підприємствах

Удобрена площа під урожай, га:	138,5
Мінеральні добрива :	
Всього внесено в поживних речовинах, тонн	33,4
у тому числі: азотних, тонн	25,6
фосфорних, тонн	6,4
калійних, тонн	1,4
Внесено на 1 га, кг	241,0
Органічні добрива	-

11.2.2. Використання пестицидів

Принципи застосування в сільському господарстві гербіцидів, інсектицидів, фунгіцидів та інших пестицидів – діючих засобів у боротьбі з бур'янами та шкідниками – звільняють людину від малопродуктивної ручної праці. За даними департаменту агропромислового розвитку Кіровоградської обласної державної адміністрації, у 2016 році було використано 1,772 тис. т засобів захисту рослин. Усього в господарствах області у 2016 році біологічним способом оброблено 2141,1 тис. га. Кількість внесених пестицидів на 1 га склала 0,83 кг(л).

Показник забруднення земель сільськогосподарського призначення залишковими кількостями пестицидів Кіровоградської області за 2016 рік наведено у таблиці 11.2.2.1.

Забруднення земель сільськогосподарського призначення залишковими кількостями пестицидів Кіровоградської області за 2016 рік

Таблиця 11.2.2.1

Назва району	Пестициди	Кількість проб, шт.			Вміст ЗПК, мг/кг			ГДК	Населений пункт, господарство, де було перевищення ГДК
		Проаналізовано	З них містять залишкові кількості пестицидів	З них із вмістом вище ГДК	Мінімальний	Середній	Максимальний		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Вільшанський	ДДТ з метаболітами	36	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
	ГХЦГ сума ізомерів	36	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
Добровеличківський	ДДТ з метаболітами	65	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
	ГХЦГ сума ізомерів	65	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
Новоархангельський	ДДТ з метаболітами	53	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
	ГХЦГ сума ізомерів	53	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Новоукраїнський	ДДТ з метаболітами	75	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
	ГХЦГ сума ізомерів	75	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
Всього	ДДТ з метаболітами	229	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено
	ГХЦГ сума ізомерів	229	0	0	0	0	0	0,1	не виявлено

11.2.3 Екологічні аспекти зрошення та осушення земель

Облік та оцінка стану зрошуваних земель та зрошувальних систем є складовою частиною робіт з моніторингу зрошуваних земель, які здійснюються з метою визначення пріоритетних напрямків меліорації земель та розробки відповідних виробничих програм, а також першочергових меліоративних заходів на зрошуваних землях.

У Кіровоградській області налічується 40,7 тис. га зрошуваних земель та 4,3 тис.га прилеглих до зрошення земель. Зрошувані землі знаходяться у всіх районах області у користуванні 648 власників та землекористувачів, із них 100 сільськогосподарських підприємств – 29,5 тис. га, 38 селянських (фермерських) господарств – 7,3 тис. га, 510 ділянок для ведення товарного сільськогосподарського виробництва – 3,6 тис. га та землі запасу – 0,3 тис. га.

Станом на 01 жовтня 2013 року згідно з проведеною інвентаризацією на виконання доручення Кабінету Міністрів України від 24 квітня 2013 року №17038/1/1-13 в області проведене обстеження та оцінка стану зрошувальних систем. Із наявних зрошуваних земель можна поливати 15,495 тис. га, не використовувалось у 2013 році 25,195 тис. га, у тому числі з причин:

незадовільного технічного стану господарських мереж – 18,935 тис. га;

відсутність дощувальних машин – 24,864 тис. га;

незадовільного технічного стану насосно-силового обладнання – 18,011 тис. га.

Зрошувальні системи на площі 13,085 тис. га підлягають списанню.

Основними показниками визначення еколого-меліоративного стану зрошуваних земель є глибина залягання рівнів ґрунтових вод, засоленість та солонцюватість ґрунтів, якість зрошувальної води.

Розподіл зрошуваних земель та прилеглих до зрошення територій за середньовеgetаційними значеннями глибини залягання рівнів ґрунтових вод такий:

Таблиця 11.2.3.1

Глибина залягання РГВ, м	Зрошувані землі, га	Прилеглі до зрошення території, га
РГВ<1,0	0	4
1,0<РГВ<1,5	3	4
1,5<РГВ<2,0	2	15
2,0<РГВ<3,0	20	15
РГВ>3.0	40665	4282

За 2016 рік спостереження за якістю зрошувальних вод проводились шляхом гідрохімічного опробування 48 джерел зрошення. Дані щодо розподілу зрошуваних земель за якістю зрошувальних вод за звітний рік надаються для площі 23066 га. Критерії оцінки якості зрошувальних вод визначались за ДСТУ 2730-94 “Якість природної води для зрошення. Агрохімічні критерії”.

Таблиця 11.2.3.2

Якість зрошувальної води (за агрономічними критеріями)	Площа (га), станом на 01.01.2017 р.
Води обмежено придатні II класу, фізична площа, всього:	12285
за показниками через:	
небезпеку підлуження	11971
небезпеку вторинного засолення	5771
небезпеку токсичного впливу на рослини	9445
небезпеку осолонцювання	3112
Води непридатні для зрошення без попереднього поліпшення її якості	10781

Вивчення засоленості та солонцюватості ґрунтів зони аерації, визначення площ зрошуваних земель із різними типами та ступенем засолення, солонцюватості ґрунтів, зміни властивостей ґрунтового покриву під впливом меліорації базується на основі матеріалів ґрунтово-сольових зйомок. За даними ґрунтово-сольових зйомок, на зрошуваних масивах області широко розповсюджені землі з незасоленими та несолонцюватими ґрунтами. Останнім часом спостерігається зменшення площ з засоленими ґрунтами в шарі 0-1,0 м, причиною якого є зниження інтенсивності та кількості поливів і виключення із застосування хлоровміщуючих мінеральних добрив. Оцінка еколого-меліоративного стану зрошуваних земель та прилеглих територій надається станом на 01 січня 2017 року.

Таблиця 11.2.3.3

Еколого-меліоративний стан	Зрошувана земля, га	Прилегла територія, га
Сприятливий	39331	7137
Задовільний	1354	100
Несприятливий	5	83

Проаналізувавши вищевикладений еколого-меліоративний стан, слід відмітити, що несприятливий стан зрошуваних земель в області відмічений лише на площі 6 га та на 83 га прилеглих до зрошення земель, тому вони не мають впливу на використання зрошуваних земель.

11.2.4 Тенденції в тваринництві

В усіх категоріях господарств станом на 01 січня 2017 року налічувалось 108,3 тис. голів великої рогатої худоби, у т. ч. корів – 59,1 тис. голів; свиней –

255,6 тис. голів;овець та кіз – 42,6 тис. голів; птиці усіх видів– 4654,7 тис. голів. За 2016 рік усіма категоріями господарств області реалізовано на забій 74 тис. т худоби та птиці живою вагою, вироблено 324,3 тис. т молока та 501,3 млн. шт. яєць.

*Продуктивність худоби і птиці на 01. 01. 2017 року
(сільськогосподарські підприємства)*

Таблиця 11.2.4.1

	Одиниця виміру	2016 рік	2015 рік	2016 р до 2015 р	
				. + , -	в %
Надій на корову(на поч.р.)	кг	5113	4974	139	102,8
Яйценоскість на курку-нес.	штук	238	287	-49	82,9
Середньо-добові прирости:					
ВРХ	грам	496	481	15	103,1
Свиней	грам	376	411	-35	91,9

*Виробництво продукції тваринництва
за всіма категоріями господарств на 01.01.2017 року*

Таблиця 11.2.4.2

	Одиниця виміру	2016р.	2015р.	2016 до 2015 року	
				+ , -	в %
1. Реалізація худоби і птиці живою вагою					
Всі категорії господарств	тис.тонн.	71,9	74	-2,1	97,1
Суспільний сектор	тис.тонн.	20,3	21,4	1	94,8
Питома вага	%	29	29		
Приватний сектор	тис.тонн.	49,3	52,6	-3,3	93,7
Питома вага	%	71	71		
2. Молоко					
Всі категорії господарств	тис.тонн.	307,7	324,3	-16,6	94,8
Суспільний сектор	тис.тонн.	46,4	51,7	5,3	90,1
Питома вага	%	13	16		
Приватний сектор	тис.тонн.	250,7	272,6	-21,9	91,9
Питома вага	%		84		
3. Яйця					
Всі категорії господарств	млн.шт	455,6	501,3	-45,7	90,8
Суспільний сектор	млн.шт	60,5	118,7	-58,2	50,9
Питома вага	%		24		
Приватний сектор	млн.шт	395,1	382,6	12,5	103,2
Питома вага	%		76		
4.Вовна					
Всі категорії господарств	т.	12	15	-3	80,0
Суспільний сектор	т.	8	9	-1	88,8
Питома вага	%	61	60		
Приватний сектор	т.	4	6	-2	66,6
Питома вага	%	39	40		

*Підсумки обліку поголів'я худоби та птиці
по всіх категоріях господарств станом на 01.01.2017 року*

Таблиця 11.2.4.3

	Одиниця	2016р.	2015р.	2016 до 2015	
	виміру			.-.-	%
1. Велика рогата худоба					
Всі категорії господарств	тис.гол.	103,6	108,3	-4,7	95,6
Суспільний сектор	тис.гол.	24,4	26,6	-2,2	91,7
Питома вага, %	%	27	25		
Приватний сектор	тис.гол.	79,2	81,7	-2,5	96,9
Питома вага, %	%	74	75		
2. в т. ч. Корови					
Всі категорії господарств	тис.гол.	56,6	59,1	-2,5	95,7
Суспільний сектор	тис.гол.	8,8	9,9	-1,1	90,0
Питома вага, %	%	17	17		
Приватний сектор	тис.гол.	47,8	49,2	-1,4	97,1
Питома вага, %	%	83	83		
3. Свині					
Всі категорії господарств	тис.гол.	253,8	255,6	-1,8	99,2
Суспільний сектор	тис.гол.	128,5	127,3	1,2	99,05
Питома вага, %	%	53	50		
Приватний сектор	тис.гол.	125,3	128,3	-3	97,6
Питома вага, %	%	47	50		
4. Вівці і кози					
Всі категорії господарств	тис.гол.	40,5	42,6	-2,1	95,0
Суспільний сектор	тис.гол.	5,8	6,3	-0,5	92,0
Питома вага, %	%	14	15		
Приватний сектор	тис.гол.	34,7	36,3	-1,6	95,5
Питома вага, %	%	86	85		
5. Птиця					
Всі категорії господарств	тис.гол.	4956,5	4654,7	301,8	106,4
Суспільний сектор	тис.гол.	506,4	309,9	196,5	163,4
Питома вага, %	%	10	7		
Приватний сектор	тис.гол.	4450,1	4344,8	105,3	102,5
Питома вага, %	%	98	93		

11.3 Органічне сільське господарство

Органічне сільське господарство є системою виробництва, яка дозволяє зберігати здоров'я ґрунтів, екосистем і людей. Вона покладається скоріше на екологічні процеси, біологічне розмаїття та цикли, адаптовані до місцевих умов, аніж на використання ресурсів зі шкідливими результатами. Органічне сільське господарство поєднує традиції, новаторство і науку на користь спільного для всіх середовища та для забезпечення справедливих відносин і гарної якості життя для всіх, хто є його частиною. На превеликий жаль на сьогодні органічна речовина – це основний показник продуктивності ґрунту, який неможливо забезпечити за рахунок запасів органіки у зв'язку із

відсутністю в області в достатній кількості поголів'я тваринництва, як альтернатива в ролі органіки виступає побічна продукція, по зернових колосових це – солома, далі ідуть стебла кукурудзи та соняшника.

За останні 50 років ґрунти України втратили 0,7 % гумусу, це високий показник зниження продуктивності чорноземів, середній показник гумусу по Україні становить 4,1 %. Запаси гумусу з 4,8 % знизилися до 4,1 %, внесення органічних добрив з кожним роком зменшується, за період з 1986 по 1990 роки органічного добрива вносилось 6,5 т/га, на даний час вноситься близько 200 кг/га. На даний час поповнити органічну речовину можливо тільки побічною продукцією. Кількість побічної продукції, наприклад 3 т соломи від озимої пшениці прирівнюється до 9 т гною, за умови внесення мінеральних добрив від 10 до 15 кг/га компенсаційної дози азоту підсилює гуміфікацію соломи і сприяє підвищенню в 1,3 разу гуманності новоутворених гумусних речовин.

Використання соломи на добриво має велике екологічне значення: уся побічна продукція вноситиметься в ґрунт – з'явиться можливість виходу на бездефіцитний баланс гумусу.

12 ЕНЕРГЕТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

На сучасному етапі розвитку людства проблема взаємодії енергетики і довкілля набуває нових ознак, впливаючи на величезні території, більшість річок і озер, на атмосферу й гідросферу Землі. Ще більші масштаби розвитку енергопостачання й енергоспоживання в недалекому майбутньому зумовляють подальше інтенсивне зростання їхніх різноманітних дій на всі компоненти природного довкілля в глобальному масштабі.

“Теплове забруднення” планети, “парниковий ефект”, “кисневе голодування”, кислотні дощі, виснаження озонового шару, масштабні забруднення токсичними хімічними речовинами і радіонуклідами, швидке скорочення біологічної різноманітності – це не повний перелік негативних наслідків, який пов'язаний з виробництвом та використанням енергії, перетворенням її з однієї форми в іншу, реалізований об'єктами паливно-енергетичного комплексу.

Останніми роками спостерігається підвищення концентрації CO₂ в атмосфері, наслідком чого є “парниковий ефект” – підвищення температури Землі. Окрім викидів CO₂, паливоспалювальні і теплоенергетичні установки виробляють викиди теплові (нагрітої води і газів), хімічні (оксиди сірки й азоту), золу і сажу, які зі збільшенням масштабу виробництва також створюють серйозні проблеми. Усунути або хоча б звести до мінімуму ці викиди можна тільки на підставі глибокого розуміння процесів перетворення енергії на всіх етапах, починаючи з видобутку первинних енергоресурсів і завершуючи використанням енергії споживачем в її кінцевому вигляді. Фактично екологія поставила людство перед необхідністю перейти до “безвідходного” енерговиробництва.

Іншою важливою стороною проблеми щодо взаємодії енергетики і довкілля за нових умов є визначальна роль умов природного середовища в розв'язанні практичних завдань енергопостачання (вибір типу енергетичних установок і дислокації підприємств, вибір одиничних потужностей енергетичного устаткування й енергоресурсів, облік їхнього впливу на довкілля, застосування енергозберігаючих технологій і заходів та ін.).

12.1. Вплив енергетичної галузі на довкілля

Електроенергетика України — це потужний, складний та багатогранний технологічний комплекс, метою якого є виробництво, передача і розподіл електроенергії між окремими споживачами.

Електроенергетична система, яка поєднує в собі різні типи електроенергетичних об'єктів, має значний різноплановий вплив на компоненти довкілля: атмосферу, гідросферу, літосферу, біосферу, що розподіляється за наступними напрямками:

- забруднення повітря шкідливими речовинами та сполуками;
- викиди парникових газів, що сприяють глобальним змінам клімату;
- теплове забруднення навколишнього середовища;

- споживання великих обсягів кисню і води;
- зміна природного режиму водовикористання при спорудженні та експлуатації гідроелектростанцій, теплове та хімічне забруднення води, що споживається на електростанціях;
- зміна природного режиму землекористування при розміщенні електростанцій та електричних мереж, вивезення та складування відходів, включаючи тверді, рідкі та радіоактивні відходи;
- радіаційні, акустичні та електромагнітні впливи.

Вплив електроенергетичних об'єктів на довкілля відбувається на всіх стадіях їх функціонування в електроенергетичній системі, починаючи з будівництва, під час експлуатації та виведення з роботи.

Вплив електроенергетичних об'єктів на земельні ресурси узагальнено зводиться до:

- випадіння на поверхню у вигляді твердих частинок і рідких розчинів продуктів викидів в атмосферу, у тому числі кислот і кислотних окислів, металів і їх сполук, канцерогенних і радіоактивних речовин;
- складування продуктів спалювання твердих палив (зола, шлаки), продуктів продувок поверхонь нагрівання (сажа, зола), твердих і рідких радіоактивних відходів;
- зміни ландшафту при спорудженні різних електроенергетичних об'єктів, у тому числі вирубка лісів, вилучення із сільськогосподарського обігу орних земель, луків;
- вилучення територій (під будівлі, ставки-охолоджувачі, канали, дороги тощо).

Фактори екологічного впливу електроенергетичних об'єктів розподілено на фактори безпосереднього впливу (прямої дії), що пов'язані з функціонуванням об'єктів та електроенергетичної системи в цілому, та фактори опосередкованого впливу, які обумовлені створенням умов для функціонування цих об'єктів (наприклад, вплив на довкілля при видобуванні та транспортуванні палива, що поставляється на ТЕС, теплоелектроцентралей (ТЕЦ) та АЕС, при виготовленні електроенергетичного обладнання, утилізації відходів).

Фактори як безпосереднього, так і опосередкованого екологічного впливу, в свою чергу, розподіляються на загальні, тобто властиві всім об'єктам електроенергетики (наприклад, відчуження та механічні порушення земельних ресурсів), групові, характерні для типових груп об'єктів електроенергетики (наприклад, теплове та хімічне забруднення води при роботі ТЕС та АЕС, акустичний вплив при роботі обладнання), а також специфічні, властиві певним електроенергетичним об'єктам (наприклад, викиди забруднюючих речовин та парникових газів, утворення золівідвалів та шламонакопичувачів для ТЕС на органічному паливі, утворення твердих, рідких та газоподібних радіоактивних відходів для АЕС).

За даними Головного управління статистики у Кіровоградській області від підприємств, які здійснюють постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря

у 2016 році склали 174,044 т, що складає 1,47 % від загального обсягу викидів в атмосферу від стаціонарних джерел.

12.2 Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики

Зростання тарифів на газопостачання, електроенергію й віялові відключення створюють умови для переходу як населення, так і приватних підприємств на використання альтернативних джерел енергії та інвестування у власну енергонезалежність.

Розвиток відновлюваної енергетики сприяє підвищенню енергоефективності та енергозбереження, є стратегічною лінією розвитку економіки і соціальної сфери.

07 листопада 2016 року головою обласної державної адміністрації затверджена Дорожня карта з розвитку альтернативної енергетики у Кіровоградській області, розроблена департаментом інфраструктури та промисловості обласної державної адміністрації спільно з Центральноукраїнським (Кіровоградським) національним технічним університетом.

Протягом останніх п'яти років в області побудовано більше 10 сонячних електростанцій у Долинському, Новоукраїнському, Олександрівському районах та у м. Знам'янці.

У найближчі роки планується побудувати ще 8 таких електростанцій.

На сьогодні в області потенціал вітру не використовується.

В області функціонує 10 міні-ГЕС на території Гайворонського, Голованівського та Новоархангельського районів.

Діючі малі ГЕС

Таблиця 12.2.1

№ з/п	Назва ГЕС та її належність (власник/користувач)	Адреса місця розташування (адміністративний район, населений пункт)	Річка на якій побудовано гідровузол	Потужність, кВт	Діюча/ не діюча
1	2	3	4	5	6
1.	Гайворонська ГЕС ТОВ "Гідроенергоінвест"	м. Гайворон	Південний Буг	5700	Діюча
2.	Новоархангельська ГЕС ТОВ "Гідроенергоінвест"	смт Новоархангельск	Синюха	1360	Діюча
3.	Тернівська ГЕС ТОВ "Гідроенергоінвест"	с. Тернівка, Новоархангельський район	Синюха	1750	Діюча
4.	Червонохутірська ГЕС ТОВ "Гідроенергоінвест"	с. Синюха, Вільшанський район	Синюха	3200	Діюча
5.	Березівська ГЕС ТОВ "Гідроенергоінвест"	с. Березівка, Гайворонський район	Південний Буг	1300	Відновлена у 2011 році
7.	Міні-ГЕС Перегонівська ТОВ "Гідроенергоінвест"	с. Перегонівка, Голованівський район	Ятрань	149	Відновлена у 2015 році

1	2	3	4	5	6
8.	Міні-ГЕС "Лебединська" ТОВ "АВКУБЕ"	с. Лебединка Голованівський район	Ятрань	113,5	Відновлена у 2015 році
9.	Міні-ГЕС Полонисте, ТОВ "Гідроенергоінвест"	с. Полонисте Голованівський район	Ятрань	152	Відновлена у 2015 році
10.	Міні-ГЕС Давидівка ТОВ "Гідроенергоінвест"	с. Давидівка Голованівський район	Ятрань	163	Відновлена у 2016 році

Найближчим часом планується побудувати ще 4 міні-ГЕС у Долинському, Кіровоградському, Олександрійському та Петрівському районах.

13. ТРАНСПОРТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

13.1 Структура та обсяги транспортних перевезень

Таблиця 13.1.1.1

Вид транспорту	Рік	Перевезено вантажів		Вантажооборот		Перевезено пасажирів		Пасажирооборот	
		млн. т	%	млн.т.км.	%	млн.	%	млн. пас. км.	%
Залізничний	2012	7,8	20,3	27926,3	96,2	4,9	-	-	-
	2013	7,7	98,5	26529,1	95,0	5,1	-	-	-
	2014	6,4	82,6	27238,9	102,7	5,0	-	1,5	-
	2015	6,5	102,8	28892,3	106,1	-	-	-	-
	2016	7,7	117,6	24363,8	84,3	4,8	99,4	1620,0	105,3
Автомобільний	2012	30,7 ¹	79,7 ¹	1089,1 ¹	3,8 ¹	86,0 ²	90,6 ²	1268,2 ²	97,1 ²
	2013	3,4 ¹	76,5 ¹	670,9 ¹	105,3 ¹	67,0 ²	77,9 ²	1051,2 ²	82,7 ²
	2014	3,9 ¹	115,5 ¹	687,8 ¹	102,5 ¹	48,0 ²	71,2 ²	883,3 ²	84,0 ²
	2015	4,1 ¹	105,8 ¹	720,9 ¹	104,2 ¹	48,5 ²	101,8 ²	853,1 ²	96,6 ²
	2016	4,3	103,8	797,4	109,2	46,9	96,8	826,4	96,9
Авіаційний	2012	0,0	0,0	1,1	0,0	0,0	0,1	16,0	1,3
	2013	0,0	0,0	1,1	96,2	0,0	0,1	25,3	158,1
	2014	0,0	0,0	1,6	149,9	0,0	0,1	41,8	165,2
	2015	- ³	99,2	- ³	92,6	- ³	84,6	- ³	77,5
	2016	- ³	104,8	- ³	140,5	- ³	131,5	- ³	124,1
Міський електротранспорт	2012	-	-	-	-	4,0	4,2	21,3	1,6
	2013	-	-	-	-	4,5	112,9	24,1	112,9
	2014	-	-	-	-	5,3	116,6	28,1	116,6
	2015	-	-	-	-	9,5	178,8	50,2	178,8
	2016	-	-	-	-	- ³	71,0	- ³	71,0
Всього	2012	38,5	100,0	29016,5	100,0	94,9	100,0	1305,5	100,0
	2013	11,1	90,6	27201,1	95,2	71,5	79,5	1100,6	84,1
	2014	10,2	92,6	27928,3	102,7	53,0	74,2	947,0	86,0
	2015	10,6	103,9	29604,0	106	58,0	109,5	- ³	98,2
	2016	- ³	112,7	- ³	85,0	58,5	93,1	2522,3	101,9

¹З урахуванням вантажних перевезень виконаних фізичними особами-підприємцями та для власних потреб

² З урахуванням пасажирських перевезень виконаних фізичними особами-підприємцями

³Інформація конфіденційна відповідно до Закону України "Про державну статистику"

13.2 Вплив транспорту на довкілля

Однією із найбільш масштабних галузей діяльності людини у сучасному світі є сфера транспорту.

Існують такі види транспорту: автомобільний, залізничний, повітряний, водний (річковий і морський), а також рейковий і безрейковий наземний електротранспорт (трамваї і тролейбуси). Негативний вплив електротранспорту на оточуюче середовище чиниться за рахунок шуму і електромагнітних випромінювань, однак загалом забруднюючий ефект від діяльності даного виду транспорту є найменшим порівняно з іншими видами транспортних засобів.

Різними видами транспорту використовуються наступні види палива, а саме: автомобільний і авіаційний бензин, дизельне паливо, газові фракції, природний газ, а також суміші різних видів палива. За конструкцією двигунів розрізняють карбюраторні, дизельні та реактивні силові установки, які мають

різні конструкції та в тій чи іншій мірі чинять забруднюючий вплив на навколишнє середовище.

Негативний вплив транспортних засобів на довкілля пов'язаний насамперед із викидами в атмосферу токсикантів з відпрацьованими газами транспортних двигунів, а також дещо меншою мірою – із забрудненням поверхневих водних об'єктів, утворенням твердих відходів та несприятливим впливом транспортних шумів і вібрацій.

Найбільшим забруднювачем навколишнього середовища в транспортній галузі є автомобільний транспорт та інфраструктура автотранспортного комплексу: шкідливі викиди в атмосферу від автомобілів за обсягами багатократно перевищують відповідний сукупний показник від усіх інших видів транспорту.

Основні причини забруднення атмосферного повітря через автомобільний транспорт є застарілість конструкції двигунів, використовуване паливо (бензин, а не газ чи інші менш токсичні речовини) та погана організація руху, особливо в містах, на перехрестях.

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від окремих видів автотранспорту підприємств області наведено у таблиці 13.2.1.

Автотранспорт є джерелом викидів забруднюючих речовин, що значно погіршує умови розсіювання, створює їх високі концентрації в районах автомагістралей і прилеглих до них житлових забудов, де, як правило, проживає і працює значна частина населення.

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від окремих видів автотранспорту підприємств області(тис.т.)

Таблиця 13.2.1

Роки	Вантажні автомобілі	Пасажирські автобуси	Пасажирські легкові автомобілі	Спеціальні легкові автомобілі	Спеціальні нелегкові автомобілі
2010	6,3	1,6	2,9	0,6	1,2
2011	7,1	1,7	3,1	0,6	1,2
2012	6,9	1,6	3,3	0,6	1,1
2013	6,7	1,5	3,4	0,5	9,2
2014	6,3	1,4	3,1	0,5	8,6
2015	5,8	1,4	2,7	0,3	0,87
2016	*	*	*	*	*

* - дана інформація не передбачена Планом державних статистичних спостережень (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України 16 березня 2017 року № 175-р).

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря пересувними джерелами забруднення від використання окремих видів палива

Таблиця 13.2.2

Роки	Обсяги викидів, тис.т.	У тому числі від використання			Частка викидів забруднюючих речовин від використання бензину у загальних обсягів викидів, %
		бензину	газойлів (дизельного палива)	зрідженого та стисненого газу	
2011	58,7	36,5	14,3	7,9	62,2
2012	57,0	34,9	14,6	7,5	61,2
2013	58,0	34,7	15,3	8,0	59,8
2014	52,2	29,2	14,7	8,2	55,9
2015	47,49	23,2	6,4	8,1	58,9
2016	*	*	*	*	*

* - дана інформація не передбачена Планом державних статистичних спостережень (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України 16 березня 2017 року № 175-р).

13.3 Заходи щодо зменшення впливу транспорту на довкілля

Автомобільний транспорт – галузь транспорту, яка забезпечує задоволення потреб населення та суспільного виробництва у перевезеннях пасажирів та вантажів автомобільними транспортними засобами.

Автотранспорт є вагомим джерелом забруднення навколишнього середовища. Найбільше забруднення атмосферного повітря надходить від енергетичних установок, що працюють на вуглеводному паливі (бензин, дизельне паливо, мазут, вугілля природний газ і інші). Кількість забруднення визначається обсягом палива, що спалюється і організацією процесу згорання.

Основними джерелами забруднення атмосфери є транспортні засоби з двигунами внутрішнього згорання. Частка забруднення атмосфери від газотурбінних рухових установок і ракетних двигунів поки незначна, оскільки їхнє застосування в містах і промислових центрах обмежено.

Система заходів охорони довкілля від забруднення транспортом завдяки багатоплановості його негативних впливів, цілому спектру газоподібних, твердих та рідких відходів, які утворюються в процесі його експлуатації, фізичних та електромагнітних впливів, є складовою та багатогранною. В заходах попередження негативного впливу транспорту на навколишнє середовище можна виділити такі основні напрями, які дозволяють найбільш суттєво знизити небезпеку забруднення довкілля:

1. Розроблення системи заходів щодо мінімізації негативного впливу від спалювання палива. Найбільшою мірою слід застосовувати до автомобільного транспорту, як до найбільшого забруднило довкілля.

2. Утилізація найбільш небезпечних відходів від автомобільного транспорту.

Зниження токсичності відпрацьованих газів дозволяє виділити такі основні напрями:

- впровадження нових конструкцій двигунів (адіабатних дизелів, двигунів Стірлінга і Ванкеля), використання нових типів силового устаткування;

- заміна конструкції, робочих процесів, технології виробництва автомобілів з метою зниження токсичності відпрацьованих газів;
- застосування пристроїв очищення або нейтралізації відпрацьованих газів (для автомобілів з бензиновими двигунами – ефективних каталітичних нейтралізаторів потрійної дії, які окислюють вуглець та вуглеводні і відновлюють оксиди азоту), для автомобілів з дизельними двигунами – фільтри, які очищають відпрацьовані гази від сажі);
- законодавче обмеження викиду шкідливих речовин автомобілів, нових та тих, що експлуатуються, а також проведення податкової політики, що стимулює зниження викиду шкідливих речовин;
- розроблення нормативів, процедур контролю, а також технологій, що забезпечують підтримання технічного стану автомобілів на рівні, який гарантує викид шкідливих речовин, не вищий за нормативний;
- вдосконалення процесів керування автомобілем і транспортними потоками, поліпшення дорожніх умов, а також вдосконалення технологічних схем перевезення вантажів;
- зниження міського шуму, в першу чергу за рахунок зменшення шумності транспортних засобів, збільшення відстані між джерелом шуму та об'єктом впливу. Використання спеціальних шумозахисних смуг озеленення, різних прийомів планування і раціонального розміщення мікрорайонів. Ефективним засобом зниження транспортного шуму є прокладання доріг у виїмці – зниження рівня шуму може досягти до 15 дБ.

Зменшення забруднення довкілля шляхом раціональної експлуатації автомобілів включає багато складових. До основних з них відносяться:

- підтримка автомобілів в технічно справному стані за оптимальних регулювань їх систем та агрегатів;
- оптимальне управління автомобілем в експлуатаційних умовах;
- оптимізація дорожніх умов руху автомобілів;
- раціональне використання автомобілів під час виконання транспортних робіт.

Кількість шкідливих викидів автомобілів значною мірою залежить від технічного стану його агрегатів, механізмів і систем. В першу чергу це стосується двигуна автомобіля.

Тому в процесі технічного обслуговування та огляду необхідно приділяти особливу увагу забезпеченню оптимальних регулювань та своєчасному виявленню та усуненню несправностей систем автомобільного двигуна. Першочергово це стосується тих систем, які потрібно періодично перевіряти і регулювати в режимах, що широко використовується в експлуатаційних умовах і легко імітуються без спеціального обладнання в умовах підприємств.

Основні задачі удосконалення бензинових двигунів – це поліпшення паливної економічності і зменшення токсичності. На сьогодні вирішення цих задач полягає, переважно, у досягненні стійкого горіння збіднених паливно-повітряних сумішей в усіх експлуатаційних режимах роботи двигуна та забезпеченні більш гнучкого управління робочим процесом. Для зменшення

викидів шкідливих речовин останнього часу розроблено та доведено до серійного виробництва двигуни внутрішнього згорання, які працюють на бідних сумішах (відношення повітря/паливо приблизно 20/1), що дозволяє збільшити ступінь стискання до 13. Таки двигуни мають хорошу паливну економічність, на 20 % кращу, ніж у звичайних двигунів внутрішнього згорання.

З огляду на виняткову актуальність охорони атмосферного повітря від відпрацьованих автомобілями газів, їхнього впливу на людей першочерговою проблемою є створення екологічно “чистих” видів транспорту. В даний час ведеться пошук більш “чистого” палива, ніж бензин. У якості його заміників розглядається екологічно чисте газове паливо, метиловий спирт (метанол), малотоксичний аміак, ідеальне паливо – водень.

Довгий час створювалося враження, що застосування дизельних двигунів сприяє екологічній чистоті. Однак, незважаючи на те, що дизельні двигуни більш економічні, таких речовин, як CO, NO_x вони викидають не менше, ніж бензинові. Вони істотно більше викидають сажі (очищення від якої дотепер не має кардинальних рішень), діоксину сірки. У сполученні зі створюваним шумом дизельні двигуни не є більш екологічними в порівнянні з бензиновими. Що стосується водневого двигуна, то він є екологічно чистим, тому що при згоранні вуглеводноповітряної суміші утворюється водяна пара і виключається утворення яких-небудь токсичних речовин, крім азоту, емісія яких також може бути доведена до незначного рівня.

Водень як основне паливо – далека перспектива, пов’язана з переходом автотранспорту на принципово нову енергетичну базу. Більш реальне застосування водневих добавок, що дозволяють поліпшити економічні і токсичні показники автомобільних двигунів.

У порівнянні з воднем, розглядаються поки як перспективний вид газового моторного палива (тому що не розроблені промислові способи його виробництва в достатній для масового застосування кількості) вуглеводні гази – природний і нафтовий є найбільш прийнятими для автотранспорту альтернативними видами палива, що можуть покрити зростаючий дефіцит рідкого моторного палива. Испити двигунів на зрідженому газі показують, що в порівнянні з використанням бензину, в них міститься в 2-4 рази менше CO, в 1,4-1,8 рази менше NO_x.

З погляду екологічної чистоти найбільш перспективним є електромобіль. На даний час створені пробні моделі автомобілів, що працюють на енергії електричних акумуляторів у межах міста, а за його межами перехід на роботу на звичайних карбюраторних двигунах. Ідуть роботи по створенню ідеального виду транспорту – автомобіля на сонячних батареях.

Загальний екологічний стан у містах визначається також правильною організацією руху автотранспорту. Найбільший викид уразливих речовин відбувається при гальмуванні, розгоні, додатковому маневруванні. Тому створення дорожніх “розвлоків”, швидкісних магістралей з мережею підземних переходів, правильна установка світлофорів, регулювання руху транспорту за

принципом “зеленої хвилі” багато в чому скорочує надходження в атмосферу шкідливих речовин і сприяє збереженню транспорту.

14. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

14.1 Регіональна екологічна політика

Основною метою національної екологічної політики є забезпечення конституційного права громадян на безпечне навколишнє природне середовище. Тому інтеграція екологічної політики в усі напрями діяльності має стати обов’язковою умовою переходу до екологічно збалансованого розвитку держави, коли розвиток країни та регіонів, структура економічного зростання, матеріального виробництва та споживання, а також інших видів діяльності суспільства функціонує в межах здатності природних екосистем відновлюватися, поглинати забруднення та підтримувати життєдіяльність теперішнього і майбутніх поколінь.

Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року (далі Стратегія), затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385, для Кіровоградської області визначено, що у 2016 році індикатор "Питома вага утилізованих відходів у загальному обсязі утворення (%)" по області повинен становити 71,9%, у 2020 році – 85,4%.

Згідно із даними головного управління статистики у Кіровоградській області частка утилізованих, оброблених (перероблених) відходів у загальному обсязі утворених відходів у 2013 році становила 47,0%, у 2014 році – 28,5%, у 2015 році – 25,76%, у 2016 році - 11,4%.

Так протягом 2015 року в області утворилося 33,3 млн. тонн відходів, із яких 30,36 млн. тонн або 91,05% складають відходи, утворені у результаті господарської діяльності ПрАТ "Центральний гірничо-збагачувальний комбінат" (далі – ПрАТ "ЦГЗК"), що здійснюється на території Петрівського району Кіровоградської області.

У 2016 році із 34,4 млн. тонн утворених в цілому по області відходів, 31,3 млн. т (або 91,%) складають відходи ПрАТ "ЦГЗК".

Таким чином, із року в рік понад 90% у структурі утворюваних в області відходів складають відходи виробничої діяльності зазначеного підприємства.

Враховуючи динаміку до зменшення частки утилізованих (перероблених) відходів у розрізі ПрАТ "ЦГЗК", встановилась тенденція до зменшення зазначеної частки загалом по області.

Так, у 2014 році із 36,5 млн.т. утворених у результаті господарської діяльності ПрАТ "ЦГЗК" відходів перероблено та/або утилізовано близько 10 млн. тонн (або 27,5%), у 2015 році - із 30,36 млн.тонн утворених відходів перероблено та/або утилізовано близько 10 млн.тонн (або 33%), у 2016 році – із 31,3 млн.тонн утворених відходів перероблено та/або утилізовано близько 2,1 млн.тонн (або 7%).

Таким чином, досягнення визначених Стратегією розвитку області показників можливе лише у разі радикального покращення відповідного показника у структурі утворюваних ПрАТ "ЦГЗК" промислових відходів.

Слід зазначити, що відповідно до інформації, наданої даним підприємством, частка утилізованих відходів на період до 2020 року включно планується на мінімально низькому рівні, що практично унеможливорює перспективу досягнення визначених Стратегією розвитку області показників.

Даною Стратегією розвитку визначено поступове збільшення площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду області у 2020 році до 174,6 тис.га, тобто доведення питомої ваги площі природно-заповідного фонду до площі адміністративно - територіальної одиниці до 7,1 %.

З метою досягнення цих показників рішенням обласної ради від 18 листопада 2016 року № 164 було створено ландшафтний заказник місцевого значення "Балка "Очеретяна", який знаходиться в межах земель запасу Новогригорівської Другої сільської ради Долинського району, загальною площею 53,9196 га.

Станом на 01 січня 2017 року в області налічується 222 природно-заповідні території та об'єкти, загальною площею 100402,2 га, з них 26 територій та об'єктів, площею 5909,8 га, мають статус загальнодержавного значення, решта (196 територій та об'єктів), площею 94492,36 га, - місцевого значення, показник заповідності від загальної площі області становить 4,1 %. Тобто значення індикатора "Питома вага площі природно-заповідного фонду до площі адміністративно-територіальної одиниці" протягом 2016 року не змінилося.

Регіональна екологічна політика в області здійснюється також шляхом реалізації заходів "Комплексної програми охорони навколишнього природного середовища в Кіровоградській області на 2016-2020 роки", затвердженої рішенням Кіровоградської обласної ради від 25 березня 2016 року № 44 та відповідними місцевими програмами охорони навколишнього природного середовища.

14.2 Удосконалення системи управління нормативно-правового регулювання охорони довкілля та екологічної безпеки

Екологічна політика - це сукупність заходів держави, спрямованих на збереження безпечного навколишнього середовища, захист життя і здоров'я населення від негативного впливу забруднення, досягнення гармонії у взаємодії суспільства і природи, охорону і раціональне використання природних ресурсів.

Одним з головних завдань екологічної політики є гармонізація відносин у системі "природа – суспільство". У зв'язку з цим набуває актуальності розвиток екологічного управління, що буде забезпечувати гармонійний розвиток виробничого та природного потенціалу, буде давати змогу узгоджувати мету господарювання з метою саморегуляції природних екосистем.

Згідно з екологічним правом, екологічне управління спрямоване на “суспільні відносини, у яких реалізується діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських об’єднань, спрямована на забезпечення ефективного використання природних ресурсів, охорони довкілля, екологічної безпеки юридичними і фізичними особами”.

Мета державного екологічного управління полягає у запобіганні виснаженню природного потенціалу, недопущенні перевищення несучої ємності біосфери, а також екологізації функціонування всіх сфер життєзабезпечення, досягненні й підтримці необхідної якості життя населення, належного стану довкілля, гармонізації взаємовідносин суспільства та природи. Урахування несучої ємності біосфери і недопущення її перевищення в умовах сучасного соціально-економічного розвитку отримало офіційне визнання як ключового принципу екологічної політики на національному й міжнародному рівнях.

Охорона довкілля є однією з актуальних проблем сучасності. Згідно зі ст. 16 Конституції України, держава бере на себе обов’язок забезпечення екологічної безпеки і підтримки екологічної рівноваги, збереження генофонду українського народу і т.п.

До функцій департаменту екології та природних ресурсів Кіровоградської обласної державної адміністрації належить вирішення таких питань, як регулювання використання природних ресурсів місцевого значення, визначення нормативів забруднення природного середовища; впровадження економічного механізму природокористування, проведення моніторингу та обліку об’єктів природокористування і забруднення довкілля, проведення державної екологічної експертизи, здійснення контролю за дотримання природоохоронного законодавства, розроблення програм впровадження природоохоронних заходів, визначення та реалізація інвестиційної політики, інформування населення та зацікавлених підприємств, установ та організацій з екологічних питань.

Департамент екології та природних ресурсів Кіровоградської обласної державної адміністрації відповідно до Положення забезпечує реалізацію державної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання та відтворення природних ресурсів, здійснює нормативно-правове регулювання, комплексне управління та екологічний контроль щодо охорони, використання та відтворення.

14.3 Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства

Державний контроль за охороною навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів на Кіровоградщині здійснює Державна екологічна інспекція у Кіровоградській області (далі – Держекоінспекція).

З метою поліпшення екологічного стану та посилення державного контролю за дотриманням вимог чинного природоохоронного законодавства на території області протягом 2016 року Держекоінспекцією проведено

2084 перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства на 770 об'єктах області, за результатами яких було складено 1727 протоколів про адміністративні правопорушення, 70 - передано до розгляду в судові органи.

За порушення вимог природоохоронного законодавства до адміністративної відповідальності притягнуто 1678 посадових осіб та громадян, в тому числі 40 осіб за адмінматеріалами громадських інспекторів з охорони довкілля Кіровоградської області. Загальна сума накладених штрафів становить 445,332 тис. грн., сума стягнутих штрафів складає 449.854 тис грн.

Протягом 2016 року на розгляд правоохоронних органів передано 7 матеріалів та відкрито 7 кримінальних проваджень. Разом з тим було пред'явлено 165 позовів та претензій на загальну суму 2181,05 тис. грн., стягнуто та відшкодовано державі 1229,388 тис. грн. за попередньо виставлені 134 претензії та позови.

За результатами здійснення перевірок до судових органів подано 6 позовів про застосування заходів реагування у сфері державного контролю щодо зупинення виконання робіт по експлуатації стаціонарних джерел викидів у атмосферне повітря.

Контроль за охороною і використанням вод та відтворенням водних ресурсів в тому числі по підземним водах

Відповідно до Закону України № 71-VIII “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України (щодо податкової реформи)” та Закону України від 28 грудня 2014 року № 76-VIII “Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України”, що перевірки підприємств, установ та організацій, фізичних осіб – підприємців контролюючими органами (крім Державної фіскальної служби України) здійснюються протягом січня – червня 2015 року виключно з дозволу Кабінету Міністрів України або за заявкою суб'єкта господарювання, щодо його перевірки.

Протягом 2016 року було проведено 353 перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства по водних ресурсах (поверхневі та підземні води), а саме: 124 перевірка дотримання вимог природоохоронного законодавства по водних ресурсах (поверхневі води) та 226 перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства по водних ресурсах (підземні води).

Протягом 2016 року складено 221 протокол, за порушення вимог водоохоронного законодавства до адміністративної відповідальності притягнуто 212 осіб на загальну суму штрафів 27,251 тис. грн., стягнуто на користь держави 27,812 тис. грн.

Основні статті Кодексу України про адміністративні правопорушення які застосовувались при виявленні правопорушень під час проведення перевірок:

ст. 48 –80 постанов про адміністративні правопорушення (порушення права державної власності на води);

ст. 59 - 7 постанови про адміністративні правопорушення (порушення права державної власності на води);

ч. 1 ст. 59 - 7 постанови про адміністративні правопорушення (порушення права державної власності на води);

ст. 60 – 104 постанов про адміністративні правопорушення (порушення первинного обліку вод що забираються та скидаються).

ч.2 ст. 61 - 2 постанова про адміністративні правопорушення (порушення правил експлуатації водогосподарських споруд);

ст. 188-5 - 16 постанов про адміністративні правопорушення (невиконання припису);

Протягом 2016 року сектором інструментально-лабораторного контролю у сфері державного контролю здійснювались перевірки підприємств за дотриманням вимог природоохоронного законодавства. У результаті проведеної роботи відібрано: 63 проби поверхневих та зворотних вод, проведено 984 вимірювання, перевірено 18 підприємств-водокористувачів.

Протягом січня-грудня 2016 року пред'явлено 75 претензій на загальну суму 1214,8 тис. грн.

Контроль за охороною атмосферного повітря

Відповідно до Закону України № 71-VIII “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України (щодо податкової реформи)” та Закону України від 28 грудня 2014 року № 76-VIII “Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України”, що перевірки підприємств, установ та організацій, фізичних осіб - підприємців контролюючими органами (крім Державної фіскальної служби України) здійснюються протягом січня – червня 2015 року виключно з дозволу Кабінету Міністрів України або за заявкою суб'єкта господарювання щодо його перевірки.

Протягом січня-грудня 2016 року проведено 417 перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства в частині охорони атмосферного повітря, за результатами яких складено 249 протоколів за порушення вимог природоохоронного законодавства, до адміністративної відповідальності притягнуто 241 особу, загальна сума штрафів склала 38,556 тис.грн., стягнуто 39,525 тис.грн. з урахуванням попереднього періоду.

Основні статті Кодексу України про адміністративні правопорушення які застосовувались при виявленні правопорушень під час проведення перевірок:

ст. 78–117 постанови (порушення порядку здійснення викиду забруднюючих речовин в атмосферне повітря);

ст. 79 ч.2 –96 постанови (порушення правил експлуатації устаткування для очищення і контролю викидів)

ст. 80 – 3 постанови (випуск в експлуатацію пересувних транспортних засобів у яких вміст забруднюючих речовин у відпрацьованих газах становить перевищують встановлений норматив)

ст. 91-4 - 1 постанови (ненадання інформації екологічного характеру)

ст. 188-5 - 24 постанови про адміністративні правопорушення (порушення права державної власності на води);

Протягом 2016 року сектором інструментально-лабораторного контролю в сфері державного контролю здійснювались перевірки підприємств за дотриманням вимог природоохоронного законодавства. 264 об'єднаних проб викидів забруднюючих речовин в атмосферу, виконано 2046 визначень, контроль проведено на 24 підприємствах області.

Розраховано та пред'явлено 19 претензій на загальну суму 187,55 тис. грн. За результатами здійснення перевірок до судових органів подано 6 позовів про застосування заходів реагування у сфері державного контролю щодо зупинення виконання робіт по експлуатації стаціонарних джерел викидів у атмосферне повітря.

Контроль за охороною і використанням земель

Протягом січня-грудня 2016 року у сфері охорони і використання земель здійснено 479 перевірок дотримання вимог земельного законодавства із них 116 на землях водного фонду. За виявлені порушення до адміністративної відповідальності притягнуто 98 осіб, сума накладених штрафів склала 49,470 тис. грн., з яких сплачено 51,170 тис. грн.;

За ст. 47 КУпАП “Порушення права державної власності на надра”, притягнуто до адмінвідповідальності 1 особу, накладено штрафів на суму 0,510 тис. грн;

За ст. 52 КУпАП ”Псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель”, притягнуто до адмінвідповідальності 39 осіб, накладено штрафів на суму 30,260 тис. грн;

За ст. 53 КУпАП “Порушення правил використання земель” притягнуто до адмінвідповідальності 34 особи, накладено штрафів на суму 9,010 тис. грн;

За ст. 53-3 КУпАП “Зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок без спеціального дозволу”, притягнуто до адмінвідповідальності 1 особу, накладено штрафів на суму 0,34 тис. грн;

За ст. 188-5 КУпАП (невиконання законних розпоряджень та приписів) притягнуто до адмінвідповідальності 22 посадові особи, накладено штрафів на суму 6,350 тис. грн;

Протягом звітнього періоду розраховано та пред'явлено 10 претензій на загальну суму 199,967 тис. грн.

Контроль у сфері поводження з відходами

Протягом січня-грудня 2016 року проведено 640 перевірок у сфері поводження з відходами: із них 593 планово, 46 позапланово.

За порушення вимог Закону України “Про відходи” до адміністративної відповідальності притягнуто 662 особи на загальну суму штрафів 263,449 тис. грн, з яких стягнуто 268,243 тис. грн.

За ст. 82 КУпАП “Порушення вимог щодо поводження з відходами під час їх збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, знешкодження, видалення або захоронення” притягнуто до адмінвідповідальності 246 осіб;

За ст. 82 – 1 КУпАП “Порушення правил ведення первинного обліку та здійснення контролю за операціями поводження з відходами або неподання чи подання звітності щодо утворення, використання, знешкодження та видалення відходів” притягнуто до адмінвідповідальності 186 посадових осіб;

За ст. 82 - 4 КУпАП “Змішування чи захоронення відходів, для утилізації яких в Україні існує відповідна технологія, без спеціального дозволу” до адміністративної відповідальності притягнуто 66 посадових осіб;

За ст. 82-5 КУпАП “Порушення правил передачі відходів” до адміністративної відповідальності притягнуто 12 посадових осіб;

За ст. 82-6 “Порушення встановлених правил і режиму експлуатації установок і виробництв з оброблення та утилізації відходів” до адміністративної відповідальності притягнуто 34 посадові особи;

За ст. 83 “Порушення правил застосування, зберігання, транспортування, знешкодження, ліквідації та захоронення пестицидів і агрохімікатів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів” до адміністративної відповідальності притягнуто 80 осіб;

За ст. 91-4 ”Відмова від надання чи несвоєчасне надання за запитами повної та достовірної екологічної інформації, передбаченої законодавством” до адміністративної відповідальності притягнуто 10 осіб;

За ст. 188 – 5 (невиконання законних розпоряджень та приписів) притягнуто до адмінвідповідальності 24 посадові особи;

Рішення про тимчасову заборону господарської діяльності, пов’язаної з утворенням (розміщенням) відходів, не виносились.

Протягом січня-грудня 2016 року фахівцями екологічної інспекції проведено 86 планових перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування у сфері поводження з відходами на території Знам’янського, Добровеличківського, Долинського, Вільшанського, Новоукраїнського, Гайворонського, Голованівського, Новоархангельського, Новгородківського, Новомиргородського, Маловисківського, Олександрівського, Петрівського, Олександрійського, Світловодського, Благовіщенського та Устинівського районів області.

Основними порушеннями при перевірках спеціально відведених місць видалення відходів є:

- порушення правил складування відходів;
- порушення правил ведення первинного обліку та здійснення контролю за операціями поводження з відходами або неподання чи подання звітності щодо утворення, використання, знешкодження та видалення відходів;
- порушення правил експлуатації сміттєзвалищ;
- влаштування несанкціонованих сміттєзвалищ.

Основні показники роботи Держекоінспекції щодо додержання вимог природоохоронного законодавства наведені в таблиці 14.3.1

Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства

Таблиця 14.3.1

№ з/п	Назва заходу	Одиниця виміру	Роки		
			2014	2015	2016
1	2	3	4	5	6
1	Кількість перевірених об'єктів контролю	од.	1000	268	770
2	Складено актів перевірок	од.	1050	268	770
3	Кількість складених протоколів про адміністративне правопорушення	од.	2025	1115	1727
4	Притягнуто до адміністративної відповідальності	осіб/грн.	1938/ 413066	1010/ 174692	1678/ 445332
5	Стягнуто адміністративних штрафів	осіб/грн.	1938/ 408357	1010/ 171025	1678/ 449854
6	Пред'явлено претензійно-позовних матеріалів	осіб/грн.	186/ 2359074	91/ 7020561	165/ 2181,05
7	Стягнуто претензійно-позовних матеріалів	осіб/грн.	164/ 135832	79/ 820215	134/ 1229,398
8	Кількість випадків тимчасового призупинення виробничої діяльності	од.	6	-	2
9	Кількість об'єктів, на яких виявлено перевищення встановлених екологічних нормативів, дозволів або дозволів	од.	32	8	2
9.1	на спеціальне водокористування	од.	32	-	-
	у тому числі на скиди у водні об'єкти	од.	21	4	-
9.2	на викиди в атмосферне повітря	од.	4	4	-
9.3	на утворення та розміщення відходів	од.	-	-	-
10	Внесено подань про припинення дії виданих дозволів	од.	-	-	-
11	Кількість матеріалів перевірок, переданих до правоохоронних органів щодо прийняття рішення про внесення до єдиного реєстру кримінальних впроваджень	од.	13	4	7

14.4 Виконання цільових екологічних програм

У 2016 році розроблена та затверджена рішенням Кіровоградської обласної ради нова редакція Комплексної програми охорони навколишнього природного середовища в Кіровоградській області на 2016-2020 роки, якою

передбачено виконання природоохоронних заходів для вирішення пріоритетних завдань охорони довкілля області та раціонального використання природних ресурсів по різних напрямках.

Передбачений обсяг витрат на проведення природоохоронних заходів програми на 2016 рік склав 75034,167 тис. грн., фактично на реалізацію заходів програми спрямовано кошти у сумі 7312,318 тис. грн., що становить 10%, у кількісному вияві заходи виконані на 55 %.

Таблиця 14.4.1

№ з/п	Назва програми	Ким прийнята	№ та дата прийняття	Кількість використаних коштів, тис.грн.
1	2	3	4	5
1.	Комплексна програма охорони навколишнього природного середовища в Кіровоградській області на 2016-2020 роки	Кіровоградською обласною радою	Рішення № 44 від 25 березня 2016 року	7312,318

14.5 Моніторинг навколишнього природного середовища

В області впроваджується система моніторингу довкілля у відповідності до Положення про систему моніторингу довкілля Кіровоградської області, затвердженого розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 21 січня 2014 року № 11-р. З метою широкого інформування громадськості про стан довкілля, за результатами моніторингу навколишнього природного середовища в області, департаментом екології та природних ресурсів Кіровоградської обласної державної адміністрації розроблено та видано Екологічний паспорт, Регіональну доповідь про стан навколишнього природного середовища, щомісячні інформаційні довідки “Про стан довкілля в регіоні” й іншу друковану продукцію, з якою можливо ознайомитись на веб-сайті департаменту за адресою: <http://ekolog.kr-admin.gov.ua>.

Система спостережень за станом довкілля

Таблиця 14.5.1

№ з/п	Суб'єкти моніторингу довкілля	Кількість точок спостережень, од.							Грунти, тис. га
		Атмосферне повітря	Стаціонарні джерела викидів в атмосферне повітря	Поверхневі води	Джерела скидів зворотних вод у поверхневі води	Джерела скидів зворотних вод у морські води	Підземні води	Джерела скидів зворотних вод у глибокі підземні волоносні горизонти	
1	Головне управління держсанепідслужби у Кіровоградській області	-	3	1	44	-	236	-	204
2	Кіровоградська філія	-	-	-	-	-	-	-	243,10

	державної установи “Інститут охорони ґрунтів України”								
3	Кіровоградське обласне управління водних ресурсів	-	-	14	-	-	-	-	4,621
4	Департамент житлово- комунального господарства Кіровоградської обласної державної адміністрації	-	-	22	12	-	-	-	-
5	Кіровоградський центр з метеорології	5	-	4	-	-	-	-	-
6	Державна екологічна інспекція у Кіровоградській області	-	-	-	37	-	-	-	-

14.6 Державна екологічна експертиза

Здійснення державної екологічної експертизи відбувається відповідно до Законів України “Про екологічну експертизу”, “Про регулювання містобудівної діяльності”, постанови Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 року № 808 “Про перелік видів діяльності та об’єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку”.

На підставі статті 14 Закону України “Про екологічну експертизу” об’єктами державної екологічної експертизи є:

державні інвестиційні програми, проекти схем розвитку і розміщення продуктивних сил, розвитку окремих галузей економіки;

проекти генеральних планів населених пунктів, схем районного планування;

документація по перепрофілюванню, консервації та ліквідації діючих підприємств, окремих цехів, виробництв та інших промислових і господарських об’єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, в тому числі військового та оборонного призначення;

проекти законодавчих та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини в галузі забезпечення екологічної (в тому числі радіаційної) безпеки, охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів, діяльності, що може негативно впливати на стан навколишнього природного середовища;

документація по впровадженню нової техніки, технологій, матеріалів і речовин (у тому числі тих, що закуповуються за кордоном), які можуть створити потенційну загрозу навколишньому природному середовищу;

документація щодо генетично модифікованих організмів, що призначаються для використання у відкритій системі.

Відповідно до статті 13 Закону України “Про екологічну експертизу” здійснення державної екологічної експертизи є обов’язковим для видів діяльності та об’єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку. Перелік видів діяльності та об’єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 року № 808 “Про перелік видів діяльності та об’єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку”.

Основними завданнями екологічної експертизи є визначення ступеня екологічного ризику і безпеки запланованої чи здійснюваної діяльності; організація комплексної, науково обґрунтованої оцінки об’єктів екологічної експертизи; встановлення відповідності об’єктів експертизи вимогам екологічного законодавства; оцінка впливу діяльності об’єктів екологічної експертизи на стан навколишнього природного середовища, і якість природних ресурсів; оцінка ефективності, повноти, обґрунтованості та достатності заходів щодо охорони навколишнього природного середовища; підготовка об’єктивних, всебічно обґрунтованих висновків екологічної експертизи.

При розгляді матеріалів оцінки впливу на навколишнє середовище особлива увага приділяється питанням дотримання чинного законодавства, у т. ч. статті 15 Закону України “Про екологічну експертизу” встановленим нормативам та стандартам з точки зору екологічної припустимості щодо запланованої діяльності.

За 2016 рік надано один висновок державної екологічної експертизи.

14.7 Економічні засади природокористування

14.7.1 Економічні механізми природоохоронної діяльності

Базові інструменти економічного механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища, визначені у Законі України “Про охорону навколишнього природного середовища” (1991), діяли і у 2016 році.

Основними елементами економічного механізму природокористування та природоохоронної діяльності залишалися :

сплата екологічного податку;

система зборів за спеціальне використання природних ресурсів (мінеральних, водних, земельних, лісових, біологічних, тощо);

відшкодування збитків, заподіяних унаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища у результаті господарської діяльності;

фінансування природоохоронної діяльності;

впровадження та розробка державних та регіональних цільових програм охорони навколишнього природного середовища.

Одним із найважливіших еколого - економічних інструментів є сплата

екологічного податку, який є головним джерелом надходжень до фондів охорони навколишнього природного середовища (державного, обласного та місцевих).

Інформація про надходження коштів від сплати екологічного податку до спеціальних фондів місцевих бюджетів області наведена у таблиці 14.7.1.1.

Фактичні надходження коштів від сплати екологічного податку до фондів охорони навколишнього природного середовища місцевих бюджетів у 2016 році (за даними головного управління ДФС у Кіровоградській області)

Таблиця 14.7.1.1

Планові показники, тис.грн.	Фактичні обсяги, тис.грн.			
	Усього,	у тому числі за		
		Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення	Скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти	Розміщення відходів (крім розміщення окремих видів (класів) відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях (об'єктах) суб'єктів господарювання
1	2	3	4	5
35543,7	43828,6	6520,3	2098,2	35210,0

Слід зазначити, що згідно з чинним законодавством у 2016 році екологічний податок зараховувався до спеціального фонду місцевих бюджетів у таких пропорціях : 20% - до державного бюджету, 55% - до обласних бюджетів, 25% - до бюджетів міст обласного значення, міст районного значення, сільських, селищних бюджетів.

В цілому (враховуючи збитки, заподіяні унаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища у результаті господарської діяльності) до фондів охорони навколишнього природного середовища місцевих бюджетів області фактично надійшло 45 823,5 тис.грн., із них до обласного фонду охорони навколишнього природного середовища – 30 618,3 тис.грн., до міських, сільських селищних – 15205,2 тис.грн.

Динаміка фактичних надходжень коштів до фондів охорони навколишнього природного середовища місцевих бюджетів у 2011-2016 роках наведена у таблиці 14.7.1.2

Фактичні надходження коштів до фондів охорони навколишнього природного середовища місцевих бюджетів, 2010-2015 роки (за даними Департаменту фінансів облдержадміністрації)

Таблиця 14.7.1.2

Рік	Всього у місцеві фонди, тис.грн.	В тому числі:	
		обласний фонд, тис.грн.	Сільські, селищні, міські фонди, тис.грн.
2011	11816,6	4306,9	7509,7
2012	12567,7	3580,5	8987,2
2013	15722,5	4375,2	11347,3
2014	17329,7	4849,6	12480,1
2015	830,0	208,3	622,2
2016	45823,5	30618,3	15205,2

14.7.2 Стан фінансування природоохоронної галузі

Протягом 2016 року на охорону навколишнього природного середовища підприємствами, організаціями та установами області усіх форм власності (капітальні інвестиції та поточні витрати) фактично витрачено 132,3 млн.грн., що на 27,1 млн.грн. більше порівняно з 2015 роком. Із них 113,8 млн.грн. - поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища, пов'язані з експлуатацією та обслуговуванням засобів природоохоронного призначення (86 % від загального обсягу витрат на охорону навколишнього природного середовища), 18,5 млн.грн. – капітальні інвестиції в основний капітал, направлені на будівництво і реконструкцію природоохоронних об'єктів, придбання обладнання для реалізації заходів екологічного спрямування (14%).

Найбільша частка витрат на охорону навколишнього природного середовища (від загальних фактичних витрат) здійснюється підприємствами, діяльність яких пов'язана з очищенням зворотних вод – 72,6 % , поводження з відходами – 18,6 %, інші витрати – 8,8 %.

Протягом 2016 року підприємствами, організаціями, установами області фактично сплачено екологічного податку на суму 43,8 млн.грн.

У 2016 році кошти фондів охорони навколишнього природного середовища місцевих бюджетів області спрямовувалися на фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів, що відповідають основним напрямкам державної політики в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки області.

За даними Департаменту фінансів обласної державної адміністрації з місцевих екофондів усіх рівнів на виконання природоохоронних заходів фактично використано 31650,9 тис.грн. (враховуючи невикористаний залишок коштів за 2015 рік) (табл.15.7.2.1)

Фактичне використання коштів фондів охорони навколишнього природного середовища місцевих бюджетів, 2012-2016 роки

Таблиця 15.7.2.1

Рік	Всього місцеві фонди, тис.грн.	В тому числі:	
		обласний фонд, тис.грн.	Сільські, селищні, міські фонди, тис.грн.
2012	8861,8	2668,0	6193,8
2013	8639,6	4540,0	4099,6
2014	11289,3	5780,0	5509,3
2015	18719,6	5672,1	13047,5
2016	31650,9	22250,2	9400,7

Рішенням Кіровоградської обласної ради “Про обласний бюджет на 2016 рік” (із внесенням протягом року змін до нього) затверджені видатки обласного фонду охорони навколишнього природного середовища на загальну суму 27221,5 тис.грн., із яких фактично використано 22250,2 тис. грн.

У межах бюджетних асигнувань виконувалися три бюджетні програми.

За КТКВК 240601 “Охорона та раціональне використання природних ресурсів” використано кошти у сумі 16023,7 тис.грн.

За КТКВК 240604 “Інша діяльність у сфері охорони навколишнього природного середовища” використано кошти у сумі 6126,5 тис.грн.

За КТКВК 240605 “Збереження природно-заповідного фонду” використано кошти у сумі 100,0 тис.грн.

Окрім того, обласною державною адміністрацією залучено кошти з Державного бюджету України на загальну суму 46,1 млн.грн., із яких головними розпорядниками коштів фактично використано тільки 3,4 млн.грн. на реконструкцію каналізаційних очисних споруд в м.Світловодську Кіровоградської області.

Кошти місцевих (сільських, селищних, міських) фондів охорони навколишнього природного середовища використовувалися переважно на заходи з ліквідації стихійних і впорядкування існуючих сміттєзвалищ, поліпшення стану водних ресурсів та заходи з озеленення населених пунктів.

14.8 Технічне регулювання у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки та раціонального природокористування

Відповідно до статті 1 Закону України "Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності", технічне регулювання – це правове регулювання відносин у сфері визначення та виконання обов’язкових вимог до характеристик продукції або пов’язаних з ними процесів та методів виробництва, а також перевірки їх додержання шляхом оцінки відповідності та/або державного ринкового нагляду і контролю нехарчової продукції чи інших видів державного нагляду (контролю).

Процедура оцінки відповідності – будь-яка процедура, яка безпосередньо чи опосередковано використовується для визначення того, що визначені вимоги виконуються. Процедури оцінки відповідності включають процедури відбору

зразків, випробування, здійснення контролю, оцінку, перевірку, реєстрацію, акредитацію та затвердження, а також їх поєднання.

Державна політика у сфері охорони довкілля реалізується шляхом проведення інструментально-лабораторних вимірювань при здійсненні державного контролю за дотриманням суб'єктами господарювання екологічних правил, нормативів та стандартів, а також умов, встановлених документами дозвільного характеру.

Об'єктами стандартизації та технічного регулювання є продукція, процеси та послуги, зокрема матеріали, складники, обладнання, системи, їх сумісність, правила, процедури, функції, методи чи діяльність, персонал і органи, а також вимоги до термінології, позначення, фасування, пакування, маркування, етикетування, системи управління якістю і системи екологічного управління.

Стандарти та технічні регламенти мають бути точними, чіткими та структурно уніфікованими, а вимоги, по можливості, мають стосуватися характеристик продукції, а не вимог до її конструкції чи опису.

Важливим фактором ефективного функціонування державної системи охорони навколишнього природного середовища є точність, єдність, уніфікованість та достовірність вимірювань.

Відповідно статті 20 Закону України "Про метрологію і метрологічну діяльність" метрологічним наглядом є діяльність, яка провадиться у сфері законодавчо регульованої метрології з метою перевірки додержання суб'єктами господарювання вимог цього Закону, технічних регламентів та інших нормативно-правових актів у сфері метрології та метрологічної діяльності.

У Кіровоградській області установою, уповноваженою на проведення сертифікації систем управління навколишнім середовищем в системі УкрСЕПРО та згідно із вимогами ISO (системи екологічного керування) 14001:2006 є Державне підприємство "Кіровоградський науково-виробничий центр стандартизації, метрології та сертифікації" (ДП "Кіровоградстандарт-метрологія").

Враховуючи, що з введенням в дію нової редакції Закону України "Про метрологію і метрологічну діяльність" з 01 січня 2016 року атестація лабораторій на проведення вимірювань як вид метрологічного контролю була вилучена з положень чинного Закону.

З початку 2016 року ДП "Кіровоградстандартметрологія" проводить оцінювання та визнання вимірювальних можливостей лабораторій суб'єктів господарювання на добровільних засадах.

Враховуючи вищезазначене, за даними ДП "Кіровоградстандарт-метрологія" протягом 2016 року атестовано 2 вимірювальні лабораторії в кіровоградській області, які контролюють ті чи інші показники стану навколишнього природного середовища.

*Перелік атестованих лабораторій Кіровоградської області,
атестованих ДП "Кіровоградстандартметрологія" у 2016 році,
які контролюють стан навколишнього середовища*

Таблиця 14.8.1

№ з/п	Назва лабораторії	Адреса	№ та дата видачі свідоцтва про атестацію	Термін дії свідоцтва
1	Дослідна лабораторія ТОВ "Український лабораторний центр екологічних досліджень"	м. Кропивницький, вул. Ельворті, 2	№ 14/16 від 28.07.2016 р.	27.07.2018 р.
2	Лабораторія екологічного моніторингу Кіровоградського національного технічного університету	м. Кіровоград, проспект Університетський, 8	№ 3294 від 27.10.2016 р.	27.10.2018 р.

14.9 Дозвільна діяльність у сфері природокористування

Протягом 2016 року департаментом надано 2436 адміністративних послуг екологічного спрямування (включно із видачею документів дозвільного характеру), а саме видано 156 дозволів на спеціальне водокористування, 486 дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, зареєстровано 498 звітів з інвентаризації викидів забруднюючих речовин у повітря, виконано 86 розрахунків фонових концентрацій забруднюючих речовин в атмосферному повітрі, зареєстровано 13 декларацій про відходи, погоджено та включено до обласного реєстру 45 нових паспортів місць видалення відходів (МВВ) та проведено 76 переглядів діючих паспортів МВВ, зареєстровано 19 нових реєстрових карт об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів (ОУВ-ООУВ) та переглянуто 76 діючих реєстрових карт ОУВ-ООУВ, погоджено 961 технічний паспорт відходів тощо.

У зв'язку зі змінами до Закону України "Про відходи", внесеними Законом України від 09 квітня 2014 року № 1193-VII "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру", та внаслідок відсутності чинного порядку надання дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами і порядку реєстрації декларацій про відходи, діяльність із надання зазначеного дозволу та реєстрації вказаних декларацій протягом 2016 року не здійснювалась.

Діяльність із надання суб'єктам господарювання області документів дозвільного характеру здійснювалась виключно через центри надання адміністративних послуг, створені при районних державних адміністраціях та міськвиконкомах міст обласного значення.

Робота із надання адміністративних послуг екологічного спрямування та

видачі дозвільних документів виконувалась у чіткій відповідності до вимог законів України "Про адміністративні послуги", "Про дозвільну систему у сфері дозвільної діяльності" та інших нормативних актів, які регулюють дані питання.

Діяльність у сфері надання адміністративних послуг будується департаментом виключно на принципах відкритості, прозорості та рівності для усіх суб'єктів, які звертаються за отриманням адмінпослуг.

14.10 Екологічний аудит

Екологічний аудит – це відносно новий ринковий механізм природокористування. В Україні основні правові та організаційні засади здійснення екологічного аудиту і підвищення екологічної обґрунтованості та ефективності діяльності суб'єктів господарювання визначає Закон "Про екологічний аудит". Положення цього Закону поширюються на всіх суб'єктів господарювання незалежно від форми власності та видів діяльності.

Відносини у сфері екологічного аудиту в Україні регулюються, Законами України "Про екологічний аудит", "Про охорону навколишнього природного середовища", актами законодавства та державними стандартами України. З метою зниження антропогенної і техногенної діяльності на довкілля в Україні запроваджено різні форми державного контролю і перевірки відповідності вимогам охорони навколишнього природного середовища, а саме: екологічна експертиза, оцінка впливу на навколишнє природне середовище (ОВНПС), екологічна інспекція та екологічний аудит.

Під час аудиту системи екологічного моніторингу здійснюється аналіз накопичених статистичних даних моніторингу з визначенням потрібної точності вимірів і відповідності проведених вимірів очікуваним характеристикам.

При цьому розглядається: які параметри навколишнього середовища необхідно контролювати і чому; як регулярно слід проводити вимірювання; які використовуються методи, засоби вимірювань, контрольні зразки; як здійснюється добір зразків для аналізу; як обробляються дані вимірів тощо.

Прогнозні оцінки впливу на навколишнє природне середовище здійснюються в межах аудиту для зіставлення з фактичними впливами в процесі реалізації якого-небудь проекту. Параметри порівняння можуть стосуватися природного середовища (викиди в атмосферу, склад і кількість твердих відходів, рівень забруднення підземних вод, рівень радіації тощо), біологічної системи (структура біоспільнот, розміри популяцій, наявність хвороб тощо), людського співтовариства (існуюча інфраструктура, захворюваність населення, стан пам'яток тощо).

Аудит рівня екологічних ризиків передбачає складання переліку потенційно небезпечних об'єктів (технологічні процеси, устаткування, сировина, матеріали), відмова або порушення технології роботи з якими може призвести до негативних впливів на навколишнє середовище, на аналіз чинників, що можуть бути причиною аварій, катастроф.

Об'єктом аудиту можуть бути і фінансові ризики, пов'язані з відповідальністю за порушення допустимих рівнів впливу на навколишнє середовище. При цьому розглядаються встановлені штрафні санкції за екологічні порушення, величина витрат на очищення викидів, рекультивацію земель, можливі компенсаційні виплати за порушення громадських прав тощо.

Нині екологічний аудит є всесвітньо визнаним механізмом підвищення не тільки екологічної, але й економічної ефективності виробництва, який має свою міжнародну й національну нормативно-правову базу. В Україні це перш за все державні стандарти серії ДСТУ ISO 14000, що відповідають міжнародним стандартам серії ISO 14000.

Екоаудит здійснюється на основі звернення замовника (товаровиробника) до аудиторської фірми для надання кваліфікованої комплексної (правової, екологічної, технологічної, маркетингової, інжинірингової) або спеціалізованої допомоги у вирішенні інвестиційних, ринкових та природоохоронних проблем. У договорі (контракті) визначаються цілі екоаудиту. Вони можуть бути різними залежно від того, які проблеми виникли в замовника з постачальниками, технологічним та екологічним станом виробництва, з державними інспекційними органами, з інвесторами, суміжниками й у цілому з розвитком підприємства і конкурентоспроможністю його продукції.

14.11 Участь громадськості у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля

Злагоджена та системна робота органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та територіальної громади дає можливість забезпечити успішне виконання поставлених завдань для вирішення екологічних проблем Кіровоградського регіону у природоохоронній сфері. Відповідно до положень Орхуської конвенції про доступ інформації, участь громадськості у прийнятті рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля на базі Комунального закладу ОУН бібліотека ім. Д.І. Чижевського створений постійно діючий Орхуський центр екологічної інформації. Основною метою діяльності центру є розширення участі громадськості у формуванні екологічної політики області, підготовці рішень, реалізація яких може вплинути на стан довкілля; підвищення поінформованості широких кіл громадськості щодо стану навколишнього природного середовища України та Кіровоградської області; підтримка вільного обміну досвідом та інформацією у сфері збереження довкілля; сприяння екологічним громадським організаціям та зацікавленим суб'єктам у діяльності, спрямованій на збереження довкілля.

За 2016 рік працівниками центру спільно з органами виконавчої влади проведені заходи природоохоронного спрямування (конференції, семінари, наради, виставки, круглі столи, акції, презентації книг) на теми: "Водні ресурси Кіровоградщини", "Збережемо природу рідного краю", "Давайте допоможемо безпритульним тваринам" тощо.

У межах діяльності центру багато уваги приділяється роботі з дітьми та молоддю. Адже завдання Орхуського центру – сприяння формуванню екологічно свідомого ставлення до навколишнього природного середовища, активної громадської позиції щодо охорони та збереження природних ресурсів, підвищення рівня екологічної культури молодого покоління. Тож учнівська та студентська молодь має можливість взяти участь в екологічних тренінгах, переглядах пізнавальних фільмів про тварин, різноманітних конкурсах, майстер-класах, іграх, вікторинах екологічного спрямування.

Конкурс дитячого плакату "Збережемо природу рідного краю"

Засідання круглого столу з екологічних питань

*Благодійна акція “Давайте допоможемо безпритульним тваринам”,
присвячена Всесвітньому дню захисту тварин*

Екологічні фотовиставки

Усі заплановані та проведені заходи центру відображаються в розділі "Орхуський центр екологічної інформації" на веб-сайті комунального закладу обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І.Чижевського за адресою: <http://library.kr.ua/orhus/>.

Підбиваючи підсумки роботи, необхідно відзначити, що 2016 рік вніс свої нові ідеї та напрямки у вирішення питань покращення довкілля.

Департаментом екології та природних ресурсів облдержадміністрації у 2016 році відпрацьовувалося питання розширення правового поля для реалізації права громадян на отримання екологічної інформації про стан довкілля, їх участі у прийнятті рішень у контексті зобов'язань Орхуської конвенції.

14.11.1 Діяльність громадських екологічних організацій

Діяльність екологічних рухів та громадських організацій вимагає від суспільної свідомості перенести гуманне ставлення на все навколишнє середовище, яке починає сприйматися як живе, наділене суб'єктністю, та заслуговує на людське ставлення. Саме їх активна участь виступає головною силою у ствердженні основних принципів екологічної етики у життєдіяльності суспільства. На території області діють 81 організація природоохоронного спрямування, які активно беруть участь у щорічних загальнонаціональних та регіональних природоохоронних акціях: "До чистих джерел", "День довкілля",

“Операція новорічна ялинка”, “Первоцвіт” тощо. Усі заходи, проведені громадськістю, висвітлюються обласними та місцевими засобами масової інформації: газетами, радіо, телебаченням, веб-сайтами.

*Громадські екологічні організації, що діють на території області
(загальнодержавні, місцеві)*

Таблиця 14.11.1.1

№ з/п	Назва організацій	Юридична адреса
1	2	3
1	Екологія та соціальний захист Бобринецького району	27200 Кіровоградська область, м. Бобринець, вул. Гагаріна, 9
2	Гайворонська районна громадська організація “Екологія та соціальний захист”	Кіровоградська область, м. Гайворон, вул. Воровського, 35, кв. 18
3	Вільшанська районна організація Українського товариства мисливців і рибалок	Кіровоградська область, смт. Вільшанка, провул.Дорожний, 10
4	Громадська організація “Об’єднання по відтворенню та захисту навколишнього середовища “ВОДЯНЕ”	Кіровоградська обл., Долинський рн.,с. Василівка
5	Знам’янська селищна громадська організація “Товариство рибалок”	смт. Знам’янка Друга, вул. Калініна, 34
6	Знам’янська міська громадська організація „Туристично-красознавчий клуб „Чорнолісся” імені Віктора Голого”	м. Знам’янка, вул. Глібка, 28-В
7	Громадська організація „ЗОЛОТА РИБКА”	27428, Знам’янський район, с.Диківка, вул. Б.Хмельницького, відділок №3
8	Громадська організація „Людина і Довкілля”	27400, м.Знам’янка, вул. Фрунзе, 81, кв.13
9	Знам’янський міський осередок „Зелений світ”	27403, м. Знам’янка,вул. Чкалова, 32
10	Знам’янська районна організація Українського товариства мисливців та рибалок (УТМР)	27400, м. Знам’янка,вул. Леваневського, 27
11	Петрівська районна організація Українського Товариства мисливців і рибалок	смт. Петрове, вул. Ілліча, 1
12	Дитяча організація “Соколи”	місто Кропивницький, вул. Декабристів, 31
13	Громадська організація “ЕКОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ”	Кіровоградська область, м. Ульяновка, вул. Тітова, 45
14	Новоукраїнська міська дитяча громадська організація “Екологічні детективи” (Екодек)	27100, Кіровоградська область, м. Новоукраїнка, вул. Воровського,57
15	Природоохоронна громадська організація “Озерський мисливський колектив”	Світловодський р-н,с. Озера, вул. Дружби, 1

1	2	3
16	Громадська організація “Добровільне незалежне екологічне об’єднання “Зелений світ”	м. Олександрія, вул. Святомиколаївська, 18, каб. №8
17	Громадська організація “ЕКО+”	м. Олександрія, вул. Київська, 145
18	Громадська організація “Флора”	25009, Кіровоградська обл., м. Кропивницький, Кіровський р., вул. Курганна 36/18
19	Молодіжна екологічна спілка Кіровоградщини	м. Кропивницький, вул. Новгородська, 66, кв.2
20	Кіровоградська обласна організація “Молодіжна екологічна громадська асоціація “Екосвіт”	м. Кропивницький, пров. Театральний, 8
21	Кіровоградська обласна організація Всеукраїнського товариства охорони природи	м. Кропивницький, вул. Тимірязева, 76
22	Крайова організація екологічної асоціації “Зелений світ”	м. Кропивницький, вул. Леніна, 26, кімн. 18
23	Кіровоградський місцевий осередок Всеукраїнської екологічної громадської організації “Мама-86”	м. Кропивницький, вул. Курганна, 36/18
24	Незалежна громадська організація “Український екологічний фонд сприяння ЮНЕСКО”	м. Кропивницький, вул. Острівська, 2, корпус 2
25	Кіровоградський обласний осередок Всеукраїнської екологічної ліги	м. Кропивницький, вул. Тимірязева, 84, кімн. 107
26	Кіровоградська обласна громадська організація „Екологія та Соціальний захист”	Кіровоградська область, Бобринецький район, с. Дібрівка, вул. Тельмана, 15
27	Громадська організація „Союз соціально – екологічного захисту”	м. Кропивницький, вул. Червонозорівська, 23-г, кв.16
28	Громадська організація “Екологічний щит”	м. Кропивницький, вул. Тимірязева. 84
29	Кіровоградський обласний дитячий екологічний центр “Ексампей” при Кіровоградському колегіумі	м. Кропивницький, вул. Володарського, 25
30	Кіровоградська обласна громадська організація “Екологічна громадська варта”	м. Кропивницький, вул. Маланюка, 2
31	Кіровоградська обласна громадська організація "ЕКО Рух"	м. Кропивницький, вул. Орджонікідзе, буд. 7 кім. 46
32	Громадська організація “Районна спілка “Петрівський пасічник”	смт. Петрове, вул. Паркова, 2
33	Олександрійська районна організація Українського товариства мисливців та рибалок	м. Олександрія, вул. Шевченка, 100

1	2	3
34	Громадська організація "ВЕСЕЛКОВИМ СВІТ"	м. Олександрія, вул. Шевченка, 58
35	Громадська організація "СВІТ ЕКОСТАНУ"	м. Олександрія, вул. 6-го Грудня, 41
36	Громадська організація "Березівські рибачки спортивної ловлі"	м. Олександрія, пров. Гвардійський, 2
37	Громадська організація "Дружба – 2013"	м. Олександрія, вул. Кременчуцька, 348
38	Громадська організація "ЕКОЛОГІЧНА ВАРТА ПРИДНІПРОВ'Я"	27500, м. Світловодськ, вул. Героїв України, буд. 96, к. 6
39	Громадська організація "Асоціація рибалок Світловодщини"	27500, м. Світловодськ, вул. Леніна, 73, кв. 17
40	Громадська організація "Ялич"	27544, Світловодський район, село Іванівна, вул. Центральна, буд. № 122
41	Громадська організація "Рибальський хутір села Іванівка"	27544, Світловодський район, с. Іванівка, вул. Набережна, 14
42	Районна рада Українського товариства мисливців і рибалок.	27500, м. Світловодськ, вул. Гагаріна 14
43	Онуфріївська районна Первинна організація товариства лісівників	28001, Онуфріївський район, сел. Онуфріївка, вул. Першотравнева, 1а
44	Онуфріївська районна організація Українського товариства мисливців і рибалок	28001, Онуфріївський район, сел. Онуфріївка, вул. 50 років Жовтня, 13
45	Бобринецька районна громадська організація "Рибалки Бобринечини"	27200 Кіровоградська область, м. Бобринець, Базарна площа, 3 маг-н «Флагман»
46	Бобринецьке районне українське товариство мисливців і рибалок	27200 Кіровоградська область, м. Бобринець, вул. Леніна, 45
47	Мар'янівська місцева громадська організація природоохоронного напрямку "Судак"	27200 Кіровоградська область, м. Бобринець, вул. Першотравнева, 8
48	Устинівська районна організація Українського товариства мисливців та рибалок	28600, Кіровоградська область, смт. Устинівка, пров. Ювілейний, 5
49	Громадська організація рибалок-любителів "Таврія"	28600, Кіровоградська область, смт. Устинівка, вул. Островського, 25
50	Долинська районна організація Українського товариства мисливців та рибалок	28500, Кіровоградська область, м. Долинська, вул. Держинського, 86
51	ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ "ОЗЕЛЕНЕННЯ КРОПИВНИЦЬКИЙ"	25028, Кіровоградська обл., м. Кропивницький, Фортечний р., вулиця Пацаєва, будинок 8, корпус 1, квартира № 82
52	ГРОМАДСЬКА СПІЛКА "ОБРІЙ"	25022, Кіровоградська обл., м. Кропивницький, вулиця Преображенська, будинок 79-А
53	ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ "ЕКО ЛІГА ЦЕНТР"	25013, Кіровоградська обл., м. Кіровоград, Кіровський р., Вулиця Пацаєва, будинок 5, корпус 3, квартира № 61

1	2	3
54	ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ "ЕКО-АЛЬЯНС 4.0."	25005, Кіровоградська обл., м. Кіровоград, Кіровський р., Вулиця Добровольського, будинок 1, корпус 1, офіс № 316
55	ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ "ЕКОЛІГА"	25006, Кіровоградська обл., м. Кропивницький, Подільський р., Вулиця Шевченка, будинок 20/24
56	ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ "НАУКОВИЙ ЦЕНТР ЕКОЛОГО-БІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ"	25002, Кіровоградська обл., м. Кіровоград, Кіровський р., Вулиця Жовтневої Революції, будинок 24, квартира № 13
57	Кіровоградська обласна дитяча громадська екологічна організація "Біосвіт"	25000, Кіровоградська обл., м. Кіровоград, вул. Леваневського, 2-6
58	ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ "ТОВАРИСТВО ОБОЗНІВСЬКИХ РИБАЛОК "	27631, Кіровоградська обл., Кіровоградський р., с. Обознівка, вулиця Садова, будинок 25
59	Громадська організація "Якиміське джерело"	26200 Кіровоградська область, Маловисківський район, с. Якимівка
60	Громадська організація "Якимівське товариство рибалок"	26200 Кіровоградська область, Маловисківський район, с. Якимівка, вул.. Степова,5
61	Громадська організація "Ленінське товариство рибалок любителів"	26200 Кіровоградська область, Маловисківський район, с.Ленінка вул.. Центральна,1
62	Смолінська громадська спілка риболовів любителів	26200 Кіровоградська область, Маловисківський район, смт. Смоліно вул.. Казакова, 26
63	Громадська організація "Спілка рибалок села Лозуватка"	26200 Кіровоградська область, Маловисківський район, с. Лозуватка вул.. Леніна, 31
64	Маловисківська районна організація Українського товариства мисливців та рибалок	26200 Кіровоградська область, Маловисківський район, м. Мала Виска
65	Громадська організація "Зелений світ"	Кіровоградська область, смт.Новоархангельськ вул. Чекистів, 4
66	Новоархангельський районний осередок громадської лорганізації "Союз соціально-екологічного захисту"	Кіровоградська область, смт. Новоархангельськ, вул. Максимчука, 6
67	Новоархангельська районна організація мисливців та рибалок	Кіровоградська область, смт Новоархангельськ, вул. Чекистів, 21
68	Громадська організація "Несватківське сяйво"	Олександрівський р., с. Несваткове, вул.Третя,2
69	Громадська організація "Підлісненнське самоврядування - крок в майбутнє"	Олександрівський р., с. Підлісне, вул. Івана Франка,23
70	Громадська організація "Західноукраїнське Земляцтво "Водограй"	смт Олександрівка, вул. Шевченка, буд.25, кв.1
71	Олександрівська районна організація Українського товариства мисливців і рибалок	смт. Олександрівка, вул. Щорса,53
72	Громадська організація "Злагода села Білозерне"	Новгородківський р., с. Білозерне, вулиця Гагаріна будинок №10
73	Новгородківська районна дитяча	Кіровоградська область, Новгородківський р-н,

	організація "Екологічний дитячо - юнацький центр "Паросток"	с. Петрокорбівка, вул. Миру
74	Новгородківська районна організація Українського товариства мисливців та рибалок	смт. Новго'родка, вул. Кірова, 11
75	Полтавська громадська організація "Надія"	Компаніївський р., с. Полтавка, вул. Садова, 29
76	Компаніївська громадська організація "Взаємодія"	смт Компаніївка, вул. Фрунзе, 2 кв.9
77	Губівська громадська організація "Новий погляд"	Компаніївський р., с. Губівка, вул. Д.Бедного, 27
78	Компаніївська селищна громадська організація "Позитив"	смт Компаніївка, вул. Фрунзе,3
79	Живанівська сільська громадська організація "Злагода"	Компаніївський р., с. Живанівка, пров. Шкільний, 1
80	Компаніївська районна організація Українського товариства мисливців і рибалок	смт. Компаніївка, вул. Калініна, 74
81	Компаніївський районний осередок Всеукраїнської громадської організації "Господарі землі"	Компаніївський район, с. Мар'ївка, вул. П'ятихатки, 2

14.12 Екологічна освіта та інформування

Екологічне виховання є складовою частиною всебічного гармонійного розвитку особистості. Формувати внутрішню потребу берегти й примножувати багатство природи є пріоритетним завданням позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного спрямування.

Протягом 2016 року в області працювало 3 навчальні заклади еколого-натуралістичного спрямування: комунальний заклад "Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді"; станція юних натуралістів Світловодської міської ради; станція юних натуралістів Торговицького навчально-виховного об'єднання Новоархангельської районної ради. Разом з тим у навчальних закладах області функціонують 3375 багатопрофільних гуртків.

З метою широкого залучення юннатів до роботи по оздоровленню, вивченню та збереженню біорізноманіття комунальний заклад "Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді" проводить широкомасштабну організаційно-масову роботу щодо участі школярів області у Всеукраїнських та обласних природоохоронних масових заходах: "Вчимося заповідувати", "До чистих джерел", "Ліси для нащадків", обласний конкурс "Вчимось досліджувати та охороняти природу", конкурс дослідницько-експериментальних робіт з природознавства "Юний дослідник" та інші.

Протягом 2016/2017 навчального року було проведено 36 очно-заочних еколого-натуралістичних масових заходів, в яких взяли участь понад 7000 учнів навчальних закладів області.

З метою широкого залучення юннатівської молоді до роботи по збереженню біорізноманіття в рамках Всеєвропейської Стратегії збереження біологічного і ландшафтного різноманіття, активізації природоохоронної роботи через різні форми еколого-краєзнавчої діяльності протягом 2016 року було проведено обласний етап Всеукраїнського конкурсу учнівської та студентської молоді “Вчимося заповідувати”. У конкурсі взяли участь учнівські колективи та екологічні гуртки загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів Компаніївського, Новомиргородського, Олександрійського, Петрівського районів, Благовіщенського районного центру дитячої та юнацької творчості, районного центру дитячої та юнацької творчості “ЗОРІТ” м. Новоукраїнки.

Під час проведення конкурсу “Вчимося заповідувати” учнівський колектив 7 та 9 класів Компаніївської загальноосвітньої школи I-II ступенів ознайомилися з флорою Компаніївського району, провели спостереження та моніторинг місць зростають рідкісних та зникаючих рослин, занесених до Червоної та Зеленої книги України. Особлива увага зверталася на причини скорочення їх поширення. Проводилась роз’яснювальна та просвітницька робота серед учнів та місцевих жителів щодо необхідності збереження рослинних угруповань. На екологічній стежці була проведена дослідницька робота по вивченню ареалів рослин, занесених до Червоної книги України. На основі досліджень учні створили презентації з описом рідкісних та зникаючих видів рослин Кіровоградщини та Компаніївщини.

Метою проведення обласного етапу Всеукраїнського конкурсу “До чистих джерел” є поширення та популяризація в суспільстві практичної природоохоронної діяльності, спрямованої на охорону і поліпшення стану джерел, річок, водойм, раціональне використання водних ресурсів, підвищення екологічної та правової обізнаності громадян. Під час проведення конкурсу учнівська молодь спільно з керівниками висвітлили найбільш актуальні для нашої області питання – стан природних вод Кіровоградщини. Учасники конкурсу працювали за різними напрямками діяльності: відновлювали та впорядковували джерела, доглядали за існуючими та створювали нові прибережні захисні смуги, вивчали стан окремих річок, розробляли і впроваджували план дій щодо їх оздоровлення, вели просвітницьку та практично природоохоронну роботу серед всіх верств населення, брали участь у науково-практичних конференціях, виставках малюнків, екологічних годинах і фотовиставках “Щоб жило джерельце”, “Турбуємося про чисті водойми”, “Вода – джерело життя” тощо.

Учасниками міжрегіонального освітнього проекту “Степові перлини рідного краю”, до якого входять вихованці гуртка “Юні охоронці природи” комунального закладу “Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді”, учні Добронадіївської ЗШ I-III ступенів Олександрійського району та учні комунального закладу “Долинська ЗШ I-III ступенів № 2 ім. А.С.Макаренка Долинської районної ради” проведено природоохоронні заходи в межах річок Кам’янка Олександрійського району та Лозуватки Долинського району Кіровоградської

області. Юні природолюби вивчили особливості річки Зелена, яка протікає по території Олександрійського району, дослідили стан природних компонентів річки і порівняли з дослідженнями минулих років; показали вплив рельєфу, тектонічної будови на формування гідрологічного режиму річки; вивчили вплив людської діяльності на дану територію та запропоновано шляхи покращення екологічного стану в районі басейну даної річки.

Взявши участь в дитячій еколого-краєзнавчій естафеті “Малі річки – життя України”, вихованці екологічного гуртка “Росинка” Благовіщенського районного центру дитячої та юнацької творчості здійснили екскурсію вздовж берегів річки Синиці, в ході якої було виявлено та досліджено 5 джерел – два на лівому березі та три на правому. Результати досліджень показали, що джерела перебувають в занедбаному стані і потребують розчищення, що й було зроблено. Гуртківцями було виготовлено листівки, які інформували населення про наслідки забруднення річки. Учні закликали людей приєднуватись до участі в акції “До чистих джерел”, шляхом очищення прибережних зон місцевої річки Синиці. Інформація про виконану роботу була розміщена на сторінках місцевої газети “Слово і час”, також інформація була розміщена на сайті Вільхівської школи.

З метою пошуку інноваційних підходів до організації екологічної освіти школярів, широкого охоплення учнівської молоді науково-дослідницькою роботою з еколого-натуралістичного напрямку 22 лютого 2016 року в комунальному закладі “Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді” відбувся обласний конкурс “Вчимось досліджувати та охороняти природу”. У конкурсі взяли участь 67 учнів позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів Бобринецького, Гайворонського, Добровеличківського, Долинського, Знам’янського, Компаніївського, Маловисківського, Новоукраїнського, Новомиргородського, Олександрівського, Олександрійського, Онуфріївського, Петрівського, Світловодського, Благовіщенського районів, міст Знам’янка, Олександрія, Світловодськ та Кропивницький.

У конкурсних роботах юні екологи порушували актуальні питання механізмів впливу різних аспектів діяльності людини на природні системи, закономірності реакцій біологічних об’єктів на антропогенні впливи. Теми, які обирали учні для розробки проєктів, в основному, відображали екологічні проблеми актуальні для свого села, міста, району. У більшості робіт юні екологи запропонували план обґрунтованих дій щодо поліпшення екологічної ситуації регіону, в тому числі із залученням до екологічної просвіти учнівської молоді.

З метою підвищення рівня еколого-просвітницької та природоохоронної діяльності учнівських колективів екологічної просвіти загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів 05 квітня 2016 року в комунальному закладі “Кіровоградський обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді” було проведено заочний обласний конкурс екологічних агітбригад “Земля – наш спільний дім”. Учасниками конкурсу стали екологічні агітбригади загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів

Бобринецького, Добровеличківського, Долинського, Знам'янського, Кіровоградського, Маловисківського, Новоархангельського, Новомиргородського, Новоукраїнського, Новгородківського, Олександрівського, Олександрійського, Онуфріївського, Петрівського, Світловодського, Благовіщенського, Устинівського районів, міст Кропивницький, Світловодськ та Олександрія.

Конкурсні виступи агітаційних колективів демонстрували глибоке розкриття теми “Збереження та раціональне використання земельних ресурсів України”, а також результативність просвітницької й природоохоронної діяльності, зв'язок з державними і громадськими екологічними організаціями при вирішенні екологічних проблем. Юні екологи, за допомогою оригінальних театральних дійств, пропагували свій досвід роботи по збереженню природи та охороні довкілля, доносили інформацію про екологічну ситуацію свого регіону, показували негативні сторони людського спілкування з природою й закликали любити і берегти природу. Високий рівень підготовки продемонстрували більшість колективів, що свідчить про систематичну просвітницьку діяльність та природоохоронну роботу в навчальних закладах.

Для забезпечення додержання прав громадян на отримання достовірної екологічної інформації проводиться висвітлення через засоби масової інформації газети, радіо, телебачення та веб-сайти: Кіровоградської обласної державної адміністрації (<http://www.kr-admin.gov.ua/>), департаменту екології та природних ресурсів облдержадміністрації (<http://ekolog.kr-admin.gov.ua/>), Орхуського центру екологічної інформації (<http://library.kr.ua/orhus/>).

Випуску щорічних екологічних видань, які розповсюджувались серед громадськості: "Екологічний паспорт Кіровоградської області", "Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища", дає змогу громадськості проаналізувати, як змінюється стан довкілля Кіровоградської області з року в рік.

ВИСНОВКИ

У вирішенні питань екологічного напрямку обласна влада виходить із переконання, що охорона природи та раціональне природокористування мають слугувати основними базовими принципами у взаємовідносинах людини з оточуючим світом.

Так, у 2016 році по Кіровоградській області зафіксовано доволі позитивні тенденції за низкою важливих показників стану довкілля, а саме:

на 16,5% зменшився обсяг викидів забруднюючих речовин у повітря стаціонарними джерелами порівняно із 2015 роком;

збережено тенденцію до зниження обсягів скиду недостатньо очищених зворотних вод у водні об'єкти області (1,429 млн. м³ у 2016 році порівняно з 4,187 млн. м³ у 2015, що складає 66% та 4,276 млн. м³ у 2014 роках відповідно).

Аналіз ключових екологічних показників розвитку області за підсумками 2016 році свідчить про наявність кількох найбільш гострих і актуальних проблем регіону у сфері захисту довкілля, а саме:

щорічне збільшення обсягів відходів, що накопичуються у спеціально відведених місцях видалення відходів (далі – МВВ);

відсутність сучасної системи поводження з твердими побутовими відходами (далі – ТПВ).

Проблематика накопичення у МВВ відходів промислового виробництва є досить гострою для Кіровоградської області та переважним чином пов'язана із господарською діяльністю ПрАТ "Центральний гірничо-збагачувальний комбінат" (далі – ПрАТ "ЦГЗК"), яка здійснюється на території Петрівського району області (добування залізної руди кар'єрним способом).

Так, за даними державного статистичного спостереження, у 2015 році із утворених загалом по області 33,3 млн. т відходів, 30,3 млн. т або 91% склали відходи, утворені у результаті господарської діяльності ПрАТ "ЦГЗК". За підсумками 2016 року питома вага відходів ПрАТ "ЦГЗК" у загальному обсязі утворених в області відходів складала 91%.

Отже, із року в рік маємо чітку тенденцію, яка засвідчує, що понад 90% відходів, що утворюються в області, – це відходи від господарської діяльності ПрАТ "ЦГЗК".

При цьому, протягом останніх трьох років зазначене підприємство демонструє погіршення динаміки за показником питомої ваги утилізованих відходів, тобто все більше відходів даного підприємства видаляються (та, відповідно, накопичуються) у МВВ, тоді як частка відходів, що переробляються та/або утилізуються – знижується.

Так, у 2013 році із 36,0 млн. т утворених у результаті господарської діяльності ПАТ "ЦГЗК" відходів перероблено та/або утилізовано близько 17,49 млн. т (або біля 48,6% від загального числа утворених відходів підприємства), у 2014 році – із 36,5 млн. т утворених відходів перероблено та/або утилізовано біля 10 млн. т (або 27,5%), у 2015 році – із 30,3 млн. т утворених відходів перероблено та/або утилізовано біля 10 млн.т. (або 33%), у

2016 році – із 30,3 млн. т утворених відходів перероблено та/або утилізовано біля 2,1 млн.т. (або 7 %).

Отже, очевидним є погіршення показника частки утилізованих відходів.

Проблема відсутності дієвої та сучасної системи поводження із твердими побутовими відходами (далі- ТПВ) є характерною майже для всіх регіонів України та полягає насамперед у недостатності коштів державного та місцевих бюджетів для фінансування заходів, пов'язаних із будівництвом сучасних сміттєпереробних комплексів, сортувальних ліній, закупівлею іншого необхідного устаткування тощо.

На вирішення проблем у сфері поводження з твердими побутовими відходами у 2016 році кошти з Державного та з обласного фондів охорони навколишнього природного середовища не виділялись.

Проте значні сподівання у цьому напрямку покладаються на перспективу залучення інвестиційних коштів, у тому числі від іноземних інвесторів.

Крім того, обласною державною адміністрацією та департаментом на регіональному та місцевому рівнях докладаються значні зусилля, щоб досягти певного покращення ситуації.

Так, вживаються заходи щодо досягнення стовідсоткової паспортизації місць видалення ТПВ в області, а по вже паспортизованих звалищах – щодо обов'язкового проведення щорічних лабораторних досліджень з метою визначення впливу розміщених відходів на стан повітря, підземних вод та ґрунтів.

З метою відтворення та захисту водних ресурсів області у 2016 році виділено кошти з обласного фонду охорони навколишнього природного середовища (далі – ОФОНПС) у сумі 20059,7 тис. грн. на виконання таких природоохоронних заходів:

реконструкція системи транспортування стічних вод на каналізаційні очисні споруди в м.Знам'янці Кіровоградської області – 6,4 тис.грн. (профінансовано – 6,4 тис.грн.);

реконструкція системи відведення сирого осаду та надлишково активного мулу з впровадженням технології інтенсифікації процесу зневоднення осаду на мулових майданчиках Марто-Іванівських очисних споруд (Кіровоградська область, Олександрійський район, с.Марто-Іванівка) - 4800,0 тис.грн. (профінансовано - 4461,1 тис.грн.);

реконструкція насосної станції та внутрішньодворових каналізаційних мереж с.Вільне Кіровоградського району, Кіровоградської області (з виготовленням проектно-кошторисної документації) - 1360,172 тис.грн. (профінансовано - 300,0 тис.грн.);

реконструкція русла річки Березівка (відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану) в м. Олександрія Кіровоградської області – 1466,76 тис.грн. (профінансовано - 1246,8 тис.грн.);

реконструкція каналізаційної насосної станції в с.Степове, Кіровоградського району, Кіровоградської області – 1700,0 тис.грн. (профінансовано – 1698,5 тис.грн.);

реконструкція очисних споруд КЗ “Кіровоградська обласна психіатричної лікарня” в селищі Новому м. Кіровограда (з виготовленням проектно-кошторисної документації) – 5000,0 тис.грн. (профінансовано – 5000,0 тис.грн.);

реконструкція напірного каналізаційного колектору Олександрійського геріатричного пансіонату зі спеціальним відділенням по вул.Героїв Сталінграда, 10 в м. Олександрії – 1497,622 тис.грн. (профінансовано – 1281,2 тис.грн.);

реконструкція внутрішніх каналізаційних мереж будівлі дошкільного навчального закладу №4 “Казка” та зовнішніх мереж каналізації в межах території навчального закладу по вул.Щорса, 9 у м.Долинська, Долинського району Кіровоградської області - 903,351 тис.грн. (профінансовано - 608,6 тис.грн.);

реконструкція системи каналізації смт Олександрівка, Олександрівського району Кіровоградської області – 325,0 тис.грн. (профінансовано - 324,0 тис.грн.);

реконструкція системи водовідведення житлового масиву по вул. Козачий шлях в смт Онуфріївка Кіровоградської області (коригування) – 1615,429 тис.грн. (профінансовано – 1615,429 тис.грн.);

будівництво напірної каналізаційної мережі від багатоквартирних будинків по вул. Шевченка, с.Соколівське, Кіровоградського району, Кіровоградської області – 1305,0 тис.грн. (профінансовано – 906,3 тис.грн.);

дослідження екологічного стану Кременчуцького водосховища в районі водозабору водогону “Дніпро-Кіровоград” - 80,0 тис.грн. (профінансовано- 80,0 тис.грн.).

Усього на виконання природоохоронних заходів у сфері відтворення водних ресурсів виконавцями робіт використано 17528,329 тис. грн.

Окрім того, обласною державною адміністрацією на покращення стану водних ресурсів області залучено кошти з Державного бюджету України на загальну суму 46,1 млн.грн., із яких головними розпорядниками коштів фактично використано тільки 3,4 млн.грн. на реконструкцію каналізаційних очисних споруд в м.Світловодську Кіровоградської області.

З метою збереження природного різноманіття існуючих ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу, збереження для майбутніх поколінь природних комплексів та об’єктів, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, в області постійно ведеться цілеспрямована робота з підготовки та організації заходів з питань створення нових територій та об’єктів природно-заповідного фонду.

Однак проблемними питанням у сфері розвитку природно-заповідного фонду на цей час залишається невирішеність на законодавчому рівні питання передачі місцевим державним адміністраціям повноважень у сфері природно-заповідного фонду, внаслідок цього не повною мірою забезпечується ефективно державне управління та регулювання у сфері організації, охорони і

використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду на місцевому рівні.

Обласною державною адміністрацією та департаментом ведеться робота з Мінприроди України щодо необхідності внесення відповідних змін до Закону України “Про природно-заповідний фонд України” та передачі цих повноважень місцевим державним адміністраціям.

Але, станом на 01 січня 2017 року згадані вище зміни до чинного законодавства України поки що не внесені.

Також слід відзначити, що у 2016 році в області активно розвивалась сфера надання адміністративних послуг екологічного характеру.

Протягом 2016 року департаментом надано 2449 адміністративних послуг екологічного спрямування (включно із видачею документів дозвільного характеру), а саме: видано 157 дозволів на спеціальне водокористування, 496 дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, зареєстровано 498 звітів з інвентаризації викидів забруднюючих речовин у повітря, виконано 86 розрахунків фонових концентрацій забруднюючих речовин в атмосферному повітрі, зареєстровано 13 декларацій про відходи, затверджено та включено до обласного реєстру 45 нових паспортів місць видалення відходів та проведено 76 переглядів діючих паспортів МВВ, затверджено 19 нових реєстрових карт об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів (ОУВ-ООУВ) та переглянуто 76 діючих реєстрових карт ОУВ-ООУВ, погоджено 961 технічний паспорт відходу.

Діяльність у сфері надання адміністративних послуг будується департаментом виключно на принципах відкритості, прозорості та рівності для усіх суб'єктів, які звертаються за отриманням адмінпослуги.